

Voruta

Nr. 6 (812) 2015 m. birželio 27 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR / 2 Lt

Šiame numeryje

5 Ervinas PETERAITIS.
Vilniaus vokiečių bendrijos
pirmininkas

**Pamirštasis Lietuvos vokiečių
genocidas**

8-9

Tėviškės aušra

11 Vytautas Valentinas
ČESNULIS

**Su „Titaniku“ nuskendęs
kun. Juozas Montvila**

Kelionė po Mažąją Lietuvą

Balandžio 30 d., ketvirtadienį, kas paėmė laisvadienius, kas atsiprašė iš darbo atostogų sąskaita, iš ryto palikome Klaipėdą ir 11 val. atsidūrėme Panemunės-Tilžės pasienyje. Eilės nebuvo visai. Lietuvos muitininkų patikrinimas buvo draugiškas ir užtruko ne daugiau 10 minučių. Gaila, nepaklausėme jų nuomonės ar perspėjimų apie būsimą patikrinimą Rusijos teritorijoje. Maloniai nusiteikę atsistojome į 5 mašinelių eilutę ties Karalienės Luizės tilto renovuotu portalu... Ten ir prastovėjome apie 8 valandas. Eilė kaupėsi už mūsų, tačiau judėjimo į priekį beveik nesijautė. Po 1 mašiną buvo priimama maždaug kas 2 valandas. Pagaliau tapome pirmieji. Matėme, kad, pastoviai mus aplenkdami, prie kontrolės namelių važiuodavo mašinos su rusiškais numeriais. Pasitaikė ir vienas kitas vokiečių ir lenkų, suomių automobilis. Tačiau lietuviškus numerius turintieji buvo specialiai užmirštami. Atrodė, tarytum Rusijos pasieniečiai nuolat lauktų reisinio autobuso ir todėl negali priimti kitų automobilių. Tarp laukiančių dirbtinai sudarytoje eilėje buvo ir šeimos su mažais vaikais. Kalbėtis su kitų, greta stovinčių automobilių vairuotojais buvo neleidžiama. Į tualetą retkarčiais eita muitinėje esančiame pastate, kelis kartus parodžius savo pasą.

Į kelionę mes važiuavome penkiese viena mašina. Liekame labai dėkingi Klaipėdos UAB „Mūsų laikas“, aprūpinusiai mus automobiliu.

Visi 5 žmonės buvome kvietimo į Įsruities pilyje vykstantį seminarą saraše. Iškviatime, adresuotame Rusijos federacijos Klaipėdos konsulatui, buvo prašoma išduoti visiems nemokamas kultūrinės humanitarines vizas.

Trims pavyko gauti lengvatines

Kauklaukių dvare (Kuglacken, Kudriavcevo)

kultūrines vizas. Jos kartu su sveikatos draudimu kainavo po 15 eurų. Du žmonės turėjo sumokėti po 60 eurų, nes jų darbas ir užimamos pareigos (spaustuvininkas, draudimo darbuotoja) neleido gauti pigesnių vizų. Nemaža laiko dar prieš kelionę atėmė specialių anketų užpildymas. Jos buvo priimtos konsulato darbuotojų ne iš karto, bet nurodant vis naujas klaidas ar pildymo spragas. Pavyzdžiui, vėliau buvo pranešta, jog pilietybės skiltyje yra reikalinga rusiškai įrašyti: LITVA, 1991 RASPAD SSSR.

Kelionės dieną, pralaukus 9 valandas ant Tilžės tilto, dviems mūsų keliautojams nebeišlaikė kantrybė. Praradę viltį ir

palikę dalį daiktų, jie nuėjo į Mikytus, skubėdami į paskutinį reisinį autobusą, vežantį iš Kauno į Klaipėdą. 20.35 min. jie spėjo į tą autobusą įsėsti. Po paskutinių formalių patikrinimų įvažiuojome į Tilžę pro šlagbaumo vartus 0 val. 10 min., tai yra po 13 val. laukimo.

Pirmos dienos planas susitikti su Tilžės konsulato darbuotojais, aplankyti Tilžės ir apylinkių ižymybes žlugo. Negalėjome važiuoti ir į užsakytą viesbutį šalia Tolminkiemio. Todėl nuvažiuojome nakvynės pas vieną pažįstamą lietuvį už Skaisgirių. Jis vėliau mus paguodė, kad 13 laukimo valandų nėra labai daug, nes pats šių

Nukelta į 4 p.

Fotografas yra ta trečioji akis

Pranciška Regina LIUBERTAITĖ, Vilnius

Mintis šitaip pavadinti savo rašinį apie fotomenininko Algimanto Žižiūno jubiliejinę 75-mečio parodą „Veidai ir mintys“, atidarytą „Prospekto“ galerijoje, man kilo pažvelgus į šviesaus atminimo aktoriaus Antano Šurnos nuotrauką, kuri įdomi tuo, kad tarsi apibendrina fotografo darbą – pagauti tinkamą akimirka. Ir toks akimirkos „gaudymas“ su paties fotografo jaunystės atvaizdu yra įamžintas aktoriaus akinių stikle, kuriame pasiliko ta trečioji akis – pro aparato akutę žiūrintis pats dar gana jaunas fotografas. O toliau aktorius tarsi apibendrina ir visą parodą šalia nuotraukos savo užrašytais mintimis:

*Ar veikia objektyvo žvilgsnis?
Be abejo, nes ta trečioji akis
įamžins tavo gyvenimo akimirkas.
Ir norisi, kad jos būtų gražios.
Deja, objektyvas negailėstingas...*

A. Šurna
Vilnius, 1987. I. 15.

Iš 1500 portretuotųjų su dar keliais kiekvieno iš jų portretų variantais parodai

Algimantas Žižūnas ir Jonas Staselis

atrinkta 50 pačių įdomiausių portretų su šalia užrašytais mintimis. Tokiai vienai nuotraukai padaryti buvo sugaištama mažiausiai mėnesį kruopščiai ir kantriai dirbant. Tai pirmiausia bendravimas su portretuojamuoju: pokalbiai, fotografavimas, prašymas pagalvoti, ką ir apie ką užrašyti, jų užrašymas ant atskiro popieriaus lapo su tam tikslui turėtu tušinuku, toliau derinimas su nuotrauka ir pagaliau sujungimas su nuotrauka – fotografavimas dar kartą. 1500, o gal ir daugiau mėnesių dirbant vien tik tą darbą. Nagi pabandykime dalyti iš 12 ir gausime 125

Nukelta į 6 p.

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., Ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Pergalės dienos klausimą Lietuvoje nuolat aktualizuoja kas dešimt metų vykstantys gegužės 9 d. grandioziniai renginiai Maskvoje. Gera prisimename, kad 1995 m. į Rusijos valdžios kvietimą atvykti į Maskvoje rengiamas iškilmės vieningai atsisakė Lietuvos, Latvijos ir Estijos vadovai. Tuo buvo pažymėta, jog ši šventė mums svetima, nes tai tiesiogiai yra siejama su antrosios tarybinės okupacijos Baltijos šalyse įtvirtinimu. Trumpiau kalbant, kai buvo nugalėtas nacizmas, Raudonoji Armija nuo jo išlaisvino Rytų Europą, bet pati beveik 50 metų iš tų kraštų nepasitraukė. 2005 metai pasižymi tuo, kad iš Kremliaus ypatingai buvo daromas spaudimas, bet Lietuvos prezidentas V. Adamkus ir Estijos prezidentas A. Riutelis atlaikė ir nevyko, o tik Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga lankėsi Maskvoje tos šventės metu. 2015 m., t.y. šiais metais, pažymint pergalės prieš nacizmą 70-metį, į Maskvą, kiek žinoma, nevyks ne tik Baltijos šalių, bet praktiškai beveik visi Europos šalių vadovai (išskyrus Islandijos, Serbijos, Makedonijos, Kipro ir gal ir Graikijos). Bet dar yra laiko, pažiūrėsime! Ar mūsų keliama problema yra tiesiogiai susieta su Rusijoje organizuojamomis šventėmis? Ir taip, ir ne. Pirmiausia, gegužės 9 d. buvo ir yra TSRS-Rusijos valstybinė šventė, kurią bandoma suaktualinti tarptautiniu mastu. Antra, TSRS, o dabar ir Rusijos val-

džia siekia paversti ir įteisinti šią datą kaip svarbiausią Antrojo pasaulinio karo pabaigos įvykį, iverčiant nacių Vokietiją Europoje.

Iki Lietuvos nepriklausomybės, t.y. iki 1990 m. kovo 11 d., didžiajai daugumai Lietuvos gyventojų, gal išskyrus vienam kitam, buvo „aišku“, kad didžioji pergalė Antrajame pasauliniame kare buvo pasiekta 1945 m. gegužės 9 d. prieš taip vadinama „fašistinę Vokietiją“, kurios atstovai Berlyne pasirašė kapituliacijos aktą. Visiškai suprantama, kad tas klausimas buvo ir yra stipriai „išpūstas“, iš jo padarytas, galima sakyti, tikras garbinimo stabas. O kas buvo keliomis dienomis anksčiau, t.y. iki tos kapituliacijos, apie tai tarybiniam laikotarpyje niekas nekalbėjo (nei mokytojai, nei dėstytojai); nebuvo prieinamos literatūros.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu susiklostė visai kitos sąlygos, kurios jau leido naujai, be ideologijos varžtų interpretuoti įvykius, viešinti sąmoningai „užmirštus“ faktus; atkurti istorinius vaizdinius be išankstinių nuostatų, vertinant juos kritiškai. Pagaliau plačiai susipažinti su užsienyje leidžiamą istorine literatūra, šaltiniais.

Idomumo dėlei žvilgtelėkime į Lietuvoje nepriklausomybės laikotarpyje išleistus kelis mokyklinius istorijos vadovėlius ir

Nukelta į 6 p.

**VIEŠAS KREIPIMASIS
I II PASAULINIO KARO VALSTYBIŲ NUGALĖTOJŲ VYRIAUSYBES
DĖL 1945 M. POTSDAMO KONFERENCIJOJE PRIIMTO ĮSIPAREIGOJIMO
SUŠAUKTI TAIKOS KONFERENCIJĄ ĮVYKDYMO**

2015 m. balandžio 8 d.,

Vilnius

Gerbiamieji, prieš 70 metų, 1945 m. liepos 17–rugspjūčio 2 dienomis sugriauto Berlyno prieigose, Potsdame, II pasaulinio karo valstybės nugalėtojos – SSRS, JAV ir Didžiosios Britanija – pasirašė susitarimą, numatantį Königsbergo ir dalies Rytprūsių teritorijos (dab. Rusijos Federacijos Kaliningrado sritis) perdavimą Sovietų Sąjungai laikinam administravimui, iki tuo reikalu įvyks taikos konferencija.

Atsižvelgus į šį Europai ir pasauliui istorinį susitarimą bei įvertinus šiandienai itin svarbaus Europos regiono naują militarizavimo pavojų, kviečiame įvykdyti II pasaulinio karo valstybių nugalėtojų įsipareigojimą, pareiškta prieš 70 metų bei sušaukti numatytą Taikos konferenciją.

Gerbiamieji, stiprinkime šiandienos ir ateities Europos valstybių taikų sambūrį.

Dr. Vytautas Landsbergis, profesorius, Lietuvos Sąjūdžio garbės pirmininkas;
Vidmantas Žilius, Lietuvos Sąjūdžio pirmi-ninkas;
Andrius Tučkus, Lietuvos Sąjūdžio tarybos pirmininkas;
Vytautas Šilas, Mažosios Lietuvos reikalų tary-

bos pirmininkas;
Dr. Vaclovas Bagdonavičius, Vydūno draugijos garbės pirmininkas;
Edmundas Paplauskas, Lietuvininkų bendrijos “Mažoji Lietuva” valdybos pirmininkas;
Algimantas J. Zolubas, Lietuvos Laisvės kovoto-jų sąjungos leidinio „Varpas“ redaktorius;
Dr. Alfonsas A. L. Matiušas, Laisvės kovų daly-vis, nukentėjęs nuo 1939–1990 metų okupacijų;
Romas Kaunietis, kraštotyrininkas, Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiaus kavalerius;
Dr. Povilas Jakučionis, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos valdybos narys;
Vytautas Paliulis, Viešosios įstaigos studijos „Pro Patria“ direktorius;
Tautvilas Rinkevičius, dizaineris, Lietuvos kariuomenės rezervu karių asociacijos Kauno sky-riaus narys;
Antanas R. Šakalys, dailininkas, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos narys;
Tomas Stanikas, Vydūno draugijos pirminin-kas;
Juozas Bruzga, Lietuvos nepriklausomybės gynimo Sausio 13-osios brolijos Vilniaus skyriaus

tarybos narys;

Dr. Antanas Baskas, mokslininkas, apdova-nojimo Kentuky colonel (Kentukio pulkininkas) kavalierius;

Julijonas S. Šalkauskas, Lietuvos Skautų Sąjun-gos Akademikų Šakos Tarybos pirmininkas;
Lidija Mickūnienė, Lietuvos universitetų moterų asociacijos (LUMA) narė;
Dr. Elena Kazlauskaitė, architektė;
Andrius Dručius, Laisvės kovų istorijos mu-ziejaus vedėjas;

Arvydas Damijonaitis, Tėvynės Sąjungos-Lie-tuvos Krikščionių Demokratų, Justiniškių skyriaus Tarybos narys;
Arūnas Abraitis, advokatas;
Jonas Juodka, kariškis-pensininkas, LKKSS narys, nepriklausomybės gynėjas;
Petras Bielskis, Klaipėdos universiteto profeso-rius, Kultūros magistras;
Edvardas Šalkauskas, Klaipėdos miesto ir aps-krities profsąjungos pirmininkas;
Bronislava Zukauskienė, „Drąsos kelio“ politinės partijos Klaipėdos skyriaus pirmininko pavaduotoja;
Alfredas Guščius, rašytojas, literatūros kriti-kas;

Petras Girdzijauskas, publicistas;
Algis Žlabys, pensininkas;
Gasparas Genzbigelis, Lietuvos nepriklausomy-bės gynimo Sausio 13-osios Brolijos pirmininkas;
Dr. Algimantas Bučiūnas, docentas, Trečiojo

amžiaus universiteto Panevėžio fakulteto dekanas-emeritas;

Nijolė Mikėnaitė, ekonomistė;
Liudvikas Kalina, radijo inžinierius, pensinin-kas;

Dr. Robertas Pukenis, kanauninkas, Vytauto Didžiojo universiteto docentas;
Algirdas A. Marcinkevičius, veterinarijos gy-dytojas, pensininkas;
Aminat Saijeva, Čekėnijos Respublikos Iėkerijos atstovė Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje;
Algimantas L. Patašius, pensininkas, Krašto apsaugos bičiulių klubo valdybos pirmininko pavaduotojas;
Dr. Ričardas Kalytis, inžinierius konstruktorius, rašytojas, J. Žemaitės premijos laureatas;
Romualdas Voroneckas, pensininkas, nukentė-jęs nuo sovietų okupacijos;
Danutė Voroneckaitė-Piluckienė, pensininkė, Klaipėdos ligoninės slaugytoja;
Vytautas Voroneckas, pensininkas, Laisvės kovų dalyvis;
Stanislava Staškuvienė, Šiaulių Simono Daukan-to gimnazijos matematikos mokytoja;
Jonas Lukšas, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto skyriaus sekretorius;
Virginija Jurgilevičienė, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos Klaipėdos krašto skyriaus valdybos narė.

Parengė Vytautas A. Gocentas, dr. Algirdas Matulevičius, Vytautas Šilas, Birutė Kurgonienė

Mažoji Lietuva

Istorija – mūsų sąjungininkas

Vytautas ŠILAS, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas

Įvykiai kaimyniniame Karaliaučiaus krašte kaskart traukia mūsų dėmesį į šią lie-tuvininkų žemę. O kaip gi kitaip – Rytprūsių šiaurinėje dalyje buvęs Karaliaučiaus kraštas yra lietuvių literatūrinės kalbos tėviškė! Praėjusiais metais minėjome čia gyvenusio ir kūrusio lietuvių literatūros klasiko Kristi-jono Donelaičio 300 metų amžiaus sukaktį. Šiais metais mūsų akis į Karaliaučiaus kraštą kreipia Rusijos ginklų žvangesys. Tai verčia prisiminti prieš 70 metų 1945 m. rugspjūčio mėnesį Potsdame įvykusį Rytprūsių padali-nimą. Šiaurinę dalį pasiėmė Jozifas Stalinas, o didesnę, Vinstonui Čerčiliui proteguojant, buvo padovanota Lenkijai. Lietuva savo advokato, kuris gintų jos interesus neturėjo ir nieko nelaimėjo. O galėjo būti kitaip, juk istorijos faktai bylojo Lietuvos naudai.

Naudodamiesi tuo, kad prūsai savo vals-tybės nesukūrė, o vienintelė baltų valstybė Lietuva dar tik formavosi, Vokiečių (Kry-žiuočių ir Kalavijuočių) ordinai krikščionybės plėtimo pretekstu XIII a. pradžioje užgrobė beveik visą baltų pajūrio žemių ruožą nuo Vyslos žiočių iki Dauguvos žemupio. Latvių teritorijoje įsikūrė vokiečių Kalavijuočių ordinas (Fratres Militiae Christi), o prūsų teritorijoje – Vokiečių kryžiuočių ordinas (Ordo Domus Sanctae Mariae Teutonicorum, Teutonų ordinas). 1236 metų rugsėjo mėnesį kalavijuočiai surengė pirmąjį kryžiaus žygi prieš lietuvius, bet ties Šiauliais buvo sumušti. Po šio pralaimėjimo kalavijuočiai išsijungė į Vokiečių kryžiuočių ordiną, tapo jo autono-mine šaka ir gavo Livonijos ordino vardą.

Kai Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Min-daugo priešininkai brolenai Tautvilas su Erdvilu ir jų dėdė Vykintas 1251 m. susidėjo su Livonijos ordinu, Mindaugas, siekdamas išardyti šią sąjungą, pasiūlė Livonijos ordinui taiką. Livonijos magistras Andrius Štirlandie-tis (Andreas von Stirland) iškėlė Mindaugo pasikrikštijimo sąlygą. Apsikrikštijęs, Min-daugas su magistru pasiuntė savo atstovus į Romą pareikšti ištikimybę popiežiui ir prašyti karališkosios karūnos. Po dviejų metų Min-daugo karūnacija įvyko.

Už Livonijos ordino pagalbą Mindaugas turėjo užrašyti dalį jam pavaldžių žemių. Tarp dovanotų žemių atsidūrė ir Mažosios Lietuvos žemės Nadruva su Skalva. Min-daugo dovanojimo aktai vokiečiams teikė tik formalią teisę valdyti užrašytąsias žemes – jas dar reikėjo užvaldyti. Šių žemių gyventojai, vadovaujami savo vadų, atkakliai priešinosi vokiečių atėjimui. 1260 m. liepos 13 d. lietu-vių kariuomenė Durbės mūšyje (į rytus nuo Liepojos) sutriuškino Livonijos ordino ir jų rėmėjo Teutonų ordino kariuomenę. Prieš kryžiuočius sukilo pavergtieji prūsai, latviai ir estai. Tuomet Mindaugas (1261 m. pradžio-je) viešai nutraukė santykius su Livonijos ordinu ir jo dovanojimo aktai neteko galios. Liaudyje yra pasakojimas, kad prie Vėluvos Mindaugas ismeigęs savo vėliavą ir pasakęs: „Čia Lietuva!“ Tačiau, bet kuriuo atveju, bū-tent Mindaugo aktai tarnauja įrodymu, kad minimais metais tos žemės buvo jo valdžioje ir Livonijos ordinas buvo priverstas tai pripa-žinti, norėdamas gauti šią tonaciją.

1253 m. rugspjūčio 21 d. popiežiaus pa-

tvirtintame Mindaugo dovanojimo aktebuvo sakoma:

(Mes) Mindaugas, iš Dievo maloningumo karalius Lietuvos [...] veikiant per mylimųjų Kris-tuje Teutonų namų Livonijoje magistro ir brolių patarimą esame pašaukti iš pagonybės tamsybių [...] Kad pajėgtume galinga ranka numalšinti tikėjimo priešininkus bei maištaujančius mūsų karalystėje yra būtina aukščiau minėtų magistro ir brolių pagalba [...] Nors tų brolių ordino kariuo-menė yra pasiruošusi be ypatingų įpareigojančių sąlygų... teikti savo pagalbą [...] suderinus su mūsų didikais, suteikiame jų namams žemiau išvardintas žemes [...] visą Karšuvą, visą Nadruvą [...] Šiam reikalui paliudyti, šį laišką patvirtiname mūsų antspaudu.

Sudaryta Lietuvoje, mūsų kurijoje, Viešpaties metais MCCLUI liepos mėnesį.

Kunigaikščių Algirdo ir Kęstučio valdo-ma Lietuva XIV a. viduryje tapo galinga vals-tybe, su kuria teko skaitytis ne tik kaimynams. Šv. Romos imperija panoro ištraukti Lietuvą į savo įtakos sferą. O tam, visų pirma, reikėjo jos krikšto. 1358 m. balandžio 18 d. Šv. Romos imperijos imperatorius Karolis IV parašė Lietuvos monarchams Algirdui ir Kęstučiui laišką (“Garbingiems ir Didingiems Kunigaikščiui ir jo broliams vadams Lietuvos”), skatindamas juos apsikrikštyti. Kas buvo po to savo “Analuose” parašė įvykių amžininkas vokiečių metraštininkas vienuolis Heinrichas iš Rebderfo (Heinrich von Rebderf):

(1358 m.)“ liepos mėnesį vietinis Lietuvos karalius (Kęstutis) pasiuntė savo brolį pas mi-nėtą viešpatį imperatorių Karolį, tuomet esantį Niurnberge. Jis tvirtino, jog jis pats ir jo žemė nori priimti krikščionių tikėjimą ir prašo būti pakrikš-tytais. Dėl to reikalo imperatorius nukreipė Prahos arkivyskupą ir Teutonų namų Vokietijoje Didįjį Magistrą bei daugelį kitų į Lietuvą. Tas karalius pažadėjo pasikrikštyti, jei jam bus grąžinta žemė, kurią iš jo ir jo pirmtakų nukariavo Teutonų namų Prūsijoje broliai [...] ir taip, nepavykus deryboms, Imperatorius pasitraukė”.

Reikalaujamą teritoriją aprašė Livoni-jos ordino magistro palydovas, Livonijos kronikos autorius, Hermanas iš Vartbergo (Hermani de Wartberge):

„Tačiau lietuviai pareikalavo žemiau nuro-dytų sienų: pradedant Mazovija iki Alnos upės ištakų; toliau leidžiantis Alna iki įtekėjimo į Priegliaus upę ir toliau iki pat jūros (Aistmarių); toliau iki sūriosios jūros, o iš ten sūriąja jūra iki tos vietos, kur Dauguva įteka į sūriąją jūrą, po to kylant Dauguva iki tos vietos, kur į Dauguvą įteka upelis, ištekantis iš Lubano ežero... Be to, jie reikalavo, kad Ordinas išsikeltų į dykrą tarp toto-rių ir rusų ir saugotų juos nuo totorių puolimų”. Jie (lietuviai) sakė: „Jeigu galėsime pasiekti savo reikalavimus, tai vykdysime Imperatoriaus valią”. Tuomet pasiuntiniai, laikydami reikalavimus neįmanomais, grįžo nieko nenusprendę.

Iš pateiktųjų dokumentų darome išvadas, kad XIV a. LDK valdovai į senųjų prūsų žemes, išskyrus gausiai lietuvių gyveną Sembą, nepretendavo. Beje, Dublino kodekso “Pa-saulio aprašymo” autorius, dalyvavęs 1255 m. Sembos puolime, konstatavo, jog Semba tęsiasi į šiaurę nuo Prūsijos - taigi, jis sembų nelaikė tikraisiais prūsais.

Ne tik Lietuvos Didysis kunigaikštis

XIX a. perstatinėta, nuo 1944 m. griauta senoji Ragainės pilis. M. Purvino nuotrauka 1995 m.

Vytautas Mažosios Lietuvos žemes laikė savomis. Lygiai taip pat atrodė ir Vytauto bajorams. 1412 m. liepą Veliuonos pilyje susirinkusiems kariamams kažkoks Nigaila garsiai skelbė, kad jų viešpatis kunigaikštis Vytautas greitai žygiuos į Ragainę, o pas-kui – į Karaliaučių, nes tos žemės anksčiau priklausė Lietuvai ir jas reikia susigrąžinti. Vytauto bajorai tiesiai pareiškė: „Mūsų ku-nigaikštis turi atsiimti Karaliaučių, nes tai yra jo tėvonija!“

1413 m. sausio 28 d. LDK kunigaikštis Vytautas Didysis Salyno saloje (prie Kauno) sušaukė derybas dėl Lietuvos ir Vokiečių ordino žemių ribų. Į jas atvyko Vokiečių kry-žiuočių ordino maršalas Mykolas Kiuchmeisteris fon Šternbergas (vėliau to ordino didysis magistras). Jis priekaištavo Vytautui, kad tas nesilaikąs 1411 m. Torunės taikos sutarties ir teigė, kad Klaipėdos pajūris ir Nemuno žemupys su Veliuona privalo likti Vokiečių ordino valdžioje (remtasi karaliaus Mindaugo dovanojimais). Metraštininkas rašo: „dėl šių reikalavimų, Vytauto įsiuto ir jam atrėžė, kad “Prūsą yra mano paveldimas ir aš reikalausiu jo iki Osos upės, nes tai yra mano tėvų paliki-mas. Taip pat ironiškai paklausė maršalo „O kur yra Ordino tėvų palikimas? “ Beje, kilu-siam ginčui išspręsti Šv. Romos imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis buvo atsiuntęs savo atstovą Benediktą Makrą, kuris 1413 m. gegužės 13 d. paskelbė sprendimą, kuriuo pripažino, kad dėlšynysis Nemuno žemupio krantas su Veliuonos ir Klaipėdos pilimis yra Žemaitijos dalis ir dėl to turi priklausyti Lietuvai. Kryžiuočiai tą sprendimą atmetė.

1420 m. Vytautas priminė imperatoriui Zigmantui Liuksemburgiečiui savo reikala-vimus: „Jūs Karališkajai Didenybei reikėjo gerai atsiminti, kad kryžiuočiai yra atėjūnai iš svetimų vokiečių kraštų, kad jie užgrobė Prūsą, o dabar nori ir mus iš mūsų žemės išvaryti“.

Yra tokia lietuvių patarlė – proga pasi-taikos, bet nesikartoja. Puiki proga atgauti Mažosios Lietuvos teritoriją pasitaikė 1454 m. Tuomet Lenkijos karalius Kazimieras Jogailaitis (būsimojo šv. Kazimiero tėvas) pa-skelbė Vokiečių ordinui karą ir pakvietė jame dalyvauti lietuvius. LDK didikai, tuo metu kovodami su Lenkijos ponais dėl atplėštos Podolės (pietvakarių Ukraina), nepasinaudo-jo valdovo siūlymu atgauti Prūsijos dalį prie Nemuno žemupio ir Lietuvos valstybei gauti išėjimą į Baltijos jūrą. Lenkija po 13 metų karą laimėjo ir pagal 1466 m. Torunės sutartį gavo beveik 70 proc. prūsų žemių palei Baltijos jūrą. Lietuva, kuri nedalyvavo Ordino žemių

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Pamirštasis Lietuvos vokiečių genocidas

Ervinas PETERAITIS, Vilniaus vokiečių bendrijos pirmininkas

Po antrosios sovietų okupacijos vokiečių kilmės Lietuvos piliečiai ir apskritai evangelikai buvo priskirti didžiausių liaudies priešų kategorijai. Todėl neatsitiktinai būtent jie tapo pirmosios masinės deportacijos aukomis. 1944 m. gruodžio mėn. sovietų tankai vis dar „pergalingai“ riedėjo Mažosios Lietuvos laukais ir keliais, palikdami kruvinus pėdsakus, o gruodžio 16 d. LTSR vidaus reikalų liaudies komisaras Juozas Bartašiūnas ir LTSR valstybės saugumo liaudies komisaras Aleksandras Guzevičius pasirašė direktyvą NKVD ir NKGB operatyvinių grupių ir apskričių skyrių viršininkams pasiruošti vokiečių šeimų trėmimui. Joje nurodoma: Į tolimus Sovietų Sąjungos rajonus nuolat gyventi turi būti iškeldinta: visi vokiečiai, gyvenantys Lietuvos TSR teritorijoje, nesvarbu, kokia jų visuomeninė padėtis, veikla, amžius ir lytis; visi su vokiečių šeima glaudžiai susiję nevokiečių tautybės asmenys – žmona, vyras, augintiniai, giminaičiai, priklausantys vokiečių šeimai arba tos šeimos išlaikomi.

Deportacijai rengtasi kruopščiai. 1945 m. gegužės 3 d. iš Kauno išriedėjo ešelonai į Rytus – negalutiniais duomenimis, buvo ištremti 908 Lietuvos piliečiai, iš kurių 263 – vaikai iki 16 metų. Visi jie buvo nugabenti į Tadžikiją. Nuo nepakenčiamo karščio, bado, užteršto vandens prasidėjo ligos: dizenterija, maliarija, šiltinė. Jau pirmą mėnesį žmonės ėmė masiškai mirti. Vien per 1945-1947 metus mirė 255 žmonės, iš viso tremtyje mirė 341 žmogus.

Kokie su gegužės 3-ąja susiję įvykiai užfiksuoti lietuviškų interneto svetainių puslapiuose? – Daugybė tekstų, susijusių su lenkų Gegužės 3-iosios konstitucija, kurioje net nepaminėta „lietuvių tauta“, „Lietuva“. Galime pakaityti ir kelių valstybių atstovų kalbas, pasakytas vieno tos konstitucijos jubiliejaus proga. Ilgiau panaršę aptinkame, jog gegužės 3-ioji – JAV Nacionalinė skirtinų spalvų batų diena.

Rubrikoje Gegužės 3-ioji lietuviškose

Michaelio Pretzsch nuotr.

svetainėse nė karto nepaminėta, jog tą dieną prieš 70 metų vieną Lietuvos gyventojų grupę ištiko didžiulė katastrofa. Šis trėmimas pagal visus genocido požymius ir pagal Tarptautinį baudžiamąjį kodeksą yra baudžiamoji veika, padaryta siekiant sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių kokiam nors nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei (TBTS 6 str.)

Nedaug kas Lietuvoje žino, kad į laiškus Hanzos miestų krikščionims, kuriais dar 1323 m. Gediminas kvietė meistrus ir amatininkus, daugiausia atsiliepė vokiečių. Gausų jų atvykimą į Vilnių šiandien mena vien tik Vokiečių gatvė. Vėliau tarp vokiečių kilmės cechų meistrų, Vilniaus ir Kauno miestų tarybų narių būta Lietuvai daug nusipelnusių žmonių. Vokiečių pirkliai kolonija daug prisidėjo prie Kauno, kaip upių uosto, susiformavimo, Vilniaus universitete dėstę profesoriai įnešė svarų indėlį į mokslo plėtrą Lietuvoje. Nepaisant įtemptų Vokietijos ir Lietuvos santykių 4-

ajame XX a. dešimtmetyje, keli tūkstančiai ūkininkų iki pat 1940 metų puoselėjo vokiškas ūkininkavimo tradicijas, Lietuvoje veikė net 331 vokiečių įmonė, kur dirbo tūkstančiai darbininkų.

Hitlerio ir Stalino paktas drastiškai nutraukė vokiškųjų Lietuvos istorijos puslapių tradiciją – 1941 m. daugiau kaip 50 tūkstančių mūsų bendrapiliečių išvyko į Vokietiją. Kiek jų žuvo Antrojo pasaulinio karo laukuose, kiek karo metais grįžusių į savo tėviškes vėliau žuvo pabėgėlių kolonose ar lageriuose – duomenų neturime.

Lietuvos miestuose, ypač Vilniuje, gausu paminklų, dvikalbių atminimo lentų, o kas primena vokiečių gyvenimo ir veiklos pėdsakus Lietuvoje? Kas prabils apie tai, kokiose statybvietėse buvo panaudoti sunaikintų evangelikų kapinių antkapiai?

Mūsų, sovietinę okupaciją ir diskriminaciją išgyvenusių vokiečių kilmės lietuvių, liko labai nedaug. Mūsų gretose nėra teisininkų, politikų ir advokatų, kurie galėtų ginti vokiečių istorinio ir kultūrinio paveldo reikalus. Tačiau etninės ar religinės grupės tragedija yra tragiškų visos valstybės istorinių įvykių dalis. Per 25 metus nebuvo surengtas nė vienas, kad ir labai kuklus, masinės Lietuvos vokiečių deportacijos minėjimas.

Lietuvoje yra dvi komisijos, kurioms turėtų rūpėti ir 1945 m. gegužės 3-iąją dieną beveik tūkstantį Lietuvos vokiečių ir evangelikų ištikusi tragedija – Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti ir Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuo okupacijų nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisija.

Tačiau net šiais metais, kai kone kasdien skaičius 70 skambėjo net kelių istorinių jubiliejų kontekstuose, neatsirado nė vieno tų komisijų nario, kuris būtų prisiminęs šį skausmingo vienos Lietuvos tautinės ir religinės grupės galutinio naikinimo etapą. Mes ne pirmieji, kuriems kyla abejonių dėl šių komisijų kompetencijos ir jos narių kvalifikacijos.

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2015 metais. Liepa

1945 07 ?? Berlyne suimtas ir sovietų sušaudytas Jurgis Gerulis, lietuvių kilmės Vokietijos kalbininkas, baltistas, Karaliaučiaus universiteto profesorius, rektorius (1934–1937). Surinko ir išleido M. Mažvydo raštus (1922 m.) ir kt.

Gimė 1888 08 13 Jogauduose (Opstainių vls., Ragainės aps.).

1750 07 01 [patikslinta gimimo diena] Poškose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.) gimė Klimkus Grigelaitis (Grygelaitis), giesmių rengėjas, sakytojas, Klimkiškių surinkimo vadovas. Sudarė giesmynėlį „Dvylika dvasiškų liaupsinimo giesmių“ (iki 1919 m. perspausdintas net 43 kartus).

Mirė 1825 06 21 Pašalteikiuose (Priekulės vls., Klaipėdos aps.).

1940 07 01 išėjo paskutinis „Lietuvos evangelikų kelio“ (1934–1940) numeris 14 (245). Laikraštis atgaivintas 1990 m. balandį. Vysk. J. Kalvanas tikriausiai nežinojo apie šį numerį, nes pirmajam numeriui vėl suteikė 245 numerį.

1835 07 02 Sakūčiuose (Kiškių vls., Šilokarčemos aps.) gimė Johanas Vilhelmas Haidekas (Johannes Wilhelm Heydeck), Mažosios Lietuvos dailininkas, archeologas, Karaliaučiaus universiteto prof., nutapė „Karalienės Luizės kelionė per Kuršių neriją 1807 žiemą“ ir kt.

Mirė 1910 08 06 Rūsiuose (Raušiuose, Naujųjų Kuršių vls., Žuvininkų (Fischause-no) aps.) [Patikslinta mirimo vieta].

1895 07 02 Šyštoje (Rusnės vls., Šilokarčemos aps.) gimė Jonas Toleikis (Taleikis), Klaipėdos krašto politikos ir visuomenės veikėjas, krašto policijos direktorius.

Mirė 1942 03 ?? Sachsenhauseno koncentracijos stovykloje (Oranienburgas, Vokietija).

1995 07 02 naujai pašventinta rekonstruota Marijampolės ev. liut. mūrinė bažnyčia su bokštu, pastatyta 1835–1841 m., sovietmečiu paversta sandėliu, vėliau – sporto sale. 1990 05 05 L. Narušienės namuose įvyko pirmosios atsikuriančios paraprijos pamaldos (kun. diak. J. Kalvanas). 1990 06 27 buvo įregis-

truota atsikūrusi paraprija. 1819 m. laikomi paraprijos pradžia.

1995 07 02 Marijampolės bažnyčios išventinimo metu KU teologijos studentas Vaidas Klesevičius (g. 1974 02 06 Marijampolėje) buvo įvestas diakono tarnystėn, o 1997 09 07 ordinuotas šios paraprijos kunigu. Aptarnauja Marijampolės, Virbalio ir Vištyčio parapijas.

2005 07 09 IX LELB Sinodas Tauragėje patvirtino Statuto pakeitimus.

1920 07 13 [patikslinta mirimo data] Klaipėdoje mirė Artūras Bitėnas (Arthur Bittens), istorikas, pedagogas, knygų vokiečių k. apie Klaipėdos ir Šilutės apskritis autorius. 1895 m. baigė Karalienės mokytojų seminariją.

Gimė 1874 06 12 Pakalnės aps.

1990 07 15 Jonas Kestutis Gocentas (g. 1931 08 19 Paberžiuose (dab. Tauragės m.)), inžinierius elektromechanikas, ilgametis Valstybinio plano komiteto darbuotojas, oficialiai paskirtas Dievo žodžio skelbėju (sakytoju) Vilniuje, o po metų – diakonu.

Mirė 1992 10 28 Vilniuje (palaidotas Rokantiškių kapinėse).

1560 07 19 paminėtos pirmosios žinios iš Būtingės ev. liut. paraprijos veikimo. 1824 12 14 pašventinta dabartinė jau penktoji pastatyta iš akmenų ir plytų bažnyčia su bokštu. 2014 09 06 pašventinti prieš 50 metų piktavalių sudaužyti, o dabar šventojiško skulp. Petro Barono restauruoti du altoriaus angelai. Aptarnauja kun. Saulius Varanavičius.

1990 07 19 Lauksargiuose mirė Petras Knispelis, kun. diakonas, nuo 1947 m. aptarnavęs Lauksargių, Švėkšnos ir Skirsnemunės (Žvyrių) parapijas.

Gimė 1900 03 16 Tauragėje.

1985 07 22 Vilniuje mirė Helmutas Ramonaitis, miškininkas, visuomenės veikėjas, įkūręs pirmąją Klaipėdos krašte Kavolių jaunųjų ūkininkų ratelį.

Gimė 1916 03 22 Kavaliuose (Meišlaukių vls., Tilžės aps.).

1995 07 22 pašventinta Mažeikių ev. liut. paraprijos maldos salė, įrengta buv.

bažnyčioje, kurioje įsikūrusi gaisrinė. 1911 05 22 pašventinta mūrinė Mažeikių ev. liut. bažnyčia. 1944 m. pastato stogas ir bokštas nukentėjo nuo bombardavimo; valdžia neleido remontuoti, o įsteigė gaisrinę. Visas pastatas atgautas tik 1998 m. Aptarnauja kun. Saulius Varanavičius.

1930 07 23 Klaipėdoje gimė Arvedas Kybrancas, architektas, liutvininkų veikėjas, pagal jo interjero projektą įrengta Klaipėdos laikrodžių muziejaus ekspozicija ir kt. objektai.

Mirė 1997 02 07 Vilniuje.

2000 07 23 Tauragėje išventintas kunigu (par. vikaras diakonas nuo 1998 m.) Mindaugas Dikšaitis (g. 1975 11 13 Tauragėje). 2011 06 26 Tauragėje apdovanotas sidabrinium tarnybiniu kryžiumi. Aptarnauja Tauragės, Šilalės ir Sartininkų parapijas.

1995 07 24 Čikagoje (JAV) mirė Povilas Dilys, ev. reformatų kunigas, generalinis superintendentas. 1930 10 12 Vilniuje išventintas diakonu, 1931 m. – kunigu, čia tarnavęs iki pasitraukimo į Vokietiją 1944 m. Nuo 1952 m. Čikagos lietuvių ev. reformatų kunigas, 1966 05 25 išrinktas išeivijos ev. reformatų superintendentu (ord. 1967 06 25), 1993 09 25 – gen. superintendentu. Daugiau nei dešimt metų tarnavo lietuvių ev. liuteronų Išganytojo parapijos Toronte (Kanada) klebonu (1982 04 06–1994 06 18).

Gimė 1905 08 02 Vilniuje.

1935 07 27 Rusnėje (Šilutės aps.) mirė Valentinas Gailius, ev. liuteronų kunigas, Klaipėdos krašto rel. veikėjas. Kunigavo Verdainėje, Rusnėje. 1924 m. LR vyriausybei jį paskyrus Klaipėdos krašto bažnyčios komisaru, bandė tvarkyti krašto savarankišką bažnytinę provinciją, atgaivinti pamaldas lietuvių kalba, tačiau vokiečiams intrigų būdu pavyko jį sukompromituoti ir buvo atleistas iš kunigo pareigų. Dirbo tikybos mokytoju Klaipėdoje.

Gimė 1887 07 02 Berštininkuose (Plaškių vls., Tilžės aps.).

1940 07 28 Tauragėje buvo išventinti kunigais Jonas Kalvanas (1914–1995), An-

sas Trakis (1912–1986) ir Adolfas Keleris (1906–1977).

1990 07 28-29 V LELB Sinodas Tauragėje, pirmą kartą vėl Nepriklausomoje Lietuvoje. Pėsčiųjų takas palei bažnyčią pavadinamas M. Mažvydo alėja. Naujai papildytas ir pataisytas LELB Statutas, priimta keletas rezoliucijų.

1990 07 29 Tauragėje ordinuoti kunigais Jonas Kalvanas jaunesnysis (kunigu diakonu išventintas 1984 04 29 Tauragėje) ir Tamara Schmidt (diakone išventinta 1988 07 07 Annaberge, Vokietijoje).

1605 07 29 Klaipėdoje gimė Simonas Dachas, R. Prūsijos vokiečių poetas, kilme susijęs su lietuviiais. Baigęs Karaliaučiaus universitetą jame profesoriavo. Rašė vokiečių ir lotynų kalbomis eilėraščius ir giesmes („Amžiau, tu saldus, tėviške teisiųjų“, „O, gražus dangau“ ir kt. giedamos Lietuvoje ir dabar), ypač išgarsėjo jo daina „Annchen von Tharau“ (Anikė iš Toravos).

Mirė 1659 04 15 Karaliaučiuje.

1995 07 29 VI LELB Sinode Tauragėje vyskupu išrinktas (konsekruotas 1995 10 31) Jonas Kalvanas jaunesnysis (1948–2003), buvo priimta Porvoo Deklaracija.

1995 07 30 naujai pašventinta mūrinė Kelmės ev. reformatų bažnyčia su bokštu (1622 m.), kuria nuo seno naudojasi ir liuteronai, pokario metais buvusi paversta sandėliu. Pirmosios atkurtos ev. liuteronų parapijos pamaldos 1990 08 25 laikytos kultūros namuose, bažnyčioje – 1995 02 19. Aptarnauja kun. Romas Pukys.

2005 07 30 pašventintas naujos Palangos ev. liuteronų bažnyčios kertinis akmuo, kuri pašventinta 2012 07 14. Senieji mediniai maldos namai (1928 m.) Jūratės g. sudegė per Palangos miesto gaisrą (1938 m.). Parapija atkurta 1993 m., po Jokūbo Pukio mirties (1993 03 12) buvo meldžiamasi jo name (Maironio g. 25). Aptarnauja kun. doc. habil. dr. Darius Petkūnas.

Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius

„Dainų dialogai Vilnijos krašte“

Kultūros projektų Vilnijos krašte iniciatorių ir vadovą, literatą Juozą Žitkauską kalbina mgr. Romas Adomas Vorevičius

Kur ir kada užgimė projektas „Dainų dialogai Vilnijos krašte“?

Projekto idėja gimė prieš kelerius metus. Prabilo mano ankstesnė patirtis ir veikla Vilnijos krašte su viešosios įstaigos BARDAI LT, kurios vienas steigėjų esu ir aš, darbais. Štai trečius metus Šalčininkuose ši įstaiga rengia tarptautinį gyvosios muzikos festivalį „Iš širdies į širdį“, į kurį kviečiami ne tik žinomi Lietuvos bardai, kitų žanrų atlikėjai ar svečiai iš kaimyninių šalių, bet ir šio, Vilnijos krašto moksleiviai, miesto bendruomenė. Tai, mano manymu, kitoks renginys šiame regione, kurio tikslas - glausti visas tautas gražiai, kultūringai bendradarbiauti. Turiu pripažinti, jeigu pirmais metais jis buvo deramai remiamas, vėliau teko sukis tik privačiomis lėšomis, kurias skiria vienas verslininkas.

Kad projektas būtų prasmingesnis, su-

galvojau „Dainių dialogus Vilnijos krašte“, kaip ištisinį procesą visus mokslo metus, kur kalbėtume ir apie bardiškąją kultūrą ir apie poeziją apskritai, gimnazistus supažindinant su jaunaisiais kūrėjais, išukant ir juos pačius dalyvauti. 2014 metų pradžioje pirmiausia tokį projektą pateikėme Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijai. Deja, kai kurie šios ministerijos atstovai švystelėjo atsakymą, kad jie mums gali pasiūlyti bardų. Kai paaiškinau, kad mums ne bardų reikia – patys juos pažįstame – tada sulaukėme atsakymo, kad tokiam projektui reikia skelbti viešųjų pirkimų konkursą, o čia dėl vienos savivaldybės niekas to nedarys. Nors kalbėta buvo apie 5 savivaldybes...

Praeitų metų vasarą Lietuvos kultūros ministerija paskelbė Kūrybinės veiklos autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos programos konkursą. Pateikėme paraišką ir gavome paramą. Todėl dabar be anksčiau minėtų tikslų, renginiai turi ir kitus uždavinius – juose supažindinama ir su autorinėmis bei

gretutinėmis teisėmis. Deja, mokiniai apie jas dažniausiai išgirsta pirmą kartą...

Projektą vykdo Viešoji įstaiga Bardai LT.

Projekto geografija - Vilnijos mokyklos, kultūros įstaigos?

Projekto geografija - Šalčininkų, Vilniaus, Trakų, Švenčionių ir Širvintų rajonų gimnazijos arba vidurinės mokyklos, nesvarbu kokia dėstomoji kalba. Auditorija – vyresnės klasės. Tariantis su mokyklos administracijomis dėl renginio, akcentuojame, kad klausančiųjų skaičius nesvarbu, svarbiausia – susitikimo kokybė, kad mus išgirstų ir suprastų. Su šiuo projektu važinėju nuo lapkričio mėnesio. Jau aplankytos 28 gimnazijos, dar liko 16, o projekto trukmė – metai. Tačiau tai su viltimi vadinu projekto pirmuoju etapu. Norint pasiekti rezultatų, turi būti nuolatinis darbas, nuolatiniai susitikimai.

Tavo palydovai - žinomi, pripažinti šalies bardai. Kokia patirtis jiems?

Mano palydovai, bendrakeleiviai - jauni bardai, poetai, tvirtai apsisprendę savo gyvenimišku pasirinkimu nesiblaškyti, o griebtis meno ir su juo bei jame gyventi. Vieni jų – dar studentai, kiti – gerai žinomi, pelnę įvairių apdovanojimų, išleidę savo autorines knygas ar albumus. Pagaliau ir jaunumo kartelę gal esu šiek tiek „praplėtes“ – vyriausiam iš jaunų – 42 metai. Iš bardų norėčiau paminėti: Domantą Razauską, Gytį Ambrazavičių, Akvilę Vervečkaite, poetus Rimvydą Stankevičių, Dainių Gintalą, Ramunę Brundzaite, Aušrą Kaziliūnaitę ir kitus.

Kai kurie, vyriausi iš jaunų, šiame krašte lankosi ne pirmą kartą, kiti apie Vilniją būna tik girdėję. Manau, kad jiems patirtis yra didžiulė. Juk daugumoje mokyklų auditorija „gyva“ poetą mato pirmą kartą. Tad atitinkamai į tai ir reaguojau, kitaip suvokia jo tekstus. Lengviau bardams. Sėkmingai čia subuoja

muzikos galia, atlikėjų aktoriniai gebėjimai.

Kaip Jus pasitinka kultūros, švietimo bendruomenės? Gal vienas projekto tikslų... neatrastų, „pasislėpusių“ talentų paieška?

Tikrai taip – vienas tikslų ir naujus talentus atrasti. Asmeniškai man, labai miela juos rasti Vilnijos krašte. Tiek rašančių, tiek dainuojančių bei grojančių. Brandūs talentai auginami Riešės, Nemenčinės Gedimino, Pabradės „Ryto“, Širvintų L. Stuokos-Gucevičiaus gimnazijose. Jaučiu, kad jų yra ir kitur, gal tik per mūsų susitikimus jie dar neatsiskleidė.

Mūsų pažintis prasideda ne nuo tada, kai peržengiame gimnazijos slenkstį, o nuo pirmojo skambučio telefonu su pasiūlymu dėl renginio. Tenka išgirsti ir labai kategoriškų atmetimų – mums tai neaktualu, taip ir nepaaiškinus kodėl. Žinome, kad klausytojai įgys žinių, gal net drąsos savo kūrybinei raiškai. Sunkiau bendrauti su tų mokyklų vadovais, su kuriais iki šiol nebendrauta, su pažįstamais gerokai lengviau susitariu. Tačiau labiausiai glumina „valdiškas“ pedagogų požiūris į renginius. Šis projektas skirtas vyresnėms klasėms, devintokams – dešimtokams. Tai ne sceninis pasirodymas, bet kartu ir bedravimas, kalbėjimas apie literatūrą, muziką, teksto santykį su muzikine jo raiška.

Tačiau daugiausia yra gimnazijų, vidurinių mokyklų, kuriose gera ir vis norisi į jas sugrįžti. Kai kada gailiesi, kad renginio valanda jau prabėgo. Ryšys su auditorija, manau, labai priklauso ir nuo pedagogų, moksleivių patirties, kiek jie pripratę prie tokių ar panašių renginių. Susitikimo metu jauti, kad kažkaip neįprastai gerai tavęs klausio, adekvačiai reaguoja, o po renginio sužinai, kad tos mokyklos moksleiviai mažiausiai kartą per mėnesį susitinka su menininkais. Šlovė tokiems Mokytojams, iki susitikimų!

Kelionė po Mažąją Lietuvą

Atkelta iš 1 p.

metų pavasarį yra ant Tilžės Luizės tilto pralaukęs net 23 val.

Taigi, gegužės 1 d. bandėme važiuoti į tas vietas, kurių negalėjome aplankyti pirmąją dieną. Gražiai tyrinėjome paveldo likučius tarp Taplakių – Plyviškės – Salavos – Georgenburgo – Kraupiškio – Kaušių – Kusų. Neberadome eilės pastatų, dar puošusių tas gyvenvietes prieš 3-5 metus. Po pietų prasidėjęs lietus užklupo mus Pilkalnyje. Neaplankytos liko ir į kitus metus nusikėlė Vydūno vaikystės ir jaunystės vietos bei jo tėvų kapų lokalizavimas, J. Vanagaičio gimtinės identifikavimas, Klonių kaimo su kažkada garsiomis ka-

Tilžės pilis

pinaitėmis prie Liepgalių lokalizavimas ir kiti tyrinėjimo darbai.

Gegužės 2 d. keliavome, fotografuodami Vėluvos, Alnos, Girdavos apylinkes. Girdavos (Železnodorožnyj) mieste turėjome neitin malonų susitikimą su pasieniečiais bei kitais didžiaivalstybiškai nusi-teikusiais arba nemandagiais žmonėmis. Jie nuolat stebisi mūsų fotografavimo ir paties lankymosi tikslais. Nenori, kad mes matytume masiškai ardomą paveldą ir nešvarą. Sutikome ir istorija besidominčių bei apgailestaujančių dėl gražaus krašto kultūrinės ir ūkinės, politinės padėties žmonių, išigijome keletą naujų draugų.

Besidomintiems kraštu dovanojome MLRT išleistą knygą „Nuo Mažvydo iki

Vydūno“ rusų ir lietuvių kalba.

Laikas bėgo labai greitai. Kasdien suspėdavome aplankyti 10-15 gyvenviečių. Gegužės 3 d., sekmadienį, iš to paties vietinio lietuvių Gintauto namų keliavome pro Vėluvą į Unsatriopio ir Frydlando (Pravdinsko) pusę. Iš ten kelias pro Udervangį vedė į Karaliaučių, tada į Rudavą, Labotą ir Kuršių Neriją.

Pasienyje buvome užregistruoti ir nukreipti į šoninę stovėjimo aikštelę. Po 2,5 val. tuščio laukimo atėjusi pareigūnė mums pranešė gerą naujieną, kad esame priimami į patikrinimą. Jis truko dar 30 min. Rusijos pareigūnai buvo pasipuošę Georgijaus kaspinėliais. Mums pranešė, cituoju, kad „Mašinų s litovskimi nomerami obsluživajutsa v režime usilennogo kontrolia“.

Beje, viso laukimo metu mes buvome vienintelė mašina, laukianti ir važiuojanti į Lietuvą.

Nidos lietuvių munitininkų paklausiau, ar jie nenorėtų taip pat lėtai darbuotis su at-

važiuojančiais Rusijos automobiliais, tai yra elgtis vienodai adekvačiai pariteto principu. Į tai pareigūnas teatsakė, kad „mes esame labiau civilizuoti“. Mūsų 3 val. gaišatį Lietuvos pareigūnas traktavo gana optimistiškai, nes, esą kiti įvažiuodami laikia 5-6 val., pasak jo – 4 automobiliai praleidžiami per parą.

Visgi, jie galėtų bent jau rinkti statistinius duomenis apie tai, kiek konkreti mašina sugaišo laiko „patikrinimo“ Rusijos pusėje metu. Tada turėtume ne abstrakčius pavienius nusistebėjimus, bet šimtus konkrečių raščių palydijimų. Pas Nidos pareigūnus patikrinime sugaišome 15 min. O iš viso 3 val. 20 min. Vos vos spėjome į keltą 23.30 val. Tarp savęs kalbėjome, ar gerai, kad negrįžome per Tilžę?

Atėjo laikas, kai geriausia keliavimo priemonė po rusiškąją Prūsiją būtų nebent dviratis. Turintys vizą pase dviratininkai pereitų sieną kartu su pėsčiaisiais per nepilną valandą.

Norbertas STANKEVIČIUS, Klaipėda, 2015 m. balandžio 30 – gegužės 3 d. kelionė

Auros dvaras

Malviškių klebonija

Georgenburgas

Autentiškas dokumentas, liudijantis Alantos istorijos pradžią

Gintas ŠEIKIS, Vilnius

Daugelyje leidinių ir straipsnių nurodoma, kad Alantos vietovė pirmą kartą paminėta 1436 m., kai Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis Alantą padovanojo Kristinui Astikui¹ už nuopelnus kovojant su Švitrigaila.

Iš tikrųjų, 1436 m. birželio 28 d. pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas Alantos (Owantha) vardas, tačiau tai susiję visiškai su kitu istorijos faktu – su Žygimanto Kęstutaičio dokumentu, kuriuo jis patvirtino Vilniaus kašteliono Kristino Astiko dovio² užrašymą žmonai Onai. Astikai tuo laikotarpiu jau valdė didelius žemės plotus kaimyninėse Pienionių (Kavarsko) ir Užpalių apylinkėse.

Minėtą dokumentą XIX a. pirmojoje pusėje žymus to laikotarpio Lietuvos teisės istorikas Ignas Danilevičius (Ignacy Danilowicz; 1787–1848) išsamiai aprašė Lietuvos viduramžių istorinių dokumentų rinkinyje: „Žygimantas, Lietuvos, Rusios ir kt. didysis kunigaikštis, tenkindamas Vilniaus kašteliono Astiko asmeninį prašymą (*fidelis noster*), patvirtina jo skirtinį dovį (dotalem donationem) ir atsisakymą pagal dovio teisę (*dotalitium*) žmonos Onos naudai kiemu (dvarų) (*curias*) su kaimais: Alantos (*Owantha*), esančios prie Virintos upės, bei Deuklebiškio prie Dūkštos upės³ su visomis teisėmis, laisvėmis, valdymu, činšais, pajamomis ir priklausiniais, su kokiais Astikui Alantą suteikė kunigaikštis Aleksandras, tai yra Vytautas, tikras Žygimanto brolis, o Deuklebiškis atitinkamai nuo senų laikų priklausė Astikui. Žygimantas savo raštu patvirtina minėtą dovio donaciją (*in virtute veri dotalitii*) su visais priklausiniais, dabartine ir būsimąja nauda, pagal senas ribas, nieko sau nei savo palikuonims iš ten neišimant, bet suteikdamas Onai galią minėtas valdas laikyti, keisti, perleisti, duoti dukroms arba kam panorės. Datuota Trakuose, 1436 metų šv. Jono Krikštytojo oktavos ketvirtadienį (birželio 28 d.), dalyvaujant kilniems Chodkai Jurjevičiui, aukščiausiajam Lietuvos žemių dvaro maršalkai Petrui Mangirdaičiui ir bajorui Mikalojui Bilaškovičiui, kunigaikščio sekretoriui, bei daugeliui kitų liudytojų.“

Ignas Danilevičius, kuris paprastai tiksliai nurodydavo aprašyto dokumento saugojimo vietą bei būklę, šiame mus dominančiame pergamente apsiribojo įrašu: „Lotyniškas originalas saugomas Vilniaus kapitulos aktuose.“

Atliekant Vilniaus kapitulos archyvo inventurizaciją, kuri vyko 1913–1929 m. rengiant Vilniaus katedros ir diecezijos⁴ diplomatinį kodeksą, šis dokumentas nebuvo aptiktas. Žymus lenkų istorikas Ježis Ochmanskis (Jerzy Ochmanski; 1933–1996), remdamasis Igno Danilevičiaus nuoroda, Žygimanto Kęstutaičio sudarytą dokumentą pripažino dingusiu. Taigi, atrodo, kad vertingas liudijimas apie Radvilų domeno (valdų) pradžias yra negrįžtamai prarastas. Bet lenkų istorikas Rafalas Javorskis (Rafal Jaworski) labai pasistengė ir prieš keliolika metų ne tik surado dokumento originalą, paskelbė jo pilną tekstą, bet ir atskleidė jo laikino dingimo priežastis, kurios vertos atskiros pasakojimo. Paaiškėjo, kad dominantis dokumentas yra Lenkijos mokslių akademijos Kurniko bibliotekos pergamentų kolekcijoje⁵.

Išsiaiškinti, kaip pergamentas pateko į Kurniko bibliotekos rinkinius, tyrėjui padėjo dorsaliniai⁶ u žrašai, kurie byloja, kad tas dokumentas XVI–XVIII a. buvo saugomas Nesvyžiaus rinkiniuose.

Rafalas Javorskis mano, kad pergamentas į Kurniko biblioteką pateko greičiausiai 1821 m. kartu su archyvinių dokumentų, atsidūrusių iš Nesvyžiaus, kolekcijos, kai grafas Tytusas Dzialinskis (Tytus hr. Dzialynski; 1796–1861) nupirko Nesvyžiaus archyvo dokumentų kolekciją iš buvusio Radvilų archyvaro ir bibliotekininko Kajetano Kvetkausko (Kajetan Kwiatkowski; 1796–1852), kuris, pasinaudojęs prasta savininkų kontrole, pasisavino nemažą dalį jo globai patikėtų archyvinių dokumentų. Daug jų, nupirktų kunigaikščio Adomo Čartoriskio (Adam Jerzy Czartorski; 1770–1861), atsidūrė kunigaikščių Čartoriskių bibliotekos rinkiniuose ir Račinskių bibliotekoje Poznanėje, bet didžioji archyvo dalis pateko į Kurniko bibliotekos saugyklas. Tuo metu, kai Danilevičius dirbo prie savo diplomatinio kodekso, pergamentas kartu su kitais archyviniais dokumentais, nupirktais grafo T. Dzialinskio, jau buvo Kurniko bibliotekoje. Rafalas Javorskis mano, kad ten I. Danilevičius gavo galimybę prie jo prieiti, nes Vilniaus universiteto profesoriaus Joachimo Lelevelio (Joachimow Lelewelow; 1786–1861) dėka XIX a. trečiajame dešimtmetyje užmezgė kontaktą su grafu T. Dzialinskiu. Jie abu domėjosi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos teisės paminklais. Labai tikėtina, kad pergamento „savininkas“, padaręs jį prieinamą leidėjui, iškėlė sąlygą, kad I. Danilevičius publikacijos atveju neatskleistų faktinės dokumento saugojimo vietos.

Grafas Tytus Dzialinskis turėjo priežasčių

imtis atsargumo priemonių, nes tuo metu vyko teismo procesas, kurį jam iškėlė Radvilų palikuonys dėl kitų dokumentų pasisavinimo iš Nesvyžiaus archyvu. Tikriausiai todėl I. Danilevičius, norėdamas paskelbti apie savo atradimą, užuot pateikęs faktinę dokumento saugojimo vietą, nurodė klaidingą adresą – Vilniaus kapitulos archyvą. Vėliau, atskleidus dingimo faktą, nepaisant Radvilų giminės palikuonių pastangų, iš Nesvyžiaus pasisavinta medžiaga nebuvo atgauta ir toliau liko Kurniko bibliotekos saugyklose.

Istorikai neabejoja Žygimanto Kęstutaičio patvirtintu dokumento originalumu. Tai patvirtina tiek jo išorės, tiek ir vidaus analizė (rašymo medžiaga bei rašto braižas, atitinkantis epochos reikalavimus). Prie dokumento prikabinatas antspaudas bei jo pritvirtinimo būdas, kaip ir dokumento formuliaras ir turinys, nekelia jokių abejonų dėl jo autentiškumo.

Ant dokumento spalvotomis virvelėmis prikabinatas į bespalvį vašką išpaustas 95 mm skersmens dokumento davėjo karališkas antspaudas. Yra žinomi du Žygimanto Kęstutaičio karališkojo antspaudu variantai. Pagal Marijano Gumovskio (Marian Gumowski; 1881–1974) tipologiją, ant Kurniko dokumento pakabinatas antrosios atmainos antspaudas, naudotas didžiojo kunigaikščio kanceliarijoje 1434–1437 m. Kaip ir kitų išsaugotų egzempliorių, antspaudas išpaustas į bespalvį vašką ir puikiai išliko dėl jo apsaugojimo būdo. Antspaudas yra apie 40 mm pločio grubesnės vaško kiauštelės, kurio briaunos yra 20 mm storio ir apie 100 mm aukščio. Kiautas yra papildomai aptrauktas minkšta baltą oda, kuri atlieka maišelio-voko funkcijas. Antspaude gana gerai išlikęs užrašas lotynų kalba gotiškais rašmenimis: *s + magistatus + incliti + principis + dni + sigismundi + dei : gracia + magni + ducis + lithwane + russie + et 3⁷.*

Kristino Astiko žmonos Onos dovį sudarė du dvarai su kaimais: Deuklebiškis, kurį Astikas turėjo nuo seno (ab antiquo), bei Alanta, suteikta jam Vytauto privilegija. Pastarąjį faktą liudijantis dokumentas, be abejojimo, išplėstų chronologines Alantos ribas, tačiau šio istorinio šaltinio likimas ir konkreti Alantos paminėjimo jame data iki šiol nėra žinomi.

Tiek Lietuvos, tiek Lenkijos istorikų nuomone, Kurniko bibliotekoje saugomas dokumentas yra seniausias dovio taikymo Lietuvoje, už valdovo namų ribos, liudijimas⁸. Pats dovis galėjo būti užrašytas anksčiau, o 1436 m. – tik patvirtintas. Kurniko bibliotekoje saugomas dokumentas reikšmingas ir tuo, kad jis laikomas vienu pirmųjų ir (ar) vieninteliu didžiųjų kunigaikščių Kristinui Astikui sudarytu aktu, dokumentuojančiu Radvilų turtą pradžią.

Manau, kad šis dokumentas kaip svarbus ne tik XV a. Lietuvos istorijos tyrinėtojams, bet ir Alantai, kitais metais švesiančiai savo vardo pirmojo paminėjimo 580-ąsias metines.

Dokumento tekstas

In nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum humana opera in se sunt labilia et a memoria hominum, que labilis est

et caduca, facillime evanescent, necesse est, ut literarum apicibus et testimonio fidelium perhennentur. Proinde nos Sigismundus Dei gracia magnus dux Lithwanie, Russie ect. ad cuncctorum perhennem memoriam tam presencium quam futurorum deducimus quibus expedit presencium per tenorem. Quomodo in nostra constitutus precencia magnificus Ostik castellanus Wylnensis noster fidelis dilectus sanus corpore et bene compos sue rationis animoque nichilominus deliberato, non compulsus nec coactus dedit, donavit et in verum seu legitimum dotalicium resignavit domine Anne conthorali sue legitime curias cum villis videlicet Owantha in fluvio Wyrintha et Dewklibischky in fluvio Duxsta sitas, cum omni jure, libertate, domino, cencibus, fructibus et proventibus necnon omnibus et singulis pertinenciis suis sicut per serenissimum principem dominum Alexandrum alias Witowdum germanum nostrum carissimum curiam Owantha ipsi Ostik data, Dewklebis-chsky vero per ipsum Ostik tenta, ab antiquo sunt habita et possesssa, rogatus precum per instanciam nos multiforment, quatenus dictam dotalicij donationem nostris literis graciose confirmare dignaremur. Nos igitur ad preces ipsius inclinati contulimus, asscripsimus ac ratificamus necnon tenore presencium nostrarum literarum conferimus, asscribimus et ratificamus prefate domine Anne curias duas cum villis in virtute veri dotalicii cum omnibuss suis spectanciis et utilitatibus, que nunc sunt et in futurum per humanam industriam fieri possunt prout in suis limitibus singulis longe, late et circumferencialiter ab antiquo sunt distince et limitate. Nichil pro nobis aut nostris successoribus iuris aut domum in eisdem reservantes, serviciis nostris et nostrorum successorum dumtaxat semper salvis, pacifice ac quiete perpetuis temporibus possidendas, habendas, tenendas, commutandas, alienandas, donandas, filiiabus suis aut cui sibi libuerit dandas et in usus suos beneplacitis prout sibi melius, comodius et conculsus expedire videbitur convertendas. Ad quorum meliorem evidenciam presentes nostras literas nostro sigillo maiori fecimus communiri. Datum et actu min Troky feria quinta infra octavas sancti Johannis Baptiste anno domini millesimo quadrigentesimo tricesimo sexto. Presentibus strennuis et nobilibus Chodkone Jurgowicz, Petrashio Montigerdowicz tere Lithwanie suppremo marschalco et nobili Nikolao de Blaszcowicz nostro secretario aliisque quampluribus testibus fidedignis.

Varдан Діево, „Амен“. [vykiui amžinai atminti. Kadangi žmogaus darbai netvarūs patys savaime ir žmonių atmintyje, kaip ir greitai praeinantis nuomario priepuolis, ir taip pat lengvai pamirštami, būtina patikimai įtvirtinti [juos] dokumentuose ir testamente. Dėl to mes, Žygimantas, iš Dievo malonės Didysis Lietuvos, Rusijos ir t. t. kunigaikštis, įtvirtindami visų čia esančių ir būsimų [kartų] atmintyje, mes aprašome iš eilės čia esantiems paaiškinti. Kaip mūsų akivaizdoje bajoras Astikas, Vilniaus kaštelionas, ištikimas mūsų pavaldinys, sveikas kūnu ir būdamas aiškus proto, ir deramai apgalvojęs, nekurstomas ir neverčiamas, atidavė, dovanojo ir iš

tikrųjų teisėtai perrašė kaip dovį kunigaikštytei Onai, savo sutuoktinei, teisėtai kiemus(dvarus) su kaimais, o būtent Alantą prie Virintos upės ir Deuklebiškes prie Dūkštos upės esančius, su visa teise, laisve, valdymu, cenzais, vaismedžiais bei visais derliais ir vienvaldžiam naudojimui prakilnusiis kunigaikštis Aleksandras, tai yra Vytautas mūsų maloningiausias, valdyti Alantą tam pačiam Astikui buvo davęs, kaip Deuklebiškes iš tiesų jis buvo perdavęs Astikui, nuo senų laikų yra jo valdomi, atkakliai daugel kartų meldamas į mus kreipėsi, kad mes suteiktume malonę įtvirtindami mūsų dokumentu žodžiu suteiktą dovį. Ir mes maloningai jo meldimus išklausėme, surašėme ir priėmėme sprendimą, mes sugretiname iš eilės savo turimus dokumentus, mes parašėme atsakymą ir priėmėme sprendimą kunigaikštytei Onai teisėtai du kiemus su kaimais kaip tikrą kraigtį su visais jų statiniais ir nauda, kuri žmonių dabar ir ateityje dėl žmonių veiklos bus, kad valdytų per visą ilgį, plotį ir apylinkes, pagal nuo senų laikų nustatytas ribas ir ežias. Niekas iš mūsų ar mūsų paveldėtojų teisės arba namo iš jų paveldėtojų, mūsų pavaldinių ir mūsų paveldėtojų, kol jie, būdami sveiki, taikoje ir ramybėje, amžinajam valdymui, naudojimui, išlaikymui, mainams, pardavimui, dovanojimui savo vaikams ar kam nors savo valia atiduoti arba naudotis saviesiems geradariams savo labui, naudai ir pelnui perduoti, gražinti negali. Geresniam įrodymui šie mūsų potvarkiai mūsų aukščiausiuoju antspaudu sutvirtinti, mes darome. Datuota Trakuose, 1436 metų šv. Jono Krikštytojo oktavos ketvirtadienį (birželio 28 d.), dalyvaujant kilniems Chodkai Jurjevičiui, aukščiausiajam Lietuvos žemių dvaro maršalkai Petrui Mangirdaičiui ir bajorui Mikalojui Bilaškovičiui, kunigaikščio sekretoriui, bei daugeliui kitų pasitikėjimo vertų liudytojų.“

Iš lotynų kalbos vertė Ringailė SVIRSKAITĖ

- Šaltiniai ir literatūra:**
1. Kornik, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Zbiór dyplomów, syg.25. Dokument pergaminowy.
 2. Ignacy Danilowicz. Skarbiec dyplomów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych, posługujących do skrytycznego wyjasnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej, t.2, Wilno, 1862, s. 168, nr1735.
 3. Rafal Jaworski. Z najdawniejszych dokumentów do dziejów domny Radziwillowskiej. Studia zrodloznawcze, t.XXXIX, Warszawa, 2001, s.101-104.
 4. M.Gumowski, Pieczęcie książek kiewskich, „Ate-neum Wilenskie“ 7, 1930, z. 3-4, s. 725-726.
 5. R. Petrauskas. Lietuvos diduomenė XIV a. pab.–XV a. sudėtis-struktūra–valdžia, Vilnius, 2003.
 6. R. Petrauskas. Didžiojo kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje–XV a. viduryje), Lietuvos metraščių, 2005/1,Vilnius, 2006, p. 5–38.
 7. M. Malczewska. Latifundium Radziwillow w XV do połowy XVI wieku, Historia, t. 7, Warszawa-Poznan, 1985.

¹Kristinas Astikas (1363 m. Trakuose–1442 ar 1443 m. Kernavėje) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikas, kilęs iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino giminės, didikų Astikų giminės pradininkas. Spėjama, kad jis buvo Traidenio sūnaus Sirpučio sūnus, valdė Užpalių ir Pienionių (netoli Kavarsko) seniūnijas, Kernavę, Musninkus, Šešuolius, Širvintus, Upninkus, Alantą, kiemus (dvarus) tarp Šventosios upės ir Vilniaus.1419–1442 m. Vilniaus kaštelionas. Gynė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savarankiškumą nuo Lenkijos. 1398 m. kaip Užpalių vietininkas kartu su kitais bajorais pasirašė Salyno sutartį, nuo 1432 m. rėmė Lietuvos didįjį kunigaikštį Žygimantą Kęstutaitį, 1432 m. Gardine ir 1434 m. Trakuose pasirašė jam du ištikimybės aktus.

²Dovis (dotalicium, dotalis) – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės privilegijuoto luomo išteikėjusios moters turtas, materialio vyro kompensacija (atsilyginimas) už atsineštą kraigtį. Teisę užrašyti dovį žmonai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorams suteikė 1413 m. Horodlės privilegija. Iš pradžių dovio užrašymo forma ir dydis priklausė nuo vyro valios, bet XVI a. pr. šia procedūra ėmė reguliuoti valstybė.

³Deuklebiškis (Dewklebiszki) – buvusi vietovė prie Dūkštos upelio tarp Kernavės ir Maišiagalos.

⁴Diecezija – katalikų bažnyčios administravimo sritis.

⁵Lenkijos mokslių akademijos Kurniko bibliotekos administracija geranoriškai atsiantę skaitmeninę šio dokumento kopiją, už tai esu dėkingas jos darbuotojams ir asmeniškai Gžegożui Kubackui (Grzegorz Kubacki).

⁶Esantys ant dokumento, leidinio nugarėlės.

⁷3. „Garsiojo magistrato vyriausiojo valdovo Žygimanto, iš Dievo malonės Didžiojo Lietuvos ir Rusijos kunigaikščio, antspaudas“.

⁸Už konsultacijas esu dėkingas Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanui, profesoriui Rimvydui Petrauskui, to paties fakulteto profesorėi Irenai Valikonytei bei humanitarinių mokslų daktarui Algirdui Baliuliui.

Fotografas yra ta trečioji akis

Pranciška Regina LIUBERTAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

metus, bet gyventa tik 75–eri... Paties sumanyta idėja pradėta įgyvendinti tik 1977 m., o nutrūkusi 2006 m. pabaigoje. Vadinasi, dirbta apie 30 metų. Ir ne vien tik tas darbas buvo dirbamas. Kai susimąstai, kiek daug nuveikta, koks milžiniškas darbas nudirbtas derinant, fotografuojant, gludinant... Ir sekant, ir dalyvaujant Sąjūdžio įvykiuose, aktyviai lankantis kultūriniuose, visuomeniniuose renginiuose kaip jų metraštininkui, ima atrodyti, kad tiek darbinių beveik 50 metų kitam meno žmogui, mažiau organizuotam, kažin ar užtektų jėgų. Kiek daug įvairių temų nuotraukų fotomenininko Algimanto Žižiūno archyve galima rasti, bet dar neatrasta?! Ar bus atrasta? Ar kas nors to beveik Sizifo darbo imsisi?

Tačiau šiandien ne apie tai sugalvojau rašyti, nors reiktų ir apie tai, kai prisimenu tiesiog suaugusį su fotoaparatu, visur suspėjantį ir nesuspėjantį, bėgantį, skubantį ir likimo skirtos sunkios ligos pristabdytą, dažnai deramai neįvertintą, o kartais ir nuvertintą, persekiojamą, paniekintą ar pažemintą, ir į tai reaguojantį gana skaudžiai, bet tyliai, garsiai nešaukiant ir neieškant tiesos, kuri nuskęsta neleidžianti išplaukti į paviršių. Pagaliau apvogtą tiek vagių, kurie tikėjosi pasipelnę, tiek valdininkų ir uabininkų, abejingai žiūrinčių į tai, kad būtina atlyginti nuniokotų kūrybinių dirbtuvių patalpai padarytus nuostolius. Pro visą tą avariją, vargų, bėdų laviną, jau gaubiamą praeities miglų, kurią praskleidus, susimąstai, kaip visa tai pavyko pakelti ir išverti. Kartais labai iš toli, iš tų dar jaunystės laikų retkarčiais prasikala žodžiai: „Ačiū, kad padedi gyventi.“ Vadinasi, nebuvo lengva, tik didelis užsispyrimas ir atsidavimas savo profesijai, vieninteli tikrai mylimajai – FOTOGRAFIJAI, subrandino tokius vaisius, kurie supilti į neišsemiamą minčių ir vaizdų aruodą, pavadintą „Vaizdai ir mintys“. Ir ne tik jo portretų kolekcija, „Veidai ir mintys“, bet ir visas fotomenininko asmeninis archyvas, padovanotas Lietuvos valstybei perduodant į Valstybės centrinio archyvo Fotodokumentų skyrių, laukia tyrinėtojų, galbūt įminsiiančių

ne vieną bendravimo su žinomais kultūros ir meno žmonėmis mįslę, kai dažnai kitoje nuotraukos pusėje galima rasti užrašytą istoriją apie bendravimo su portretuojamuoju aplinkybes. Visos tos istorijos skirtingos, neišgalvotos, o tikroviškos. Viena iš tokių istorijų yra nutikusi su šviesaus atminimo režisieriumi Juozu Miltiniu, kuris užrašęs „Man rodos, kad menininko santykis su gyvenimu gali būti, ar yra, toks, koks yra kaktuso santykis su žeme“ ir visą užrašą

perbraukęs kryžmai, nes, pasak fotografo, režisieriui nepatiko nuotrauka, po kelerių metų vėl pateikė kitą užrašą, nes ta pati nuotrauka jau ėmusi patikti. Režisierius pateikė genialią mintį menininko santykį su aplinka palyginęs su kaktuso iš žemės siurbiamais syvais, kurie mene lyg ir niekad neturėtų baigtis, nors ir kaip dykumoje augančiam kaktusui trūktų vandens – to gyvasties šaltinio, iš kurio viskas prasideda ir leidžia tęstis.

Ir tos istorijos su kiekvienu portretuojamuoju yra skirtingos. Tokių istorijų nėra tik su atsitiktinai pagautais ir nufotografuotais užsienio svečiais arba su sunkiai prikalbintais fotografuotis kultūros žmonėmis, nors amerikiečių poetas Alenas Ginsbergas pats yra anglų kalba parašęs istoriją, taip pat tokią mums, lietuviams, neįskaitomą istoriją yra parašęs armėnų poetas, vertėjas Dovydas Ovanesas, galbūt kokią nors istoriją pasakoja telefonu kalbantis baleto šokėjas Jean Alavi, gruzinų aktorius M. Gudinadzė ir kt. Nieko jau nebepapasakos ant lovos ligoninėje sėdėjęs kolekcininkas, meno mecenatas ir žinovas, šviesaus atminimo Mykolas Žilinskas, bet liko jo paskutinių dienų šiame pasaulyje akimirka, su sunkiai įskaitomomis mintimis. Arba kolega Jonas Kalvelis – fotografijos poetas, sustingęs prie fotoaparato akutės, tarsi tebetęsiantis gamtos grožio Kuršių nerijoje įamžinimą, palikęs užrašą: „Reik pastebėti gamtos sukurtą grožį.“ Arba, arba, arba... iki 1500 veidų su užrašais, dar pridėjus kiekvienam portretuojamajam 2, 3, 4, 5 ar daugiau variantų.

Dirbo tyliai ir kantriai, per daug nesireklamuoamas, tiesa, nuo 1987 m. surengęs nemažai parodų įvairiose Lietuvos vietose ir

užsienyje. Ir apie tai jam antrina operos dainininkas Vincentas Kuprys šalia nuotraukos užrašytais žodžiais „...laimi ne tas, kas garsiai šaukia,“ tarsi dviveidis panas su vaidybine kauke, kuri lyg ir sudvejina ir atriboja nuo tikrovės. Taip atsitinka visiems, kurie atsidavę savo profesijai.

Pati įspūdingiausia man yra Vokietijoje gyvenančios poetės Aldonos Gustas nuotrauka su šv. Onos bažnyčia, „įauginta“ į poetės viršugalvį, tarsi skleidžianti dieviškumo dovaną – poeziją iš poetės minčių gelmės:

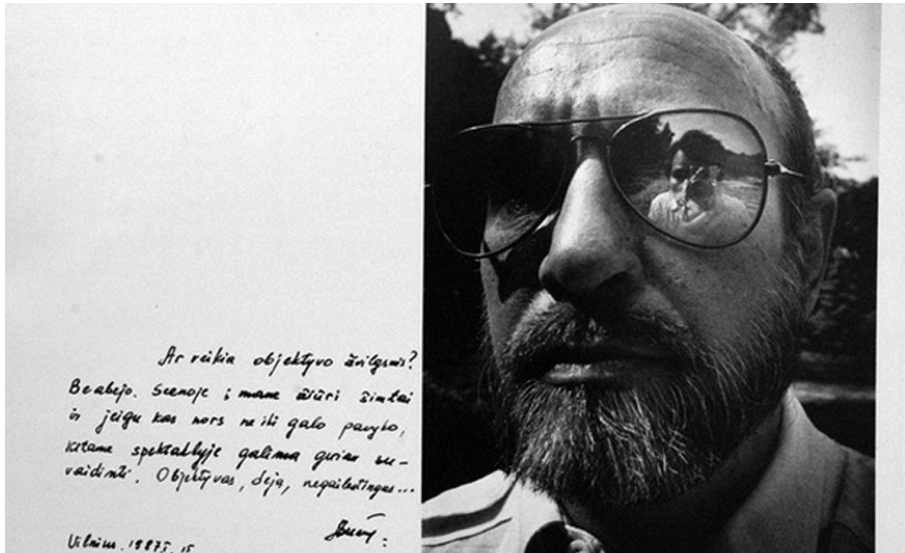
*Aušta rytas
man akyse
Kur mano pradžia
Ten stiklo durys*

Aldona Gustas
Vilnius, 14.9.1983

1985 m. nufotografuotas kalbininkas Kazys Ulvydas, seniai įkopus į Vėlių kalnelį, tarsi sudeda visus giluminius akcentus, būdingus ne tik lietuviams, bet ir kitoms tautoms per kalbą, šamone, gyvastį:

*Kalboje išdėtas visų
amžių, visų epochų
tautos protas, gyvybė,
siela bei išmintis.*

Kazys Ulvydas
1985.08.11

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Atkelta iš 1 p.

pasiaiškinkime kaip yra nušviestas Vokietijos kapituliacijos klausimas ar yra kokia nors kaita vertinimuose. Pirmasis vadovėlis, pasižymintis gausia ir įdomia faktime medžiaga, tai – Naujausiųjų laikų istorija 10 klasei (A.Kasperavičius, R.Jokimaitis, A.Jakubčionis), išleista Šviesos leidyklos 1993 metais. Vadovėlio 167 puslapyje rašoma: „Gegužės 8–9-osios naktį vokiečių vyriausiosios kariuomenės vadovybės įgaliotiniai Berlyne pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą“. Dėmesys skirtas Vokietijos kapituliacijos akto pasirašymui, kuri organizavo TSRS vadovybė. 2006 m. Krontos leidykloje išleistame vadovėlyje Naujausiųjų laikų istorija 10 klasei iš serijos Pasaulis ir Lietuva (8 autoriai ir recenzavo 5 garsūs mokslininkai) p. 164 praktiškai pakartota tai kas buvo parašyta prieš 13 metų: „Naktį iš gegužės 8-osios į 9-ąją vokiečių vyriausiosios kariuomenės vadovybės įgaliotiniai Berlyne pasirašė besąlyginės kapituliacijos aktą“. O štai po metų, t.y. 2007 m., Briedžio leidyklos išleistame Istorijos vadovėlyje 10 klasei (I dalis) serija Laikas (5 autoriai ir 3 recenzantai) mes p. 90 jau randame pakankamai aiškų dviejų kapituliacijos aktų pateikimą: „Gegužės 7 d. Reimse, Prancūzijoje, Vokietijos karinė vadovybė pasirašė besąlyginės kapituliacijos prieš antihitlerinę koaliciją aktą. Tačiau, teigdami, kad pergale kare daugiausia lėmė Raudonoji armija, sovietai privertė vokiečius kapituluoti dar kartą – gegužės 8 – ają (SSRS galiojusiu Maskvos laiku gegužės 9 – ają), Berlyne. Kadangi buvo du kapituliacijos aktai, iki šiol Vakarų šalyse Pergalės Europoje diena švenčiama gegužės 8 – ają, o Rusijoje ir kai kuriose buvusiose SSRS šalyse – gegužės 9 dieną“. Tuo tarpu leidyklos Baltos lankos 2010 m. išleistoje mokymo priemonėje Istorijos vadovėlis 10 klasei (I dalis) p. 193 vėl grįžtama prie pradinio vertinimo:

„Gegužės 8 d., vėlai vakare vokiečiams pasirašius kapituliacijos aktą (2), baigėsi karo veiksmai Europoje“. Tikėdamasis aiškesnio ir detalesnio paaiškinimo, žvilgtelėjau į tos pačios leidyklos Baltos lankos išleistą priemonę Istorijos vadovėlis 12 klasei (II dalis). Bet 75 puslapyje randame praktiškai tą patį pakartojimą: „Vokietijos galutinis besąlyginis kapituliacijos aktas buvo pasirašytas gegužės 8 – ają Berlyne. Karas Europoje baigėsi“. Tai būtų tokie pastebėjimai mūsų dabartiniuose istorijos vadovėliuose.

Turiu pasakyti, kad ir užsienio istorikų akademiniuose darbuose, išverstuose į lietuvių kalbą, gana skurdi informacija tuo klausimu. Pavyzdžiui garsaus britų istoriko A.J.P.Taylor'o knygoje Nuo Sarajevo iki Potsdamo. Europa 1914-1945. Vilnius: Baltos lankos, 1994 metais dar lakoniškiau ir nelabai aiškiai sakoma, kad „1945 m. gegužės 8 d. Vokietijos kariuomenė paskelbė besąlygišką kapituliaciją“ (p.192). Tuo tarpu Eric'as Hobsbawm'o knygoje Kraštutinumų amžius. Trumpasis XX amžius: 1914-1991 (2000) ir Henry Kissinger knygoje Diplomacija (2003) visiškai nemini kapituliacijos. O štai knygoje Iliustruota Antrojo pasaulinio karo istorija (2000) autoriai - Owen Booth ir John Walton – 205 puslapyje rašo, jog „gegužės 7 dieną, Vokietija oficialiai kapituliavo“. Ta pati gegužės 7 d. data ir „gegužės 8 d. kapituliacijos aktą sovietų generaliniame štabe Berlyne“ nurodoma iš vokiečių kalbos išverstame Pasaulio istorijos atlaso II tomo (2001) 527 puslapyje. Be to, čia pažymėta, kad „visuotinė kapituliacija įsigali gegužės 9 d.“.

Įdomu pastebėti, kad net rusų kalba Maskvoje 2001 m. išleistame akademiniame vadovėlyje Europos ir Amerikos šalių naujausiųjų laikų istorija XX amžius (1 dalis 1900-1945) neįvardinant datų rašoma: „Besąlyginė kapituliacija daugumos gyventojų (J.S.- turima galvoje vokiečius) buvo priimta

su akivaizdžiu palengvėjimu (oblegčeniijem). Trečiojo Reicho istorija pasibaigė. Vokietija stovėjo ant naujos epochos slenksčio“ (p. 326). Konkrečios Vokietijos kapituliacijos datos nenurodymą gal galima būtų vertinti kaip savaime suprantamą rusiškai kapituliacijos variantą.

O kaip iš tiesų buvo, kalbant apie Vokietijos kapituliaciją ar kapituliacijas? Kas vyko 1945 m. gegužės mėn. pradžioje? Praskleisti skraiste gali padėti to meto dokumentai (jau senokai publikuotas JAV, TSRS ir D.Britanijos vadovų susirašinėjimas) ir suprantama specialūs istorikų tyrinėjimai.

Reiktų pradėti nuo balandžio 26 d., kai JAV prezidentas H.Trumenas telegrama informavo J.Staliną, jog gavo iš JAV pasiuntinio Švedijoje žinią, kad į Švedijos vyriausybę kreipėsi Himleris, Vokietijos vyriausybės vardu (be Hitlerio žinios, kuris, kalbama, serga), žadėdamas, kad visos vokiečių ginkluotos pajėgos Vakarų fronte, įskaitant Norvegiją, Daniją ir Olandiją pasirengusios kapituluoti prieš JAV ir D.Britaniją. Tačiau H.Trumenas, minėtoje telegramoje, patvirtino savo poziciją J.Stalinui, jog pagal sąjungininkų susitarimą, - Vokietija privalo besąlygiškai kapituluoti visuose frontuose, t.y. ne tik Vakaruose, bet ir Rytuose, iš karto, vienu metu. Tą pačią dieną J.Stalinas atsakė, jog „prezidento pozicija, kad Vokietija privalo besąlygiškai kapituluoti visuose frontuose, yra teisinga“. Gavęs tokį pritarimą H.Trumenas per savo pasiuntinį Stokholme informavo apie tai Himlerio agentą. Taigi, svarbu pažymėti, kad sąjungininkai sutarė, jog Vokietijos kapituliacija turi įvykti vienu metu visuose frontuose. Tuo pačiu reikiama pasakyti, kad istorikai Himlerio pasiūlymą vertina, kaip bandymą suskaldyti sąjungininkus, t.y. amerikiečius ir britus atitraukti nuo sovietų. Tokioms provokacijoms paskutiniame karo Europoje etape Vakarų sąjungininkai nepasidavė. JAV istorikas Herbertas Feisas, pabrėždamas sąjungininkų vieningumą,

Visos portretuojamųjų mintys, paliktos šalia nuotraukų, parodo fotografuoto asmens santykį su pasauliu, požiūrį į kūrybą, asmeninį credo, gyvenimo ir kūrybinio darbo nuostatas ar net požiūrį į fotografa, kuris ėmėsi labai nelengvo darbo – prakalbinti kuriantį ar mokslo darbą dirbantį žmogų, kuris kartais į fotografavimosi procesą ir nuotraukas žiūri atsainiai, todėl dažnai atrodo neprieinamas, nepasiekiamas, sunkiai priprašomas parašyti keletą pamąstymų, kurie jam pačiam atrodo nereikšmingi, lyg netyčia lengva ranka mestelti arba sunkiai išspausti, nes prirėkdavo savo, kaip fotografo, primestos užduoties ilgai ir kantriai kaulyti arba net lakstyti keletą metų iš paskos, kad sutiktų būti įamžintas objektyvo akutės, tos trečiosios akies – fotografo, kurio didžiausias pasiekimas yra kantrybė tiek fotografuojant, tiek išprašant užrašo šalia nuotraukos. Tačiau tokia 50 nuotraukų, pateiktų lankytojams, visuma, sutelkta vienoje vietoje, pateikia jau vis tolyn nugrimztantį laikmetį, į kurį žiūrės ir galbūt stebėsis ateinančios kartos: iš kur tiek kantrybės, pasišventimo, rimties ir susitelkimo fotografo darbui, kuris atspindi jau praėjusią, toli nuo šių dienų skubos ir kartais net atsainumo bei vienadieniško blizgesio pasilikusią epochą.

Nukelta į 7 p.

Aštuoniasdešimt pavasarių kovos už lietuvišką žodį

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Paskutinį gegužės savaitgalį solidų, 80-ies metų, jubiliejų minėjo aktyvus visuomenės veikėjas, lietuviybės puoselėtojas Vilnijos krašte, ilgametis Marijampolio Meilės Lukšienės gimnazijos direktorius, atkurtos Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis. Apie šio žmogaus indėlį lietuviybės sklaidai Vilnijos krašte parašytas ne vienas straipsnis, knyga, jo nuopelnus Lietuvos švietimo sistemai įvertino ne tik Lietuvos vyriausybė, bet ir Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė. Apie iškilią direktoriaus Algimanto Masačio asmenybę norisi kalbėti ne tik dėl to, kad jis mini gražią sukaktį, bet ir dėl to, kad jis buvo, yra ir išliks man visą gyvenimą mokytojas iš didžiosios raidės.

Gimtadienio proga pasveikinti A.Masačio suėjo nemenkas būrys bendraminčių, buvusių kolegų, mokinių ir giminaičių, o taip pat - Rytų Lietuvos mokyklų direktorės, kiekviena iš jų A.Masačiui dėkojo už išlikusias, gyvenimui prikeltas mokyklas, laimingus vaikų veidus, už jo ryžtą ir atsidavimą darbui kabino ažuolo vainiką, teikė dovanų didelį medalį...

Jubiliejaus ceremoniją kuravo ir svečius pristatinėjo Švietimo ir mokslo ministerijos regioninių mokyklų skyriaus vedėjas J.Vasiliauskas. Buvęs mokinytis, dabar LR Prezidento kancleris Giedrius Krasauskas jubiliatui įteikė padėką, kaip Lietuvos švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkui už ilgametį ir nenuilstamą lietuviybės ir tautiškumo puoselėjimą. Seimo nario Ryto Kupčinsko vardu direktorių sveikino jo padėjėja. Nėeilinio jubiliejaus proga A.Masačiui sveikinimai atkeliavo ir iš LR Švietimo ir mokslo ministerijos, Tėvynės sąjungos - Lietuvos krikščionių demokratų pirmininko Gabrieliaus Landsbergio kabineto. Daug gražių žodžių bendražygiui išsakė „Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva, Mykolo Romerio universiteto docentas Gediminas Kazėnas.

Atsidėkodamas sveikintojams direktorius vedė improvizacinę pamoką apie pačią geriausią - mokytojo - profesiją pasaulyje.

Mokytojas iš didžiosios raidės

Apie šią A.Masačio asmenybės pusę, labiausiai norisi prisiminti ir man. Mokykloje direktorius A.Masaitis buvo pavyzdys ne tik mokytojams, bet ir mokiniams. Pagarba, orumas ir tvirtas tikėjimas tuo, ką jis ir kodėl daro buvo juntamas visoje mokyklos bendruomenėje.

Darbas vardan gražesnio Vilnijos krašto

Algimanto Masačio 80-ies metų jubiliejaus minėjimo dalyviai Marijampolyje

rytojaus be menkiausio pykčio ar pagiežos krislelio jam kenkiantiems žmonėms mane jau anuomet žavėjo. O šiandien, skaitant direktoriaus išleistos knygos „Marjampolio vaikai“ pratarėms paskutinius sakinius: „Ne pykti noriu sėti. Ne keršyti tiems, kurie man trukdė dirbti. Tik papasakoti tiesą dabartinei kartai. Kad ją žinotų ir ateities kartos. Kad suprastų, kokia kaina buvo atkurta Lietuva Pietryčių Lietuvoje.“, suprantu, kad būtent tokių: nuolankių, tarnaujančių savo svajonėms, idealams žmonių, kaip direktorius, šiandien Lietuvai stinga, kad ji bendroje sąmonėje taptų tokia, apie kokią kalba daugelis mūsų šalies gyventojų. Apie mokytojo darbą jau minėtoje knygoje A.Masaitis kalba: „Žinojau, kad tai beribė erdvė, amžių amžius laukianti artojų. Mane žavėjo 1918 metų Nepriklausomybės atgavusios Lietuvos pedagogų vyrų pasiryžimas Lietuvos vaikui dovanoti pačią humaniškiausią pasaulįje tautinę mokyklą, kurioje vaikas augtų protingas, laisvas ir saugus. Daugelis talentingiausių vyrų rinkosi mokytojo kelią ir ėjo juo, vesdami vaikus į šviesesnę Lietuvą. Norėjau sekti jų pavyzdžiu, išsaugoti jų idėjų tęstinumą.“

Algimanto Masačio direktorystės metais šioje mokykloje mokėsi vaikai igijo ne tik visas, pagal bendrąsias ugdymo programas būtinas žinias, bet ir daug gyvenimiškų patirčių – mylėti savo veiklą, žinoti, ko sieki ir tvirtai eiti pasirinktu keliu, nepamiršti, kad ir kur bebūtum, jog esi Lietuvos. Tikro Lietuvos tapatybė, suformuota dar mokykloje ir šiandien skleidžiasi daugelyje iš mūsų ir didžiąja

dalimi tam, kas sudaro dabartinę mūsų savastį, mūsų sąmoningumo žemėlapi, turime būti dėkingi mokyklos direktoriaus puoselėjimui griežtai, teisingai tvarkai ir jo, kiekvienam mokiniui rodytam, rūpesčiui.

Giliai atmintyje įsirėžę pertraukų metu išsakyti direktoriaus pamastymai apie gyvenimą, jo vertybes ir aukojimąsi vardan aukštesnių tikslų, kad geriausiai tai geba pedagogai iš prigimties, kurie neskaičiuodami laiko dirba mokiniams. Taip pat gerai pamenu ir jo pamokymus apie tai, kaip svarbu šeimoje pakloti tinkamą pamatą santykiams, ant kurio vėliau augs vaikai, apie tai jis daug kalba ir knygoje „Marijampolio vaikai“: „Mama, mama! Kad žinotum, kokį turtą anuomet man dovanojai, kokius lobius į mane iliejai. Metai, dešimtmečiai nepajėgė to išrauti iš dvasios gelmių. Tavo švelniai glostantys lietuviški žodžiai, tavo didžiulė meilė, persmelkta reiklumu ir atsakomybe, klojo manojo gyvenimo grindinį. Priežodžiai, patarlės, mįslės, minklės...Aibės tautosakos perlų, kuriuos paaugęs brolis Albinas užrašė, praturtindamas lietuvių tautosakos archyvus. O man, linkusiam į tiksluosius mokslus, tavoji liaudies pedagogika išliko kaip didžiausias paveldas. Mano mama buvo tikra lietuvė motina, kuri ant savo pečių nešė Dievo Lietuvai skirtąjį dvasinių vertybių kraitį. Ji man ir broliui Albinui padėjo tris kertinius akmenis viso gyvenimo rūmų: išmokė mylėti Lietuvą, giliai į vaiko

dvasinė erdvė įmūrijo Dievo paveikslą. Ir trečia – išmokė darbštumo. <...> Mūsų tėvas Jonas Masaitis buvo nepaprastai darbštus, talentingas, mylintis vaikus, jis ranka ranson su savo žmona tvirtai ėjo lietuviškuoju keliu. Tėvo pavyzdys mums buvo ypač įtaigus. Jis man ir broliui atvėrė Lietuvos istorijos platybes. Lietuvos didieji kunigaikščiai buvo ne istorinės pasakos, o realūs, tikri tautos sargai. Jų vardai mums primindavo didžiąsias pareigas – saugoti valstybę, jei ji okupuota, ruošti ją vaduoti. Gyventi tautos interesais ir augti tautos žmonėmis.<...> Jis tikėjo, kad jo ir mamos gyvenimo būdas mums suvešės.“

Direktorius mus visus mokė ir moko to, kuo pats gyvena, šventai tiki ir ką mes išsavinę galėsime perduoti savo vaikams – tikrą patirtį su kelių kartų išgyventa istorija. Už jos puoselėjimą, rinkimą ir fiksavimą šiam žmogui dėkingos bus kartų kartos, o jis pats nebesijaus skolingas Vilnijos krašto žmonėms. „Kai Vilnius grįžo Lietuvai, tėvelis buvo vienas šio krašto veiklių veikėjų, dalyvavęs nustatant Lietuvos – Baltarusijos sieną, tada jau gyvenome netoli Turgelių, Akmenynėje. Daniliškių, Akmenynės kaimo vaizdai išliko atmintyje. Paaugęs vis domėjausi šio krašto praeitimi. Daug vėliau supratau, kiek Lietuva skolinga žemėms, kuriose skamba svetima kalba. Studijų metais jau rimtai ruošiausi „atiduoti“ skolą – padėti krašto žmonėms sužinoti savo tikrąsias kilmės šaknis“, - rašė A.Masaitis.

Pergalės diena 1945 metais: ar gegužės 8 d., ar gegužės 9 d.?

Lietuvos edukologijos universiteto prof. dr. Juozas SKIRIUS

Atkelta iš 6 p.

Prancūzija – J.S.) galėtume koordinuoti savo veiksmus ir vienu metu padaryti pareiškimą“. Be to, JAV prezidentas dar atsisakė ar tai J.Stalinui priimtina ir nurodė, kad analogiška informacija yra siunčiama Čerčiliui. Sekančią dieną į tai J.Stalinas atsakė teigiamai, pritardamas bendrų veiksmų idėjai. Ir tuo pačiu pažymėjo, kad „Čerčilis siūlo nustatyti pareiškimo skelbimo laiką: trečia valanda po pietų pagal britų vasaros laiką, kas atitinka ketvirtai valandai po pietų pagal Maskvos laiką ir devinta valanda ryte pagal Vašingtono laiką“. Tokiam pasiūlymui J.Stalinas taip pat pritarė. Atrodo, kad viskas suderinta ir visoms pusėms priimtina.

Ir štai, gegužės 7 d. JAV prezidentas siunčia griežtai slapta telegramą J.Stalinui pranešdamas, kad šiandien gavo iš generolo Eizenhauerio informaciją apie numatomą Vokietijos kapituliacijos bendrą paskelbimą. H.Trumenas rašo: „Tikiuosi, kad Jus tenkins, kad kapituliacija bus skelbiama gegužės 8 d. 9 valandą ryte Vašingtono laiku“. Tuo pačiu nurodoma, kad analogiška telegrama pasiūsta Čerčiliui. Tą pačią dieną H.Trumenas gauna iš J.Stalino slapta ir asmeninio pobūdžio telegramą, kurioje dėstoma, jog Raudonosios armijos vadovybė abejoja ar vokiečių karinė vadovybė įvykdys kapituliaciją Rytų fronte, nes, anot J.Stalino, perimtos vokiečių radioinformacijos rodo, kad dalis vokiečių karinių grupių nusiteikę priešintis ir nepaklusti Denico įsakymui kapituliuoti. Todėl, kaip nurodoma telegramoje, Raudonosios armijos vadovybė

nori išlaukti momento, kuomet kapituliuos vokiečių pajėgos Rytų fronte. Ir todėl reikia atidėti bendrą visų Vyriausybių skelbimą apie vokiečių kapituliaciją iki gegužės 9 dienos 7 valandos vakaro Maskvos laiku.

Tokią netikėtą J.Stalino poziciją atskleidė maršalas G.Žukovas savo memuaruose. Štai ką jis rašo: „Gegužės 7 – ają į Berlyną man paskambino J.Stalinas ir pranešė: - Šiandien Reimse vokiečiai pasirašė besąlyginę kapituliacijos aktą. Didžiausi karo sunkumai, - tęsė jis, - gulė ant tarybinių žmonių, o ne sąjungininkų pečių, todėl kapituliacija turi būti parašyta Vyriausiajai visų šalių antihitlerinės koalicijos vadovybei, o ne tikintai Vyriausiajai sąjungininkų kariuomenės vadovybei. Aš nesutinku su tuo – tęsė J.Stalinas, - kad kapituliacijos aktas buvo pasirašytas ne Berlyne, fašistinės agresijos centre. Mes susitarėme su sąjungininkais Reimse pasirašytą aktą laikyti parengiamuoju kapituliacijos protokolu. Rytų į Berlyną atvyks vyriausios vokiečių vadovybės ir Vyriausiosios sąjungininkų kariuomenės vadovybės atstovai. Vyriausiosios tarybinės kariuomenės vadovybės atstovu skiriu jus“ (Žukovas G. Atsiminimai ir apmąstymai. Vilnius, 1984, t. 2, p. 366-367). Taigi, viskas iš esmės pasikeitė, įvyko kažkas tokio (???). J.Stalino pozicijose, ko dar nežinome. Bet galima taip pat manyti, kad ir J.Stalinas Rytų fronte norėjo turėti savą vokiečių kapituliaciją, kokias turėjo britai ir amerikiečiai.

Tuo tarpu H.Trumenas, per TSRS ambasadorių Vašingtone A.Gromyčą, gegužės 8 d. pasiuntė J.Stalinui laišką, kuriame pažymėjo, jog Vokietijos kapituliacijos paskelbimo klau-

simas Vašingtone ir Londone parengtas tiek, kad jau nėra galimybės jo atidėti. Trumenas ir Čerčilis, anot istoriko Herberto Feiso, baiminosi, kad Vakarų fronte gali būti nepateisinamų praradimų, todėl viešai, kaip buvo sutarta, paskelbė apie Vokietijos kapituliaciją be J.Stalino savo šalyse. Jau be J.Stalino! Ši informacija Britanijoje ir Amerikoje iššaukė didžiulį gyventojų džiaugsmą ir palengvėjimą. Tiesa, kaip pažymi H.Feisas, amerikiečius neramino mintys apie karą su Japonija. Tuo tarpu Tarybų Sąjungoje spauda paskelbė tik užuominas apie Vokietijos kapituliaciją Reimse ir tai pateikė kaip „išankstinę kapituliaciją“. Kaip rašo H.Festas, J.Stalinas užsispyrusiai reikalavo iš sąjungininkų, kad Berlyne, kurį Raudonoji armija užėmė ir kontroliavo, įvyktų kapituliacijos akto oficialus ratifikavimas. Suprantama, kad tuo buvo siekiama pabrėžti Raudonosios armijos ypatingą vaidmenį pergalėje prieš nacizmą.

Gegužės 8 d. ryte į Berlyną iš Maskvos atskrido A.Vyšinskis. Jis turėjo visą reikalingą Vokietijos kapituliacijai dokumentaciją. Vidurdienį atvyko D.Britanijos aviacijos maršalas Artūras Tederis, JAV oro pajėgų vadas generolas Karlas Spatsas ir Prancūzijos armijos generolas Žanas Delatras de Tasinji. Visą dieną į Berlyną rinkosi žurnalistai, spaudos korespondentai. Iš Flensburgo atvyko anglų saugumi paskutinis Vokietijos generalinio štabo viršininkas feldmaršalas Vilhelmas Keitelis, admiralas fon Fridenburgas ir aviacijos generolas pulkininkas Štumpf, kurie turėjo dalyvauti dar kartą pasirašant kapituliacijos aktą.

Buvo nutarta pasirašymo procedūrą atlikti Berlyno rytinėje dalyje Karlshorste,

buvusios vokiečių karo inžinerijos mokyklos dviaukščio pastato valgyklos salėje. Visi sąjungininkų karininkai susirinko gegužės 8 d. 23 val. 45 minutės maršalo G.Žukovo kabinete. Lygiai 24 val. suėjo į salę, kur buvo atvesti ir vokiečiai. Gegužės 9 – ają 0 val. 43 min. feldmaršalas Keitelis pasirašė besąlyginę kapituliacijos aktą ant penkių egzempliorių. Akto pirmame punkte ir buvo skelbiama, jog vokiečių „ginkluotųjų pajėgų, dabartiniu metu vadovaujamų vokiečių vadovybės, besąlygine kapituliacija Vyriausiajai Raudonosios Armijos vadovybei ir Vyriausiajai sąjungininkų ekspedicinių jėgų vadovybei“. Tai vertindamas istorikas H.Feisas pažymėjo, kad feldmaršalas Keitelis „pasirašė pripažinimą apie Vokietijos pilną pralaimėjimą“ (p. 552). Ir tik tada J.Stalinas oficialiai paskelbė apie Pergalę. Tarybų Sąjungoje prasidėjo masinė šventė...

Tarybinėje ir dabartinėje Rusijos istoriografijoje dominuoja nuomonė, kad Vakarų istoriografija sąmoningai Pergalės dieną sieja su kapituliacijos akto pasirašymo procedūra Reimse, o akto pasirašymą Berlyne vertina kaip kapituliacijos akto ratifikaciją, tuo siekdama sumenkinti TSRS indėlį pergalėje prieš nacizmą. Todėl Vakarų šalyse Pergalės diena yra švenčiama gegužės 8 dieną.

Kaip žinome, Vakarai neužmiršo ir gegužės 9 dienos, kuri yra įvardinta, kaip Europos diena, nes tą dieną 1950 metais Robertas Šumanas, pasirašydamas dokumentus, padėjo pagrindus Europos Sąjungai.

(Pranešimas skaitytas Vilniaus istorijos mokytojams 2014 m. balandžio 28 d. LEU II rūmų A5 auditorijoje)

Nr. 3 (3)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. birželis

Ir vėl Tolminkiemyje

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos mokytoja

Nors praėjo Kristijono Donelaičio metai su daugybe renginių, skirtų didžiajam būrų dainiui, tačiau dėmesys poetui neišblėso. Karaliaučiaus krašto (Kaliningrado srities) mokyklose nuaidėjus paskutiniam skambučii ir pasibaigus mokslo metams, paskutinį gegužės šeštadienį vėl susirinkome Tolminkiemyje į moksleivių literatūros ir muzikos šventę „Svečiuose pas Donelaitį“.

Du autobusai, pilni moksleivių, pirmiausia atvyko į Lazdynėlius prie paminklo K. Donelaičiui. Padėjome gėlių, uždegėme žvakes. Į susirinkusius kreipėsi šio renginio organizatorius muzikos mokytojas iš Kaliningrado (Karaliaučiaus) Algirdas Karmilavičius. Apie K. Donelaitį, jo gimtinę ir kūrybą papasakojo Kaliningrado srities regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas. Susirinkusius poeto gimtinėje sveikino Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade laikinai einantis generalinio konsulo pareigas Vytautas Umbrasas.

Tolimesnė kelionė Donelaičio žeme į Tolminkiemį. Kadangi muziejus dar uždarytas remontui, visi susirinko prie klebonijos. Į renginį atvyko daugiau kaip pusantro šimto dalyvių iš įvairių srities mokyklų, besimokantys lietuvių kalbos, etnokultūros ir muzikos, Šiaulių K. Donelaičio draugijos nariai. 5 ha muziejaus teritorijoje pasklido moksleiviai: prie muziejaus, klebonijos, šulinio, pasivaikščiojo tais takais,

kuriuos beveik prieš 300 metų vaikščiojo poetas, kur gyveno 37-erius metus ir kūrė. Tolminkiemis skendo besibaigiančio pavasario žalumoje, skaisčiai švietė saulė, virš apylinkės skraidė K. Donelaičio apdainuotieji gandrai.

Laikinaei einantis generalinio konsulo Kaliningrade pareigas V. Umbrasas sakė, kad K. Donelaiti sutelkė visus, pasidžiaugė, kad takai pas poetą neužžėlė. Konsulas padėjo mokytojams, ansamblių vadovams, moksleiviams ir svečiams už atvykimą ir pakvietė pavasarį vėl sugrįžti pas Donelaitį, nes tokia šventė jau tapo tradicija. P. V. Umbrasas padėjo šiauliečiams, atvykusiems į Tolminkiemį 30-ąjį kartą.

Muziejaus direktorė Liudmila Silova pasidžiaugė, matydama tiek atvykusiųjų į Tolminkiemį, prisiminė tuos laikus, kai į talką šventę atvykdavo 8-9 autobusai iš Lietuvos: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Marijampolės, Tauragės. Pirmoji tokia šventė talka buvo prieš 35-ius metus. Direktorė pakvietė dažniau atvykti į Tolminkiemį. Po mėnesio bus baigtas muziejaus remontas, atnaujinta ekspozicija.

Izolina Lingienė, Šiaulių K. Donelaičio draugijos pirmininkė, susirinkusius pasveikino K. Donelaičio žodžiais. Pilnas autobusas penkiasdešimt žmonių, kaip ir kasmet, atvyko nusilenkti didžiajam būrų dainiui, aplankė Lazdynėlius, prie paminklo padėjo gėlių. P. Izolina padėjo A. Bartnikui už pakvietimą, A. Karmilavičiui – už organizacinį darbą, muziejaus darbuotojams – už svetingą priėmimą.

Šventę pradėjo Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos moksleivės, padeklamavusios lietuvių poetų eiles apie K. Donelaitį (mokytoja E. A. Bukontienė) Černyševskoje (Eitkūnų) kultūros namų folkloro ansamblis „Liepona“ (vadovė Nijolė Naimušina) padainavo lietuvių liaudies dainų.

Skambius lietuvių poetų eilėraščius padeklamavo Nesterovo (Stalupėnų) ir Pobedino (Šilėnų) vidurinių mokyklų moksleivės, kuriuos moko Tatjana Rodenko.

Sovetsko (Tilžės) 3-osios pagrindinės mokyklos ir Sovetsko (Tilžės) vaikų kūrybos namų moksleiviai deklamavo eilėraščius (mokytojos Vitalija Kovalenko ir Tatjana Pavlova). Nemano (Ragainės) 2-osios vidurinės mokyklos moksleiviai (juos moko Vida Martišauskienė, Birutė Šerelienė ir Jolanta Valskienė) ir deklamavo, ir dainavo.

Gusevo (Gumbinės) 5-osios vidurinės mokyklos vaikų folkloro ansamblis „Nadrūvelė“ (vadovė Gražina Koliago) padainavo sutartinę ir folklorinių dainų. Klausėmės Gurjevsko (Noihauzeno) vaikų ir jaunimo centro folkloro ansamblio „Rūtelės“ (vadovė Irena Tiriuba) atliekamų dainų.

Iš Černiachovsko (Isruties) atvyko 4-osios vidurinės mokyklos moksleiviai, kurie ir dainavo, ir deklamavo (mokytoja Onutė Druseikaite).

Eiles deklamavo Kaliningrado (Karaliaučiaus) 4-osios vidurinės mokyklos moksleiviai, dainavo Kaliningrado (Karaliaučiaus) 35-ojo licejaus vaikų ansamblis (vadovas Algirdas Karmilavičius).

Jau netrukus Vilniuje iškils paminklas, skirtas daktarui Jonui Basanavičiui, akademikui Mykolui Biržiškai ir visuomenininkui, pedagogui, valstybės tarnautojui Povilui Gaidelioniui.

Kol visuomenė diskutuoja ir mąsto, kaip, kada ir kur reikia įamžinti tarpukario Lietuvos asmenybes, mūsų tautos kūrėjus ir tautiškumo puoselėtojus, Vilniuje, Augustijonų g. 8, pradedamas montuoti paminklas, skirtas daktarui Jonui Basanavičiui, akademikui Mykolui Biržiškai ir pedagogui, visuomenininkui, valstybės tarnautojui Povilui Gaidelioniui, kurie buvo pirmosios lietuvių (Vytauto Didžiojo) gimnazijos steigėjai. Skulptūros kūrėjas ir autorius - šią gimnaziją baigęs Darius Bražiūnas, kurio darbai žinomi Lietuvoje ir užsienyje.

Paminklas yra statomas trimis etapais: darbų pradžia - 2014 metų rugsėjo mėnuo, pabaiga - 2015 metų rugpjūtis. Pirmiausiai pritvirtinamas postamentas, tada išliejami iš bronzos lydinio biustai, trečiuoju etapu jie pritvirtinama prie postamento. Visus darbus organizuoja ir finansuoja gimnazijos taryba ir mokinių tėvų

valdyba bei savo iniciatyva 97-osios, 98-osios, 99-osios, 100-osios laidų abiturientai. Biržiškų giminės vardu prie projekto įgyvendinimo taip pat prisideda mokslų daktaras Jonas Biržiškis (keturių išradimų autorius, buvęs ministras, AB Lietuvos Geležinkelių generalinis direktorius, dar vadinamas transporto tėvu). Gimnazijos tarybos ir mokinių tėvų valdybos atstovai teigia, kad tai bendruomenės dovana gimnazijai, kuri švenčia savo 100-metų jubiliejų. Pačios gimnazijos, kuri yra gyvasis muziejus, viduje jau yra įamžintas daktaro Jono Basanavičiaus atminimas: jo vardu pavadintas gimnazijos medicinos kabinetas. Biržiškų vardas suteiktas bibliotekai. Įamžintas habilituotos mokslų daktarės Meilės Lukšienės ir profesorės Marijos Gimbutienės Alseikaitės atminimas, jų vardais pavadintas lietuvių kalbos ir literatūros kabinetas, o matematikos pedagogo, dramaturgo, poeto, buvusio ilgamečio direktoriaus Marcelino Šikšnio-Šiaulėniškio vardas suteiktas matematikos kabinetui.

Pirmoji lietuvių gimnazija buvo įsteigta 1915 metų rugsėjo–spalio mėnesiais, o pirmasis pedagogų tarybos posėdis įvyko spalio 9 dieną. Nuo tada ir pradėtas ugdymo procesas lietuvių kalba. Ši gimnazija - tai tautiškumo ir lietuvių lopšys. Čia dirbo net šeši būsimos atkurtos valstybės akto signatarai, prezidentai J. E. Aleksandras Stulginskis ir J. E. Antanas Smetona, diplomatas P. Klimas ir kiti. Ši gimnazija išugdė Čiurlionių, Pačiobotų, Drėmų ir kitų

garsių giminių palikuonis, daug kitų Lietuvos iškilių asmenybių. Vilniaus okupacijos laikotarpiu mokykla priėmė kelias uždarytas ugdymo įstaigas: P. Mašiotienės vadovaujamą mergaičių lietuvių ir švenčionių lietuvių gimnazijas. Už mokslą reikėjo mokėti, bet nepasiturintiems buvo daromos nuolaidos, iš toliau atvykę mokiniai aprūpinami bendrabučiais, taip pat išlaikomos prieglaudos. Laikui bėgant, iš pirmosios lietuvių gimnazijos, kuri 1921 metais rugpjūčio 22 dieną buvo pavadinta Vytauto Didžiojo vardu, išsirutuliojo keturios ugdymo įstaigos. 1939 metais, atskyrus mergaites ir berniukus, įsteigiama kunigaikštienės Birutės valstybinė mergaičių gimnazija, (dabartinė Salomėjos Nėries gimnazija). Ją baigė dabartinė Lietuvos prezidentė J. E. Dalia Grybauskaitė. Abejose gimnazijose 1939 metais dirbo tie patys mokytojai, iki 1940 metų vadovavo tas pats direktorius Marcelinas Šikšnys. 1940 metais gimnazijų statusai panaikinami ir jos pavadinamos Vilniaus I-aja ir II-aja vidurinėmis mokyklomis. 1941 metais grąžinami tik gimnazijų statusai, bet ne vardai: 1946 metais Vilniaus II-ajai valstybinei mergaičių gimnazijai suteiktas poetės Salomėjos Nėries vardas. 1949 metais vėl panaikinami gimnazijų statusai abiemis ugdymo įstaigoms, o 1957 metais Vilniaus I-ajai vidurinei mokyklai suteikiamas rašytojo Antano Vienuolio vardas. 1999 metais sugrąžinamas tik gimnazijų statusas, nepakeičiant pavadinimų. 2002 metais Vilniaus Salomėjos Nėries gimnazijos pradinių

šiaulietis aktorius Vladas Baranauskas deklamavo eilėraščius, skaitė pirmąjį vaikišką eilėraštį „Mokslas skaitymo rašymo dėl mažų vaikelių“, parašytą 1763 metais.

Elena Ralienė iš Šiaulių padainavo lietuvių liaudies dainų, pritardama kanklėmis, paskaitė poeto Bernardo Brazdžionio eilėraščių.

Kaliningradietė mokytoja poetė vertėja Rūta Daujotaitė Leonova pasveikino visus Donelaičio žemėje, linkėjo dar daug kartų čia susirinkti ir padeklamavo savo kūrybos eilėraščių.

Šventės metu prie klebonijos buvo įgarsinimo aparatai, mikrofonai, lietuviškas žodis ir daina skambėjo Tolminkiemio apylinkėse. Visiems šventės dalyviams, mokytojas A. Karmilavičius įteikė ženklukus su K. Donelaičio portretu. Moksleiviai gavo maisto paketus, sulčių ir mineralinio vandens. Izolina Lingienė padėjo visiems dalyvavusiems moksleiviams, mokytojams, ansamblių vadovams, kaip visada įteikė dovanų, moksleivius pavaišino „Rūtos“ saldainiais.

Pabendraavę su kolegomis ir poetu, pasisėmę stiprybės, pasivaikščioję Tolminkiemio žeme, atsisveikinome iki kitų metų. Grįždami užsukome į Gusevą (Gumbinę) prie K. Donelaičio paminklo, padėjome gėlių, uždegėme žvakele, taip pagerbdami didžiojo poeto atminimą.

Už tradicinę literatūros ir muzikos šventę dėkojame Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ir švietimo ir mokslo ministerijoms, Mažosios Lietuvos lietuvių draugijai Čikagoje, Kaliningradp srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkui A. Bartnikui ir mokytojai A. Karmilavičiui. Ačiū šiauliečiams už lauktuves ir visiems, dalyvavusiems šventėje.

2015.05.31

Nr. 3 (3)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. birželis

Eitminiškių vidurinė mokykla - lietuviybės židiny

Monika RYBELIENĖ, Molėtai

Kai lankmės Eitminiškėse, vidurinėje mokykloje vyko gražus, atsisveikinimo su būsimais pirmokais renginys. Šventiškai pasipuošę, linksmi nusiteikę į salę rinkosi būsimi pirmokai. Vaikai dainavo daineles, deklamavo eilėraščius ir dovanojo gerą nuotaiką gausiai į salę susirinkusiems tėveliams. Mokykloje veikianti jungtinė iki-mokyklinio ugdymo grupė labai populiari, kalbinti tėveliai džiaugėsi galimybe vaikus vesti į lietuvišką grupę, kurioje vykdomas ir priešmokyklinis ugdymas padedantis vaikams pasiruošti mokyklai. Nors lietuviška Eitminiškių mokykla savo istoriją skaičiuoja dar tik nuo 1996 m. tačiau jau kitais metais į pirmą klasę ateis pirmosios laidos mokinės dukra. Kalbinta mažosios Akvilės mama Violeta Marcinkevič sakė, kad labai džiaugiasi, jog mokykla užaugo, joje atsirado darželio grupė.

-Labai gerai, kad galime vaikus pradėti lavinti nuo mažumės, tuomet ir pati mokykla vaikams tampa mielesnė. Džiaugiuosi, kad netoli namų yra puiki lietuviška mokykla, kuri kasmet stengiasi suteikti kuo geresnes mokymosi sąlygas vaikams. Aš pati baigiau aštuonias klases lenkiškoje mokykloje, o vėliau norėjau mokytis lietuviškoje, kad kuo geriau išmokti lietuvių kalbą. Gyvename Lietuvoje, tad ir visi vaikai turėtų mokytis lietuviškose mokyklose, nesvarbu, kokios tautybės bebūtų. Mano dukra kalba rusiškai, lenkiškai ir lietuviškai, esame lenkų tautybės, bet visi kalbame lietuviškai ir be lietuvių kalbos būtų labai sunku, - patikslino mama

Deramai išnaudojami visi kvadratiniai centimetrai

Kompaktiškai sudėliotos mokyklos erdvės verčia stebėtis jos bendruomenės išradingumu. Vaikstant po mokyklą akį traukia mokinių ir mokytojų bendromis pastangomis įdomiai dekoruotos sienos, savotiška delione tapusi salė - valgykla - kabinetas, nepalieka abejingų.

Mokyklos direktorė pasakojo, kad turint nedideles patalpas tenka imtis pačių netikėčiausių sprendimų, taip gimė ir ši daugiafunkcinė patalpa mokykloje. Ir čia ji ne viena tokia. Kadangi mokykla neturi atskirų patalpų muziejui, tad atskiros jo dalys yra įkurtos lietuvių kalbos kabinetuose. Vaikai rinko ir sunėšė senovinius rakandus, kad užpildyti muziejaus ekspoziciją. Jaukiai - neužpildytoje palėpės dalyje, įrengtas mokinių poilsio kampelis, kuriame laiką leisti mėgsta visi šios mokyklos mokiniai. Daugeli siaurų mokyklos koridorių sienų puošia nuotraukos, kuriose užfiksuoti svarbūs ir garbingi mokinių pasiekimai, laimėjimai, apdovanojimai, o nenaudojamas praėjimas mokykloje paverstas botanikos kampeliu.

Lietuviška mokykla

Eitminiškių mokykla įsteigta 1996 m. rugsėjo 2 d. kaip Eitminiškių pradinė mokykla Vilniaus apskrities viršininke 1996 m. rugpjūčio 30 d. įsakymu Nr. 1107. Šiandien daugkartinius tėvų prašymus, sudarant galimybes vaikams ugdytis valstybine lietuvių ugdomąja kalba, nes iki tol gyvenvietėje veikė tik pagrindinė mokykla lenkų ugdomąja kalba. Nesant mokyklos pastato, mokykla iki 1999 m. veikė lenkų pagrindinės mokyklos pagalbinėse patalpose. Prasidedant 1999 - 2000 mokslo metams ugdymo procesas iki 2002 m. organizuotas nepritaikytame mokyklos veikle išnuomotame gyvenamajame name, kuriame pamokos vyko ir koridoriuje, ir virtuvėje. Nepaisant susidariusių sunkumų, mokinių skaičius nuolat augo. Nuo 1999 m. rugsėjo 1 d. Eitminiškių pradinė mokyklą reorganizavus į pagrindinę, joje mokėsi 22 mokiniai, 2002 - 2003 m. m. jau 82 mokiniai. Tais pačiais, t. y. 2002 - 2003 m. m., duris atvėrė naujas 133,4 kv. m. mokyklos pastatas. Nebetelpant visiems vaikams, norintiems mokytis valstybine lietuvių kalba, 2003 m. išaugo 340,73 kv. m. priestatas, 2009 m. - baigtas įgyvendinti Eitminiškių vidurinės mokyklos pastato pastogės (palėpės) rekonstravimo investicinis projektas. Šio investicinio projekto dėka mokykloje buvo įrengtos 4 klasės, skaitykla, biblioteka, administracinės patalpos. Dabartinio pastato bendras plotas 844,08 kv.m. Didėjant mokinių skaičiui, 2004 m. rugsėjo 1 d. Eitminiškių pagrindinė mokykla pertvarkyta į vidurinę mokyklą Vilniaus apskrities

viršininke 2004 m. liepos 26 d. įsakymu. 2005 m. mokykloje buvo išleista pirmoji abiturientų laida.

Šiandien mokykla turi 3 struktūrinius padalinius: nuo 2003 m. rugsėjo 1 d. įsteigtas Eitminiškių vidurinės mokyklos Ažulaukės skyrius, esantis Ažulaukės k., Riešės sen., Vilniaus r., nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. Sužionių pagrindinė mokykla reorganizuota prijungimo būdu į Eitminiškių vidurinės mokyklos Sužionių skyrių, esantį Sužionių k., Sužionių sen., Vilniaus r., nuo 2004 m. rugsėjo 1 d. Visalaukės pagrindinė mokykla reorganizuota prijungimo būdu į Eitminiškių vidurinės mokyklos Visalaukės skyrių, esantį Visalaukės k., Paberžės sen., Vilniaus r.

Šiandienos džiaugsmas ir vargai

Mokyklos bendruomenės pagrindinis tikslas - tapti gimnazija. Nuo to priklauso visos mokyklos ateitis ir būtinybė išlikti. Prisiminusi iki šiandien nueitą nelengvą kelią, mokyklos direktorė Živilė Krasauskienė sakė, labiausiai mokslo metų pabaigoje norisi prisiminti mokykloje rengtus renginius, vykdytus tarptautinius projektus, išvykas į užsienio šalis, kurios jose dalyvavusiems mokiniams praplėtė akiratį, atvėrė pažinčių vartus.

Beje, nors mokinių skaičius visoje Lietuvoje mažėja, tačiau perspektyvoje kalbama apie didėjantį šios mokyklos mokinių skaičių. Iki Eitminiškių nuo Vilniaus plentu puikus privažiavimas, ateityje planuojama plento Vilnius - Utena rekonstrukcija, o su ja, tikimasi, vis daugiau žmonių atras Eitminiškes. Prakalbus apie didžiausius ateities troškimus, direktorė užsiminė, kad mokykloje nėra sporto salės, todėl vaikai sportuoja mokyklos stadione, kaimo teritorijoje, koridoriuje. Mokykla jau yra parengusi techninį sporto salės projektą, o steigėjas, Švietimo ir mokslo ministerija, žada skirti lėšų jos statybai. Neramu direktorei ir dėl Ažulaukės skyriuje besimokančių mokinių, kurie dėl Vilniaus rajono savivaldybės darbuotojų ambicijų yra priversti mokytis buvusio pašto skyriaus patalpose, kai tuo tarpu buvusios lenkiškos mokyklos patalpos yra laisvos ir tuščios.

Dėmesys kiekvienam

Nedidelių rajono mokyklų didžiausias privalumas - mažos klasės, kur matomas kiekvienas mokinys, visi vaikai gyvena it šeimoje, moka gerbti vieni kitus, taip išvengiama didmiesčiuose aktualios patyčių problemos. Šiuos ir kitus mažų mokyklų privalumus vis dažniau pastebi vaikus auginantys ir į mažas mokyklas vedantys asmenys.

- Stengiamės, kad nė vienas mokinys neliktų nepastebėtas, neįvertintas. Darbštūs mokytojai, drauge su jais kartu žengiantys

tėveliai padeda pasiekti užsibrėžtų tikslų, - sakė mokyklos direktorė. Ir stebėtis čia tikrai gali daug kuo, ne tik mokėjimu sudominti kiekvieną vaiką, noru kalbėtis ir į mokyklą kviesti kiekvienos šeimos vaiką asmeniškai, kad nuo pat pradžių būtų užmegztas glaudus ryšys, bet ir ryžtu, kiekvieną rytą mokinius atsivežant nuvažiuoti apie 80 kilometrų ir tiek pat atgal. Mokykla turi du geltonuosius autobusiukus su kuriais į klases suveža didžiąją dalį mokinių iš aplinkinių gyvenviečių.

Mokytojai - lietuviybės angelai

Prakalbus apie opų Vilniaus rajonui lietuviybės klausimą, direktorė akcentavo, kad nors Eitminiškių gyvenvietėje yra daug mišrių šeimų ir vaikai į darželio grupę ateina kalbėdami tiek lietuviškai tiek tik lenkiškai ar rusiškai, bet visi vienodai mylimi ir ugdomi.

-Esame lietuviška mokykla ir lietuviškas žodis su meile sklinda iš kiekvieno mokytojo lūpų. Būna, kad vaikai ateina nekalbėdami lietuviškai, tačiau apgaubti mokytojos rūpesčio jie greitai išmoksta lietuvių kalbą, - patikslino direktorė užsiminusi, kad baigdami dvyliką klasių visi mokiniai puikiai kalba ir rašo lietuviškai ir negalėtų net atskirti, kuris vaikais atėjo nemokėdamas lietuvių kalbos. Mokykloje vaikų pilietiško ugdymui organizuojamos įvairios valstybinės šventės. Kūrybiškų mokytojų dėka į valstybinius renginius bandoma žvelgti kitaip, kad jie būtų įdomūs vaikams, mokiniai norėtų į juos eiti. Taip pat mokykla deda daug pastangų, kad vaikai galėtų dalyvauti lietuviško žodžio sklaidos konkursuose.

Lietuvių kalba visur ir visada

Lietuviškai šios mokyklos mokiniai kalba ne tik su mokytojais, bet ir mokykloje pertraukų metu, o dažnas lietuvių kalbą skleidžia ir namuose. Iš gausaus būrio Eitminiškių mokykloje dirbančių mokytojų tik mokytoja Rasa Raudienė gyvena pačioje Eitminiškėse ir čia puoselėja lietuvių kalbą. Kitos mokyklos mokytojos į darbą kiekvieną rytą atvyksta iš Vilniaus arba aplinkinių gyvenviečių. Visos mokytojos, mokyklos personalas kalba tik lietuviškai, o ir patys vaikai, anot mokyklos direktorės, jau puikiai supranta, kad nesvarbu, kokios tautybės bebūtų, bet gyvendami Lietuvoje ir norėdami siekti mokslo aukštumų, o vėliau ir karjeros, daug lengviau tai padarys puikiai kalbėdami lietuviškai. Prakalbus apie dvyliktojų pasirinkimus po brandos egzaminų, direktorė džiaugėsi, kad visi vaikai eina toliau mokytis, daug mokinių renkasi studijas universitetuose, kolegijose.

-Vaikams svarbus aukštasis mokslas, jie mato jo svarbą dabartinėje darbo rinkoje, todėl tie, kas tik gali, renkasi studijas Lietuvos universitetuose. Keli mokiniai yra pabaigę Lietuvos Edukologijos universitetą ir dirba mokytojais Vilniaus rajono mokyklose.

Lietuvai atidavė viską

Vytautas PUPŠYS, Ukmergė

Sunku Lietuvoje rasti miestą ar miestelį, kuris neturėtų gatvės, pavadintos Daukanto vardu. Skulptorius Vladas Grybas, pirmosios lietuvių kalba parašytos istorijos autorius sukūrė skulptoriui paminklą. Žmogus su knyga rankoje seniai puošia Papilės miestelio aikštę Žemaitijoje, o pravažiuojantys svečiai neužmiršta nusilenkti išskylančiam metsklaidininkui. Paminklas tarsi simbolizuoja plačiai po pasaulį pasklidusią Daukantų giminę. Būta bandymų ją sulenkinti ar teisingiau suslavinti. Vienok, šios bajorų giminės šaknys tvirtai laikėsi, o palikuonių gretos augo ir gausėjo, nežiūrint visų praradimų. Pratesiant giminę, vienas jų gavo Teodoro Marijono vardą, nors pagal amžių Simonui tikėtų į anūkus. Jo nuopelnai Lietuvai ypatingi, o vertė neįkainojama. Stovint ant valstybės atkūrimo 100 metų slenkščio, būtina prisiminti Teodorą Daukantą ir iš naujo įvertinti jo darbus Lietuvai, nes daug metų jo asmenybė buvo nutylima, juodinama ir menkinama, kartais skleidžiant tik pusiau tiesą. Tą darė ne tik atėjūnai, bet net ir jo aplinkos žmonės.

Teodoras Daukantas gimė 1884 metais Sankt-Peterburgo priemiestyje Krasnoje Selo, Marijos Šaniauskaitės ir teisininko Juliaus Daukanto šeimoje. Marti, kad ir kilminga, bet neturtinga žemaičių bajoraitė, visą gyvenimą tarnavo svetimiems, kad savo vieninteliam sūnui suteiktų laimingą vaiskybę ir išsilavinimą. Kad vyro tėvams į marčias netiko, jokia paslaptis – jie viską darė, kad ši santuoka neišvyktų. Tačiau meilė nugalėjo visas kliūtis ir faktas įvyko. Deja, tragedijos neišvengta. Aukso medaliu baigęs Peterburgo universitetą ir jame paliktas dėstytoju, perspektyvusis teisininkas, persišaldo ir susirgo tais laikais žmonės skynusia liga, plaučių TBC. Net sūnaus liga ne ką tesuminkštino Žiemos rūmų gydytojo nusistatymą. Santykiai tik sušvelnėjo gimus anūku. Namų artimieji vadino jį Doliu arba malonybiniai Doliuku. Šis kreipinys Teodorui prigijo ir visam gyvenimui gydytojui rekomenduojant ligoniu švelnesnį gydymo klimatą, Julius Daukantas išvežamas į Druskininkų pušynus ir apgyvendinamas Uciekos dvare. Ligai progresuojant, dvarionė, bijodama užkrato, įnamį iškrausto į gretą esantį kiemą, kur ant žmonos rankų užgeso Julius tesulaukęs vos 27 metų. Užaugęs sūnus tėvo nebeprisiminė. To paties kaimelio kapinėse užaugo dar vienas kauburėlis, džiovos pakirstajam. Tarp medinių dzūkų kryžių pastatytas dar vienas bajoriškas, metalinis kryžius. Jaunoji našlė, kad ir lėšų ribojama, sugrįžo į Sankt – Peterburgą ir save paskyrė sūnui. Deja, jau pradėdantis gimnazistas netenka ir mamos. Likęs visiškai našlaičiu, giminėms remiant, mokslus tęsia gimnazijoje, laisvalaikį skirdamas knygoms. Jis susižavi jūra, tolimomis kelionėmis, o matydamas Nevos krantinės laivus bei jūrininkus, pareiškė giminėms norą tolimesnį savo gyvenimą paskirti jūrai. Tam neprieštaravo išdidūs seneliai. Net gimnaziją tenka pakeisti mokslą tęsiant Charkove. Tačiau ir radikalūs sprendimai nepadedą. Šį kartą seneliams tenka nusileisti. Gimnaziją pabaigti gražinamas į Peterburgą ir ją baigia sidabro medaliu.

Savarankiškas jaunuolis kunigo K. Prapuolenio skatinamas apsisprendžia visam likusiam gyvenimui likti kataliku ir lietuviu. Pagaliau atsiveria kelias į išsvajotą jūrą, 1903 m. įstoja į Jūrų mokyklą. Mokslas sekasi ir po 3 metų ją baigia su pagyrimu ir admirolo P. Nadžimovo premija skiriamas į Rusijos Baltijos karinį laivyną, tarnybinių karjerą pradėda žemiausiu kariniu laipsniu. Pamažu pradėjo kilti karjeros laiptas – tampa leitenantu, kapitonu. Tarnyba kariniame laivyne netrukdo siekti aukštojo išsilavinimo ir jau 1914 m. T. Daukantas baigia karinę Jūrų akademiją. Teodoras Daukantas laivyne užsirekomendavo gabiu ir pareigingu specialistu. Jam teko karinės operacijos štabuose, vadovaujant admiralams N. O. fon Essenui, A. Kaninui, A. V. Kolčiakui, A. I. Nepeninui. Įvertinamas ir kariniu laipsniu, pakeliamas į II rango kapitonu. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, suaktyvėjus kariniams veiksams Baltijos jūroje, tampa laivyno atstovu prie Vyriausiojo fronto vado generolo Aleksejevo, jo štabe Baranovičiuose. 1916 m. dalyvavo ypatingoje operacijoje transportuojant Rusijos karius iš Kvantūno Rytuose į Marselį Prancūzijoje. Už pasižymėjimą šiame žygyje, Prancūzijos prezidentas apdovanojo Garbės legiono IV laipsniu ordinu.

Paryžiuje T. Daukantas susitinka su lietuvių veikėju Martynu Yču. Pastarasis

supažindina su vietiniais lietuviais Pautieniu ir Jankausku. Šis susitikimas kapitoną sujaukina iki ašarų. Pasirodo, kad lietuviai pradėjo atkaklią kovą ne tik už lietuviybės išsaugojimą, bet ir dėl valstybės atstatymo. Tai jau tampa perspektyva ateityje tarnauti Lietuvai.

1917 m. būdamas Helsinkyje, Teodoras galutinai įsitraukia į lietuvišką veiklą. Bendrauja su pasaulinio masto lituanistikos mokslininkais, pavyzdžiui, Helsinkio universiteto profesoriumi J. Mikkola bei jo žmona, literate Malva Talvio. Suomijos lietuvių draugija „Vyčiai“ jį išrenka savo pirmininku. Buvęs Rusijos laivyno kraiserio „Riurik“ vadovas susitinka laivo gydytoją V. Nagevičių. Gretas dar papildoma tolimojo plaukiojimo kapitonas L. Stulpinas, inžinierius Šemoliūnas. Tiesa, šis bendravimas tai tik trumpas laiko tarpsnis. 1917 m. spalio mėnesį Lenino vadovaujamas perversmas ir prasidėję neramumai pagreitina Daukanto sprendimą laikinai palikti Suomiją. Pablogėjus sveikatai, jis iš vis išvažiuoja į Gruziją. Karinę tarnybą paliko visiems laikams bei išsiskyrė su draugais ir bendradarbiais.

Prabėgo net 5 metai pavojų ir netekčių bei nežinomybės. Kadangi Rusijos pietuose ir Kaukaze aplamai lietuviškų formuočių nebuvo. Pabandė prisijungti prie lenkų kariškių. Vėliau, stebint pastarąją laikyseną lietuvių atžvilgiu, juos palieka ir išsiruošia į Lietuvą.

Planai žlunga pakeliui, nes Vokietijoje iškilius revoliucijai, kelias į Tėvynę buvo užkirstas. T. Daukantas įsidarbina vienoje iš Anglijos firmų, vėliau tampa kuriam laikui šios šalies konsulu. Galiausiai krantą iškeičia į Olandijos prekybinio laivo kapitono tiltelį. Artėjant bolševikams prie Kaukazo skubiai pasitraukė į Turkiją. Gavęs lietuvišką pasą su kelionėje į lydejusiais nuotykiais per Čekoslovakiją ir Vokietiją pagaliau 1922 m. pabaigoje pasiekia Kauną. Čia susitinka su grįžusiais bendražygiais, o tarp jų pulkininką V. Nagevičių. Šis pirmiausiai T. Daukantą rekomenduoja dėstytoju į Aukštųjų karininkų kursus. Po metų jis paskiriamas šių kursų vedėju. Kaip karininkui, turinčiam aukštąjį išsilavinimą ir reikiamą darbo stažą, iškaitant tarnybą Rusijos laivyne, suteikiamas pulkininko laipsnis. Tuo pačiu norėdamas pasitarnauti Lietuvai, Vincui Mickevičiui – Krėvei tarpininkaujant, T. Daukantas įsijungia į sukarintos savanorių organizacijos šaulių kūrimą. Vėliau šauliams yra vadovavęs ir pats T. Daukantas. Tačiau tikruoju vadovu ir įkūrėju buvo ir liko V. Pūtvinskis – Pūtvis. Lietuvai neturint nei jūrų kranto, nei laivyno, susirūpino iniciatyvine jūrininkų grupe ir įkūrė visuomeninę organizaciją –jūrininkų sąjungą. Vėliau jos vadovu išrenkamas pulkininkas T. Daukantas. Tarpautinėje plotmėje brėsta Memelio klausimas. Pagal Versalio taikos susitarimus, laikinam valdymui lietuvių dar vadinama Klaipėda patikėta Prancūzijai. Klaipėdai savo pretenzijas nuolat reiškia Lenkija, kuri savo įgulą pagal tą pačią Versalio sutartį laiko Gardine. Susirūpinę ir vokiečiai. Jie lenkų buvimo čia nepageidauja. Belpa tartis su Lietuva. Lietuvos vyriausybė visiškai slapta operacijai vadovauti paskiria pulkininką T. Daukantą.

Berlyne susitariama, kad lietuviai organizuos krašte sukilimą ir jam vadovaus, o vokiečiai nesikiš, pristabdys ir čia gyvenančius vokiečius, prižadėjo paramą ginklais. Vietiniai lietuvninkai seniai to laukė, rėmė sukilimo

idėją ir jame dalyvavo. Savanoriai, studentai, moksleiviai ir šauliai visiškai slapta prisikrovę ginklų ir pasiekę Kauną per Latvijos teritoriją (dar nebuvo nutiestas geležinkelis Telšiai – Plungė) atvykę į Kretinę, išsilaipino Bajorų stotelėje. Čia pasidalinę į 3 grupes, patraukė Klaipėdos link. Sukilėlių kariuomenei vadovavo Lietuvos karinės žvalgybos viršininkas Jonas Polovinskas – Budrys, štabo viršininkas būsimo Atlanto nugalėtojas, kapitonas Steponas Darius. Daukantui atiteko politiniai reikalai. Centrinei grupei vadovavo Mykolas Kalmantas. Kraštutinės grupės paremtos čioniškių, puolė flangu. Naikindami prieškinius įtvirtinimus pagrindinė grupė veržėsi į centrą: čia visos grupės susijungė. 1923 metais sausio 15 d. prancūzų įgula kapituliavo, išskeldama baltą vėliavą, o jos vadas generolas G. Petisne paimtas į nelaisvę. Pasiekę Žiemos uostą, sukilėliai išstatė artilerijos pozicijas. Ilgai laukti lenkų neteko. Kiek vėluodamas dar tą pačią dieną į Kuršių marias įplaukė lenkų kaizeris, komendantas J. Pilsudskis kartu su desantininkais. Tačiau jėgos buvo nelygios. Tad desantininkams uostą teko palikti be šūvio. Atvykus Lietuvos vyriausybės atstovui Klaipėdos kraštui Antanas Smetona priėmė sukilėlių raportą. Įvyksta neatidėliotinas pasitarimas skubiausiems uosto darbams atlikti. Tarpautinis jūrų uostas privalo nesustodamas tęsti darbą, nors ir trūksta krovos įrangos bei specialistų, sandėlių ir net nėra laivų. T. Daukantui šie darbai vėl teko atlikti visuomeniniais pagrindais. Tai tik priedas prie jau turimų pareigų: Vilniui išvaduoti ir jūrininkų sąjungą, jūrų skautai ir jaunieji šauliai, o kur dalyvavimas rašant straipsnius spaudoje it žiūrovams paskaitos gautos ir jūros temomis, karyba žinoma, neapleidžiant pirmaeilio dėstytojo darbo su studentais universitete. Darbų daug ir įvairiapusiškų, atliekama visur laiku. T. Daukantui buvo priimtina dirbti bet kaip, jis visur bandė siekti maksimumo. Gerai žinodamas T. Daukanto gabumus karybos srityje, jo darbštumą ir kompetenciją kariniuose klausimuose. V. Nagevičius prikalbino specialistą tapti A. Tumiečio vadovaujamos krikščionių demokratų vyriausybės Krašto apsaugos ministru. Nuo 1924 m. birželio mėn. jis šias pareigas vykdė iki 1925 m. vasario 4 dienos.

Savikritiškas T. Daukantas skaudžiai reagavo į puolimus ir nepagrįstus kaltinimus. Galiausiai neištvėręs atsistatydino, tačiau naujai sudarytame kabinete vėl kviečiamas tęsti pareigas. Šį kartą nuo 1925 m. vasario 4 dienos iki 1925 m. rugšėjo 25 dienos laikotarpiu. Nebuvo lengva tuo metu dirbti ministru. Dažnai keitėsi vyriausybės, aktyviai prieš Lietuvą veikė ir kaimyninės valstybės. Nė vienas aukštas karininkas nepatikliai ir su pavydu žiūrėjo į taip neseniai sugrįžusį pulkininką jau užimant aukštą postą valstybėje. Pats ministras svarbesnį dėmesį kreipė jauniems ir daug žadantiems karininkams. Pastarieji jį mėgo ir juo tikėjo. Rūpinimasis jaunimu buvo būdingas pulkininko T. Daukanto bruožas, ypač tai išryškėjo ruošiant Lietuvoje nacionalinius jūrininkų kadrus ir ne tik juos. To metu Lietuva įsigijo pirmąjį karo laivą „Antaną Smetoną“. Palikęs ministro postą jam pačiam prašant, išleidžiamas į atsargą, dar įstojo į atsargos karininkų sąjungą, išrenkamas jos pirmininku. Dirbdamas Kauno universitete užima antropologijos ir geografijos katedros vedėjo pareigas. Nuo 1926 metų rugšėjo 1 d. doc. T. Daukantas buvo Matematikos – gamtos fakulteto sekretoriumi. Nuoširdžiai remia jūrų skautų veiklą, nepalieka ir šaulių veiklos. Tu tarpu valstybėje vyksta negerai dalykai. Kari-

ninkai bruzda ir nors nė vienas bandyti pučia tikslo nepasiekia, išryškėja nauja klasta. Ginklu bei kraujo praliejimu nesunaikinę Lietuvos valstybės, nenurimo ir pasaulio protektoriato bastijonas. Ilgokai laukę savos valandos, ryžosi taikiu būdu užgrobti valdžią, vietinių koloborantų rankomis. Demokratinio būdu išrinktas seimas savo pasyvumu, nuolaidžiumu bei naivumu sunkiai suvokė, kad kas jau padaryta Baltarusijoje, Ukrainoj bei Užkaukazėje, nenumaldomai artėja į Lietuvą. Lenkija ryžosi išvyti ginklu revoliucijos eksportuotojus toli už jos ribų. Lietuvai nebeliko ko laukti. Aikštėje karininkai, vadovaujami majoro P. Plechavičiaus, paleido posėdžiaujantį Seimą. Pučas buvo pradėtas net neturint kandidato į prezidentus. A. Smetona buvo vienintelis ir paskutinis iš Vasario 16-osios akto signatarų, kuriam buvo pasiūlytas prezidento postas. Prezidentas K. Grinius net nebuvo sulaukęs, o pačių perversmininkų palydėtas į auditoriją, kur jo laukė studentai.

Nors T. Daukantas stengėsi pačiuose nedalyvauti, kaip nėra įrodymų, kad šiame būtų dalyvavęs, tačiau Seimo daugumai ignoruojant valstybės įstatymus, tokius veiksmus jis netoleravo. A Smetoną vertino T.Daukantą už asmeninį ir patriotinį indėlį Lietuvai sugrąžinant Klaipėdą. Dar 1926 m. gruodžio 29 d. jis buvo paskirtas kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku. Už ypatingus nuopelnus Lietuvai jis apdovanotas generolo laipsniu ir skiriamas Krašto Apsaugos ministru. Prezidentas pasitikėjo šiuo kariškiu. Vertina savo pavaldinį ir Ministras Pirmininkas Augustinas Valdemaras. T. Daukantas buvo talentingas diplomatas ir poliglotas, dažnai būdamas užsienio komandiruotėse, A. Valdemaras palieka savo pareigas eiti T. Daukantui. Aistros šalyje, atrodė, rimsta.

Inspekcinės kelionės metu per Lietuvą Krašto apsaugos ministras susipažįsta su Mažeikių gimnazijos I –osios laidos abituriente, Kauno universiteto studente, ūkininkeite Petronėle Čiuvinškaite iš Užvilių. Pažintis baigiasi santuoka Palangos bažnyčioje, kur jaunuosius sutuokia kunigas K. Prapuolenis, kadaise Sankt – Peterburge buvęs pirmasis Doliuko patriotizmo pamokų vadovas ir įkvėpėjas.

Tačiau valstybės priešų pakvietė ir nuolat brandinama sėkla, niekur nedingo. Įtempti santykiai ir Prezidentūros intrigos, už jų dažniausiai stovinti Lenkija, daro savo. Kadaise buvęs A. Smetonos bendražygis, kuriant valstybę ir turintis sėkmę Europoje, darosi neapatikimas. Norėdamas sustiprinti savo veiklą valstybėje, A. Smetona T. Daukantui pasiūlo Ministro Pirmininko postą. Pastarasis nenorėdamas gadinti santykių su A. Valdemaru, nuo pasiūlymo atsisako, motyvuodamas savo abejonėmis eiti šias pareigas. Ir vėl iškyla nauji bruzdėjimai. Šį kartą jaunųjų J. Plėčkaičio, J. Papaujo, pagaliau pulkininko Petraičio eskaluojami. Nors jie ir nepavyko, bet šešėlis krenta ant T. Daukanto. Galų gale šiose istorijose vis dažniau šmėsčioja ir Varšuva, pamesdama savų interpretacijų bei provokacijų. Tai veikė generolą Daukantą. Jis ryžtasi atsistatydinti. Prašymas buvo patenkintas 1929 metų gegužės 19 d. Išėjęs į atsargą, T. Daukantas liko Krašto tarybos žinioje. Atėjo ramiausias ir laimingiausias jo gyvenimo tarpsnis. Jau krykštavo pirmagimė duktė Marytė – Danguolė, o žmona Petronėlė sulaukė vyro namuose. Tuo tarpu prezidentienė kartšligiškai ieškojo tarnybos, atitinkančios T. Daukantą norus ir sugebėjimus. Išėitis rasta paskiriant etatinį

Nukelta į 12 p.

Su „Titaniku“ nuskendęs kun. Juozas Montvila

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tas kunigas – Juozas Montvila, Kazio ir Magdalenos Montvilų sūnus. Juozas buvo jų vyriausias vaikas. Be jo dar užaugo 4 sūnūs ir 3 dukros.

Iš karto tenka pasakyti, kad įvairių šaltinių žinios apie kunigą ne tik prieštaringos, bet kai kur netgi klaidingos.

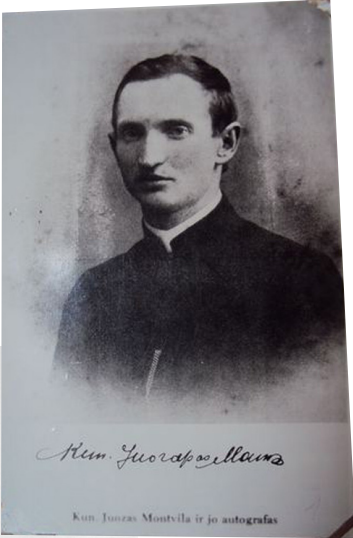
Pasak „Lietuvių enciklopedijos“ (Bostonas) t. XIX, p. 248-249, J. Montvila gimė 1885 m. sausio 3 d. Marijampolės apskr. Nendriškių kaime. Žuvo Atlante 1912 m. balandžio 15 d. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Seinų dvasinėje seminarijoje. Išventintas 1908 m. kovo 22 d. ir paskirtas vikaru į Lipską. Už slaptą patarnavimą unitams rusų valdžios buvo nubaustas – atleistas iš pareigų be teisės užimti kokią nors vietą pastoracijoje. Kurį laiką dirbo Seinuose prie lietuviškų laikraščių, rašė pamokslus „Vadovui“. Turėdamas dailininko gabumą, yra nupiešęs vinječių ir kitų puošmenų Vilniaus laikraščiams ir

pastatytas Bruklinė), jis taip pat buvo Lietuvių darbininkų sąjungos, Lietuvių katalikų darbininkų klubo ir kitų organizacijų valdybų narys. Petras pakvietęs brolių Juozą atvykti į JAV dirbti lietuvių parapijoje.

Katalikų savaitraščio „Šaltinis“ 1912 m. Nr. 19 išspausdintas kriptonimu Kun. J. V. pasirašytas straipsnis „Kunigas Juozapas Montvila“. Rašinio autorius – buvęs savaitraščio redaktorius kun. J. Vailokaitis (1880 – 1953). Anot straipsnio, kunigo nusikaltimas – išklaušė mirties patalę gulintčio senelio unito išpažinties. Deja, nei čia, nei kitur nerašoma, kada kunigas nusižengęs rusų valdžios reikalavimams. „Nusikaltusiam“ kunigui tebuvo leista laikyti tik vienas skaitytines

rezignacija, tvirtas nusprendimas ir valia. Ir jis velija pasilikti ant skenstančio milžino, negu kartu su kitais kovoti už savo gyvastį: jis be jokio svyravimo atmeta didžiai nustebusių laivo valdininkų pasiūlylimą užimti vieną iš vietų valtyse“. „Negali jis, tiesa, raminti kitų, nes nežino jų kalbos, bet užtai pilnai turi dvasišką kunigo valdžią. Su ašaromis akyse savo mintyje meldžia jį palaiminimo iš Dangaus tiems, kurie, panašiai į skruzdės, taip rūpinasi apie savo ilgalaikį gyvenimą“.

Pateiksime dar kai kurių žinių apie kun. J. Norbutą. Tai jis parašė knygelę „Memorandum apie Škotijos lietuvius“ (Mossend, Lanarkshire, 1920). Joje autorius mini į Londoną atvykusį kun. Matulaitį, pasakoja apie trumpai, 1899 m. rugpjūčio 25 d. – lapkričio 17 d., Glazgeėjusį dvisavaitinį katalikišką laikraštėlį „Vaidelytė“, kurį leido 1898 m. balandžio mėn. į Škotiją atvykęs kun. V. Varnagiris su publicistu Jonu Montvila (1873 – 1910). Be kita ko, kun. Varnagiris Škotijoje suorganizavo „Šviesos“ draugiją, sutvarkė parapiją ir kt.; 1900 m. išvažiavo

Amerikon, kur ir mirė.

J. Norbutas atstovavo Škotijos lietuviams 1916 m. pavasarį kun. K. Matulaičio Londone sušauktoje lietuvių veikėjų konferencijoje Lietuvos nepriklausomybės reikalu. Tik „Lietuvių enciklopedija“ t. XX p. 404 Norbutą klaidingai vadina Juozu.

Visišką neteisybę apie Juozą Montvilą parašė Kauno kunigų seminariją 1906 m. baigęs rašytojas Mykolas Vaitkus (1883 – 1973). Atsiminimų knygos „Mistiniame sode“ (Putnamas, 1957) skyrelyje „Žingsnis į antrus seminarijos metus“ (p. 120) autorius tarp naujokų mini ir „tokį Montvilą, apskritaveidį rožinį blondiną, kurs, pabuvęs kiek kunigu, 1910 metais vyko į Ameriką Titaniko laivu ir nuskendo drauge su dar kitu to pat kurso draugu kunigu ir dauguma keleivių“.

Kas kita yra įvairių leidinių užuominos apie J. Montvilos rašytus pamokslus. Žurnale „Vadovas“ 1910-1912 m. išspausdinti bent 25 šio kunigo pamokslai. Juos autorius pasirašinėjęs kriptonimais: dažniau Kun. J. M., rečiau K. J. M. Daugelis pamokslų išversti iš kitų pamokslininkų tekstų. Tikslesnės jų metrikos nenurodomos, kai kurie šaltiniai pažymėti tik santrumpomis, todėl žinių apie tikruosius pamokslų autorius teko paieškoti kitur.

Pirmasis J. Montvilos pamokslas yra „Vadovo“ 1910 m. t. V Nr. 20: pamokslas antrajam sekmadieniui po Velykų – „Ar pažįstame Jėzų, gerąjį Ganytoją“ (versta iš „Nowa. Bibl. Kaznod.“ = „N. B. K.“). Originalas – tai ano meto lenkų religinis žurnalas „Nowa Biblioteka Kaznodziejska“ (Naujoji pamokslininkų biblioteka).

Žurnalo t. VI yra trys pamokslai: Nr. 21 – pamokslas šeštam sekmadieniui po Velykų (versta iš kun. K. Michalskio pamokslų); Nr. 23 – pamokslas aštuntam sekmadieniui po Sekminių „Apie vogimą“ (išsiversta iš kun. Ant. Piramovičiaus pamokslų); Nr. 24 – pamokslas tryliktam sekmadieniui po Sekminių „Tikroji žmogaus grožybė“ (versta iš „N. B. K.“).

Keturi pamokslai išspausdinti žurnalo t. VII: Nr. 25 – pamokslas „Apie artimo meilę“ septynioliktam sekmadieniui po Sekminių; Nr. 27 – dvidešimt penktam sekmadieniui po Sekminių skirtas pamokslas „Apie blogų knygų intekmę“ (naudotasi „N. B. K.“); Nr. 28 – pamokslas Šv. Panelės Nekalto Prasidėjimo šventei (turėtų būti Švč. Panelės. – *Red. past.*); Nr. 29 – pamokslas pirmam sekmadieniui po Trijų Karalių.

K. Michalskis – tai pamokslininkas kun. Kazimiežas Marianas Michalskis (1868 – 1910). Jis nuo 1906 m. pabaigos suredagavo žurnalo „Nowa Biblioteka Kaznodziejska“ 1-5 tomus, o nuo 1898 m. iki mirties redagavo „Słowo Boże“ – žurnalo „Przewodnik Katolicki“ priedą.

Antonis Piramovičius (Piramowicz, 1817 – 1896) buvo lenkų religinis veikėjas, pamokslininkas, 1850-1892 m. paskelbęs kelis pamokslų rinkinius.

Daugiausia pamokslų – 12 – J. Montvila „Vadovui“ parašęs 1911 m. Žurnalo t. VIII yra du jo pamokslai: Nr. 30 – penktam sekmadieniui po Trijų Karalių (iš kun. Fabero pamokslų); Nr. 31 – pamokslas pirmajam Gavėnios sekmadieniui „Kas darytina Gavėnijoje“ (irgi iš Fabero pamokslų).

Žinomi bent trys Faberai, bažnytinius tekstus XVI-XIX a. rašę Vakarų Europos katalikų vei-

kėjai; minėtinas ir Jonas Faberas (1558 – 1620), Vilniaus prelatas, vicedekanas. J. Montvila veikiausiai naudojosi 1845 m. katalikybę priėmusio anglų teologo Frederiko Viljamo Fabero (1814 – 1863), pagarsėjusio bažnytinių himnų autoriaus raštais.

„Vadovo“ 1911 m. t. IX Nr. 33 išspausdinti du J. Montvilos pamokslai: ketvirtam sekmadieniui po Velykų – „Žmogaus gyvenimo bėgis“ (iš Fabero pamokslų) ir pamokslas Jėzaus Kristaus į Dangų Žengimo šventei „Dangaus linksmybės“. Nr. 34 taip pat du pamokslai: antrajai Sekminių dienai „Šventos Dvasios darbai“ ir pamokslas Šv. Petro ir Povilo šventei. Nr. 35 galima paskaityti Kun. J. M. pamokslą penktam sekmadieniui po Sekminių – „Fariziejų dievobaimingumas“; tame pačiame numeryje yra ir pamokslas septintam sekmadieniui po Sekminių – „Pavojus išėivių dorai svetimos šalyse ir kaip nuo jo apsaugoti“. Nr. 36 paskelbti pamokslai: dešimtam sekmadieniui po Sekminių (iš Fabero pamokslų) ir pamokslas tryliktam sekmadieniui po Sekminių – „Apie girtybę“. 1911 m. t. X Nr. 37 – pamokslas Švč. P. Marijos Užgimimo šventei (iš „N. B. K.“), o Nr. 39 – pamokslas Uždūšinei dienai (irgi iš „N. B. K.“).

1912 m. „Vadove“ išspausdinti penki J. Montvilos pamokslai. T. X Nr. 41 – homilija Trijų Karalių šventei; Nr. 42 – pamokslas Senųjų Užgavėnių šventei ir pamokslas Užgavėnių sekmadieniui „Apie dvasiškąjį aklumą“; Nr. 43 – pamokslas penktajam Gavėnios sekmadieniui. Vienas pamokslas išspausdintas jau po kunigo žūties. Tai t. XII Nr. 46 esantis pamokslas ketvirtam sekmadieniui po Sekminių „Apie darbštumą“ (versta iš „N. B. K.“).

Bronius Kviklys knygoje „Lietuvos bažnyčios“, 2 – „Vilkaviškio vyskupija“, Chicago, 1982 pateikęs niekur kitur neminimą faktą apie J. Montvilos suspendavimą – kunigo teisių atėmimą. Skyrelyje apie Liubavo parapiją rašoma (p. 206): „Iš susipratusių parapijos vikarų minėtinas kun. Juozas Montvila. Lenkuojančių jis buvo iškustas Seinų kurijai, kuri jį suspendavo“.

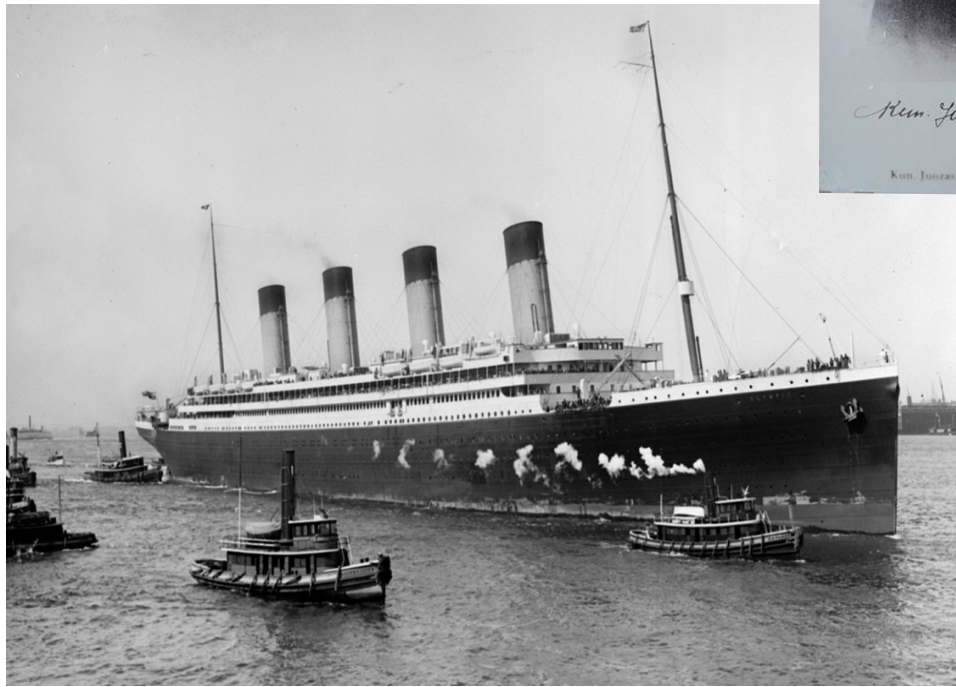
Vilkaviškio vyskupijoje 2012 m. paminėtas Juozo Montvilos žūties šimtmetis. Liubave liepos 22 d., per Škaplierinės atlaidus, pašventintas jam skirtas koplytstulpis. Vištyčio bažnyčioje rugpjūčio mėn. surengta paroda „Kunigas Juozas Montvila – pasaulio lietuvis“. Nendrinieškuose, prie buvusios Montvilų sodybos, rugsėjo 6 d. kunigui atidengtas paminklinis akmuo.

„Titaniku“ plaukė du katalikų kunigai – J. Montvila ir anglas. Istorikų surinktomis žiniomis su laivu taip pat nuskendo lietuvis Simas Baniulis ir žydas nuo Ignalinos Eliezeras Gilinskis.

Naudodamiesi proga papasakosime, kaip apie „Titaniko“ žuvimą rašoma J. Mačernio knygelėje „Paslaptingoji rykštė. Tik atsitiktinumai ar baudžianti Dievo ranka?“. Marijonų kongregacijos leidinys, Marijampolė, 1935 (Nihil obstat [Niekas nekliudo] – Sacerdos [Kunigas] J. Stakauskas M. I. C., Censor librorum [Knygų cenzorius], 1935. VII. 31; Imprimatur [Tebūnie spausdinama] – Antonius Eppus [Vyskupas Antanas Karosas], Vilkaviškis, 1935. VIII. 14). Pasak autoriaus, knygelėje aprašomi atsitikimai daugiausia paimti iš nežinia kada Miunchene, Vokietijoje, išėjusios daktaro Hugo Schnell (Šnel) knygutės „Zufall oder Fügung“. Pavyko išsiaiškinti, kad H. Šnelio knygutė Miunchene išleista 1920 m. Pilnas jos pavadinimas: „Zufall oder Fügung? Ein Wort über die Vorsehung Gottes“ (Atsitiktinumai ar lemtis? Pasakojimas apie Dievo Apvaizdą).

J. Mačernio knygelės p. 31-32 yra straipsnelis „Netikėtas Titaniko laivo nuskendimas“. Jame sakoma: „Dėl garlaivio žuvimo buvo užvesta didelė byla, stropus viso dalyko tardymas, kurio aktuose liko užfiksuoti dideli piktžodžiavimai prieš Dievą“. Laivo sienos esą buvo išrašytos nevalyvais burnojimais, pvz., „Net patsai Kristus negali jo nuskandinti“ ir pan. Žemiau vandens linijos metro didumo raidėmis buvo užrašyta: „No God – No Pope“ (Nei Dievo, nei popiežiaus). Užrašas ant kito laivo šono: „Nė žemės, nė dangaus galybės negali mus nuskandinti“. Tokių pat bedieviškų pažiūrų buvęs laivo kapitonas. „... Moderniškiausią garlaivį milžiną perskrodė ledo kalnas ir, sakoma, per tą vietą, kur buvo užrašyti žodžiai „No God – No Pope“.

Lietuviškos knygelės autorius Juozas Mačernis (1891 – 1976) – pedagogas, esperantininkas, 1927 m. baigęs Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą. Dėstė Telsių mokytojų ir kunigų seminarijose, redagavęs savaitraštį „Žemaičių prietelius“ ir esperantininkų mėnraštį „Litova stelo“. Išleido kelias knygas esperanto kalba ir daugiau kaip 20 originaliųjų ir verstinių knygų bei brošiūrų lietuvių kalba. 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

knygomis. Matydamas, kad negalės gauti kunigo vietos Lietuvoje, išsirengė vykti į Ameriką. Kiek pabuvęs Anglijoje, sėdo į „Titaniką“. Atsisakęs pasinaudoti gelbėjimosi valtimi, guodė ir ramino mirties valandą kitus keleivius.

Kiek kitokią informaciją apie kunigą pateikia „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ t. XV, p. 462. Gimtinė – Gudeliai Marijampolės apskr., o žuvęs 1912 m. balandžio 14 d. J. Montvila „redagavo Seinuose leidžiamą žrn. Šaltinis, rašė pamokslus į kunigams skirtą leidinį *Vadovas*...“.

Čia iš karto pataisytime pastarosios enciklopedijos klaidas. Kunigo gimtinė yra ne Gudelių miestelis (bažnytkaimis) apie 26 km nuo Marijampolės, o Gudinės kaimas netoli Marijampolės. Anot „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich“ (Warszawa, t. V, 1884, p. 294), prie kelio iš Augustavo į Gardiną, 42 varstai nuo Augustavo esąs Lipskas priklausė ne Gardino, o Suvalkų gubernijos Augustavo apskrčiai, Lipsko parapija – Augustavo dekanatui. Lipske kadaise buvusi unitų parapijos bažnyčia, kurios vietoje 1876 m. pastatyta stačiatikių cerkvė. Seinų kunigų seminariją baigęs jaunuolis buvo paskirtas į Seinų vyskupijai priklausiusį Lipską. J. Montvila niekada nebuvo „Šaltinio“ redaktorius. Savaitraščio redaktorius-leidėjas 1906 m. Nr.1-3 buvo kanauninkas Kazimieras Prapuolenis, nuo 1906 m. Nr. 4 iki 1907 m. Nr. 22 – kun. Juozapas Laukaitis, nuo 1907 m. Nr. 23 iki 1910 m. Nr. 36 – kun. Juozapas Vailokaitis, o nuo 1910 m. Nr. 37 iki 1912 m. Nr. 22 – kun. Antanas Civinskas (vėliau B. P. Stosiūnas).

Nėra ir nebuvo „Lietuvių enciklopedijoje“ minimas Nendriškių kaimo. Marijampolės savivaldybėje yra Nendrinieškiai. Į šį kaimą tėvai persikėlė, kai Juozukui buvo tik dveji metai.

Pasak 1923 m. Lietuvoje vykusio pirmojo visuotinio gyventojų surašymo duomenų (leidinys „Lietuvos apgyventos vietos“, Kaunas, 1925), Gudinės kaimas yra 10 km nuo Marijampolės geležinkelio stoties ir pašto. Todėl teisingiausiai J. Montvilos gimimo vietą bus nurodęs savaitraštis „Šaltinis“ 1912 m. Nr. 19: kunigas gimęs Marijampolės parapijos Gudynės sodžiuje; rašybos netikslumas (ne Gudinės) atleistinas.

Į JAV 1907 m. atvykęs J. Montvilos brolis Petras 1887 m. gimęs jau Nendrinieškuose. P. Montvila buvo aktyvus siuvelių unijos (profesų sąjungos) veikėjas, 1913 m. organizavęs Blaivininkų draugiją, buvo paminklo S. Dariui ir S. Girėnui statybos išdininkas (paminklas 1958 m.

mišias (tik neaišku, per kokią laiką – per dieną, savaitę ar kitaip?). Po vikaravimo Lipske nuo 1910 m. pradžios paskirtas vikaru į Liubavą. Čia su kun. Dumčium įsteigė „Žiburio“ draugiją, atnaujino parapijos knygyną, platino lietuviškus laikraščius. Išstius metus laukė, ar bausmė nebus panaikinta. Seinuose dirbo spaustuvių ir prie laikraščių – „Vadovo“, „Šaltinio“ ir „Spindulio“. Pasiryžo keliauti į Ameriką, pakeliui Anglijoje paviešėjęs pas giminaitį kun. K. Matulaitį. Išplaukė „Titaniku“ 1912 m. balandžio 10 d., o naktį iš 14 į 15 prigrė.

Kun. Kazimieras Matulaitis (1868 – 1944) iš Seinų vyskupijos į Angliją atvyko 1905 m. ir pasiliko bei klebonavo Londone. Čia jis 1911 m. pradėjo statyti bažnyčią, kūrė draugijas, atidarė knygyną, 1914 m. sudarė „Lietuvos aukurą“ – organizaciją nukentėjusiems nuo karo šelpiti. Suparalyžiuotas 1930 m. lapkričio mėn., grįžo į Lietuvą.

Apie kun. J. Montvilą atsiliepė Kaune leistas literatūros, mokslo ir politikos mėnraštis „Draugija“ (1913 m. sausis, t. XIX, Nr. 73): „Jo surinkti gražūs liaudies meno veikalai iš Seinų apskrčio nemažai puošia mūsų Dailės Draugijos rinkinį“.

Didoką straipsnį „Paskutinioji „Titanic“ o“ kelionė. Atminimui kun. J. Montvilos žuvimo draug su kitais „Titanic“ o“ keliauninkais“ 1914 m. Nr. 4-7 išspausdino Didžiojoje Britanijoje ejęs katalikiškos krypties lietuvių savaitraštis „Išėivių draugas“ (savaitraštis 1914-1982 m. leistas Belshilyje ir Glazge). Išėivio slapyvardžiu straipsnį pasirašė leidinio steigėjas, o kurį laiką ir redaktorius kun. Jonas Norbutas.

Pasak Nr. 4 (vasario 4 d.), anglų laikraščiai rašė, kad „jaunas lietuvių kunigas Juozas Montvila išpildė savo priedermę ligi galo“. Toliau apie kunigą sakoma: „Neseniai dar užbaigė Seinų seminariją, bet laimė jam nepatarnavo. Dėl pakrikštijimo stačiatikių vaiko atstatytas Lietuvoje nuo tarnystės važiuoja į Ameriką, idant tenai padaugintų skaitlių Kristaus vyndaržio darbininkų“. Savaitraščio Nr. 5 (vasario 21 d.) rašoma, kad priimtas savo giminaičio, lietuvių klebono, J. Montvila Londone išbuvo kelias dienas, o paskui sėdo į „Titaniką“ kaip antros klasės keleivis. Anot tolimiesnio pasakojimo (savaitraščio Nr. 6, kovo 7 d.), tragedijos valandą ramus ir rimtas stovėjo pagyvenęs anglų dvasiškis Byles. „Nauju rekrūtu greta seno veterano išrodo jaunas, neprityręs lietuvių kunigas. Bet visame pažvilgyje matyt

Mažeikiai 1940 –aisiais metais

Albertas RUGINIS, Mažeikiai

Po Pirmojo Pasaulinio karo nuniokota, apiplėšta ir badaujanti Lietuva per 22 Nepriklausomybės metus buvo pasiekusi žymių laimėjimų ekonomikoje. Litas buvo viena tvirčiausių valiutų Europoje. Sparčiai vystėsi žemės ūkis, pramonė, mokslas. Veikė bendrovės „Maistas“, Pienocentras, „Lietūkis“, „Parama“, klestėjo prekyba, buvo kuriama pramonė, netgi statomi lėktuvai.

Raudonoji armija, įžengusi į Lietuvą, nutraukė kūrybingą darbą ir prievarta įjungė Lietuvą į TSRS sudėtį.

Prieš 75 –erius metus, 1940 m. birželio 15 d. 3:00 val. rusų kariuomene peržengė Lietuvos sieną. Kas penkios minutės per Kauno radiją kartojamas perspėjimas, kad Lietuvos kariuomenė, šauliai ir gyventojai netrukdytų žygiuoti rusų kariuomenei. Birželio 18 d. iš kalėjimo paleidžiami 104 politiniai kaliniai ir prie jų prisišlięš kriminalinis elementas. Žemaitijos plėšikas Rickus, patekęs į kalėjimą, greitai pritapo prie komunistų, dėl to, užėjus sovietams, dirbo vadovaujamą darbą rytų Lietuvoje, mat Mažeikiuose būtų buvęs atpažintas. Greitu laiku jie padės rusams valdyti Lietuvą.

Birželio 21 d. rytinė Kauno radijo programa pradeda jau be giesmės „Malda už Tėvynę“. Taip pat nebetransliuojamas karo muziejaus varpų skambėjimas. Birželio 24 d. visoje Lietuvoje, taip pat ir Mažeikiuose, visos sienos ir tvoros nuklijuojamos Stepo Žuko karikatūromis, vaizduojančiomis, kaip prezidentas A. Smetona, pasirašęs kelnes, per Širvenos upelį brenda Vokietijon. Kapų gatvės gyventoja Anatanavičienė visur dainuoja „Smetona brido per upelį, nešė pinigų maišelį“ ir pati prideda : „Ot, dabar tai gerai gyvensim!...“

Birželio 26 d. per radiją pradedamas sovietinių dainų „Katiušą“ ir „Trys tankistai“ mokymas. Atleidžiami tikybos mokytojai. Uždaromi dauguma laikraščių. Pradedamas leisti laikraštis rusų kalba „Krasnoje znamia“ („Raudonoji vėliava“). Siūloma vietoje žodžio „ponas“ vartoti „draugas“. Liepos 11 d. prasideda masiniai žmonių areštai. Liepos 14 d. – balsavimai į „Liaudies seimą“. Mažeikiuose prieš tai surengti agitaciniai darbininkų susirinkimai Mažeikių koklių fabrike, Šadausko alaus darykloje, Daubarų plytinėje ir kt. Kauno radijas kviečia balsuoti „Už laimingą Lietuvos ateitį“ ir transliuoja rusiškas dainas, nes lietuviškos esančios liūdnos. Balsuotojų labai mažai, ir tie patys balsuoja už „Melchiorą Putele“ (Buvo toks karikatūrinis personažas laikraščiuose). Todėl balsavimai pratęsiami dar vienai dienai. Rinkimų apylinkėse komisijų nariai geria patys ir vaišina rinkėjus. Raudonarmiečiai groja armonikomis ir šoka kazoką. Radijas praneša, kad Zarasuose balsavo daugiau kaip 100% rinkėjų. Maskva praneša, kad balsavo 95,51% rinkėjų. Liepos 18 d. iš 261 Lietuvos valsčių 175-iuose pakeisti viršaičiai. Liepos 21 d. Kauno valstybiniame teatre susirenka naujai išrinkti „Liaudies atstovai“. Teatrą saugo 180 raudonarmiečių būrys. Keturi guli net po prezidiumo stalu. Po staltiese. Kai paskelbiama Socialistinė Lietuvos Respublika, balsavimui pakyla apie 1000 rankų, nors Seimo narių tėra tik 78. Tuo pačiu nubalsuojama, kad Lietuva būtų priimta į Sovietų Sąjungą. Liepos 22 d., Seimui dar to nenutarus, iš Maskvos jau pranešama, kad Lietuvoje nacionalizuota žemė.

Mažeikiuose buvo nacionalizuotos 26 įmonės, didesnieji pastatai. Ūkininkams palikta iki 30 ha žemės. Likusioji paimta į valstybės fondą ir išdalinta bežemiams. Daugelis bežemių atsisakė savo kaimynų žemės. Daliai

nacionalizuotų įmonių ir parduotuvių palikti laikinai vadovauti jų buvę savininkai.

Jau liepos 30 d. uždrausta Lietuvos tautinė trispalvė vėliava ir Lietuvos simboliai: Gedimino stulpai, Vyties kryžius. Įteisinami nauji simboliai – pjautuvas ir kūjis ir raudona žvaigždė. Uždraudžiamos religinės ir valstybinės šventės. Iškilmių dienomis paskelbiami: Naujieji metai, Lenino gimimo diena, Gegužės 1-oji, Lietuvos priėmimas į TSRS, Spalio revoliucijos ir Stalino konstitucijos dienos.

Keičiami gatvių pavadinimai: Kaune Laisvės alėja – Stalino prospektu. Mažeikiuose - Antano Smetonos alėja į Juliaus Janonio alėją. Per radiją vietoje Lietuvos himno iš Maskvos transliuojamas Internacionalas. Karo muziejaus bokšte ir Gedimino kalne suplevėsuoja raudonos vėliavos. Lietuvos delegacija nuvyksta į Maskvą parvežti „Stalino saulės“, ir Lietuva paskelbiama 14-tąja TSRS respublika. O delegacijos nariai vežiojami po Maskvos įmones ir apdovanojami sovietų vadų portretais, lūpinėmis armonikėlėmis, veidrodėliais. Deputatai M. Šumauskas dar gauna lenktinį peilį, o P. Zibertas – drožinėta lazda.

Litas keičiamas į rublius kursu už 1 litą - 90 kap. Nors faktinė lito vertė 3 - 4 rubliai. Varganai atrodo rusų kariškiai ir jų varganos „katiušos“. Jos apsirengusios skurdžiais palteliais ir spalvotomis beretėmis. Betgi turi pinigų ir šluoja parduotuvių lentynas, naktinius baltinius perka vietoj vakarinių suknelių ir siunčia siuntinius į Rusiją. Iš Rusijos atveža arbūzų ir saulėgrąžų sėklų, sūdytos žuvies, tabako - machorkos. Ant vagonų užrašyta „Golodajušči Litvie“- „Badaujančiai Lietuvai“.

Į Mažeikių geležinkelio stotį atvyksta ešlonai su karine technika. Susirinkę žiopsotojai stebi, kaip suplukę rusų kareiviai nuo vagonų platformų ridena patrankas ant geležinkelio rampos. Po to ant tuščios platformos šoka „kazoką“.

Mažeikių Geležinkelio g. namuose dislokuoti Plungėje buvusio 6-tojo pėstininkų D. K. Margio pulko šeštos kuopos kareiviai dar su lietuviškomis uniformomis, nors jau be antpečių, jie vis dar atlieka karines pratybas.

Įvairūs gaivalos, apsvaigę nuo tariamos būsimos lygybės ir laisvės, siautėja gatvėse. Stebiu epizodą, kaip gatvėje sutiktą uniformuotą skautą apstumdė, nuplėšia uniformos akselbantus: „Nusiimk sau makaronus, nebegersi mūsų kraujo, buržujau!“

Mažeikių bažnyčioje per šv. Kalėdas į šventą vandenį nežinomi asmenys pripila rašalo.

Mažeikių kaimo gyventojas Augustas Danielius turėjo kuliamaį mašiną ir kuldavo ūkininkų javus. Per laiką žmogus nusigėrė. Atėjus sovietų valdžiai, greitai pasimirė. Valdžia proletariato atstovui surengė parodomąsias laidotuves – be bažnyčios, atvirame raudoname karste lydimas valdžios atstovų ir gaisrininkų komandos pučiamųjų orkestro buvo iškilmingai palaidotas, prie kapo duobės surengtas mitingas.

Sovietų valdžia Mažeikių bedarbiams suorganizavo viešuosius darbus. Kelyje Mažeikiai –Tirkšliai prieš Mažeikių kapines buvo didelė pakalnė – upelio slėnis. Iš Jazdausko plytinės į Mažeikius buvo nutiesti geležiniai bėgiai, kuriais arklys traukdavo po du sukabintus vagonėlius plytų. Ties pakalne vagonėlius atkabindavo ir po vieną išveždavo į kitą pakalnės pusę. Prie pakalnės dažnai sėdėdavo elgeta, kuriam pravažiuojantys į turgų ūkininkai duodavo centų, kad elgeta pasimelstų už laimingą pakalnės įveikimą. Mažeikių „zimagorai“ į darbą buvo vedami organizuotai, nešini raudona vėliava.

Valdžia organizavo tos pakalnės užpylimą. Buvo vežamas žvyras, ir žmonės kastu-

vais žvyrą iškrovinėjo ir sklaidė. Moterys kepė bandeles ir pardavinėjo kelio darbininkams. Ta pakalnė dar keletą sykių buvo aukštinama, kol pasiekė reikiamą lygį. Taip pat buvo remontuojamas kelias Mažeikiai – Viešniai. Ten įvykiai klostėsi prasčiau: Darbų rangovai Levinas ir Bro sukčiavo atlyginimus. Darbininkai juos apkūlė, dėl to buvo uždaryti areštinėn. Apie 70 moterų ėjo prie milicijos pastato vaduoti savo vyrų.

Laikinai einančio Respublikos Prezidento pareigas J. Paleckio pasirašytu įsakymu liepos 13 d. likviduojama Šaulių sąjunga. Rugpjūčio 30 d. Mažeikių šaulių XIII –tosios rinktinės turtas: (ginklai jau anksčiau atimti) 2-jų aukštų mūrinis namas Vasario 16-osios g., medinis pastatas ir trys žemės sklypai Mažeikių m., 2-jų aukštų mūrinis namas Sedoje perduodami Savivaldybei ir Raudonosios armijos žinion.

Renavo dvaro kultūros vertybės buvo išgrobstytos. Kauno valstybinio kultūros muziejaus direktorius P. Galaunei užklausus, Renavo dvaro ūkvedys Karolis Zabiela ir milicininkas Trečiokas raportu praneša, kad 1940 liepos 23 d. iš Mažeikių atvažiavę NKVD atstovai vėlai vakare tamsoje viską nešė iš rūmų ir krovė į sunkvežimį. Kraudami dar sudaužė keletą lempų, veidrodį ir kitokių stiklų. Išvežamų daiktų sąrašo nepateikė. Kitą dieną liepos 24 atvažiavę Židikų ir Sedos kompartijos atstovai įsivežė įvairių daiktų, jų sąrašo nepalikę. Liepos 25 d. šiek tiek daiktų pasiėmė Renavo komunistai. Liepos 26 d. daiktų dar rado ir Ylakių komunistų atstovai. Pastarieji bent paliko paimtų daiktų sąrašą. Vėliau dvare įsikūrė raudonarmiečiai, jie toliau niokėjo dvaro rūmus.

Mažeikių turguje žmogelis, visų vadinas „gyvačių karaliumi“, pardavinėdavo buteliuose uždarytas gyvates. Jas žmonės pirkdavo vaistams. Atėjus sovietams žmogelis paslapčia pradėjo pardavinėti ir šautuvo šovinius. Apie žmones, pirkusius iš jo šovinius, buvo pranešama saugumui, atėję vokiečiai „gyvačių karalių“ sušaudė.

Mieste veikia repatriacinė komisija, kuri vokiečių kilmės asmenims išduoda leidimus išvykti į Vokietiją. Krautuvininkas Baužinskas, kurio žmona vokiečių kilmės, išeina iš komisijos patalpų, o jo jau laukia NKVD pareigūnai su arešto orderiu. Baužinskas parodo leidimą išvykti, ir saugumiečiai atlėgsta. Laimingas žmogus išsigelbėjęs gyvybę, išvyko Vokietijon vėliau gyveno JAV.

Rugpjūčio 14 d. Kauno sporto halėje sukvietas mokytojų suvažiavimas. Suvažiavimo pabaigoje mokytojai sugiedojo Lietuvos himną ir taip pasirašė sau nuosprendį – 1941 birželio 14 d. būti ištremtiems į Sibirą.

Švietimo ministro įsakymu mokslo metai prasideda dviem savaitėmis vėliau – rugsėjo 16 d. – mat mokytojai dirba žemės surašymo ir skirstymo darbus, mokyklų patalpos užimtos žemės tvarkymo komisijų, o kai kur raudonosios armijos.

Mokiausi Mažeikių valsčiaus pradinėje mokykloje, Klemenio name, buvusioje Gedimino g. (Karo metu subombarduota, dabar toje vietoje vaikų darželis Žilvitis).

Atėję į klasę, neberadome ant sienos kabojusio kryžiaus ir valstybės vyrų portretų. Vietoj jų po keleto dienų pakabinamas kažkokio ūsuoto dėdės atvaizdas.

Mokytoja liepia atsisvert vadovėlius ir, negirdėtas dalykas! – išplėsti iš vadovėlio lapus su prezidento A. Smetonos atvaizdu, Lietuvos herbu ir himnu, ir dar kažkokią lapo dalį su moksleivių malda nukirpti.

Nebelieka rytnetinės maldos nei tikybos pamokų. Nebeateina nei kunigas, nei popas

(mokyklą lankė daug rusų sentikių vaikų iš gretimo Kalnėnų kaimo). Per tikybos pamoką rusiukai kieme žaisdavo kvadrata. Kai ateidavo popas– lietuviukai spardydamo kamuoli.

Iš mokyklos knygynėlio išmestos knygos, kurios „nesiderina su socialistinės Lietuvos kūrybos dvasia“.

Senasis Lietuvos himnas nebegiedamas. Vaikai mokomi giedoti Internacionalą, dainas „Trys tankistai“ ir „Katiušą“.

Po kurio laiko mokytoja Virkutienė rašo mokinius į pionierių organizaciją. Mes visi pypliai norime gauti raudonus kaklaraiščius ir metalinius pionieriaus ženkliukus. Tik mokytoja lyg pavydėdama nenoriai mus rašo į sąrašą. Kitą dieną didžioji dauguma mokinių į mokyklą ateina be ženkliukų ir be kaklaryšių.....

Per spalio revoliucijos šventes klasėje pasidarę raudonas popierines vėliavėles žygiuojame Vasario 16-tosios gatve. Buvusio šaulių namų ir Dikinevičiaus namų balkonuose stovi rusų kariškiai ir vietinė valdžia. Jie šaukia įvairius šūkius rusiškai ir lietuviškai, o mes praeidami skystais balsais atitariame „Valio“. Visur pilna raudonų vėliavų ir mums nematytų CK politinio biuro narių atvaizdų ant ilgų pagalių.

Užmėję Lietuvą okupantai skubėjo brutaliu teroru palaužti tautos pasipriešinimą.

Mažeikių NKVD, vadovaujama ltn. Muchino ir iš Suvalkijos atsiųsto Vinco Kulboko, skubiai sudarinėjo represuotinių liaudies priešų, sąrašus. (Beje, Kulbokas pasitraukė į Rusiją, 1943 09 05 iš Maskvos su 10 diversantų grupe turėjo būti numesti Šakių r. Lakūnai apsirikę grupe išmetė Rytprūsiuose, ten visa grupė sunaikinta).

Jau po 26 dienų nuo Raudonosios armijos įžengimo liepos 11 d. naktį buvo suimtos pirmosios aukos Mažeikių mieste: teisininkas notaras Tautininkų partijos vadas Augustinas Paltarokas, akcizo revizorius šaulys Juozas Lukštaraupis, savivaldybės tarnautojas Alfonsas Sabanskis. Visi trys išvežti į Gorkio kalėjimą Rusijoje. Ten nuteisti mirties bausme ir 1942 04 09 sušaudyti.

Liepos 12 d. suimtas pasienio muitinės viršininkas Feliksas Veitas. Išvežtas į Kauno kalėjimą, dingo be pėdsakų.

Liepas 24 d. suimtas Daubarų plytinės savininkas Vladas Jazdauskas, nors visi plytinės darbininkai pasirašė prašymą saugumui, kad V. Jazdauskas geras ir teisingas žmogus. Mirė 1943m. Unžlago lageryje. Šeima 1941 m. ištremta į Altajų.

Rugpjūčio 20 d. nujausdamas, kad bus suimtas, nusišovė Mažeikių komendantūros tarnautojas Jokūbas Kulbis.

Rugsėjo 6 d. suimtas Pikelių mstl. amatininkas Feliksas Rutkauskas, nuteistas 10 m. lagerio. Mirė lageryje 1945 m.

Spalio 12 d. Viešnių mstl. prekybininkas Micelis Vaksas, išgabentas į Gorkio kalėjimą. Ten mirė 1941 07 03.

Lapkričio 12 d. Sugaudžių dvaro savininkas Valdemaras Sadauskas irgi išgabentas į Gorkio Kalėjimą. Ten mirė 1942 m. Gruodžio 19 d. suimtas geležinkelietis Mykolas Kunicas, nuteistas 10 m. lagerio, dingo be žinios. Gruodžio 15 d. suimtas Albinas Vaičiulis, šaulių orkestro dalyvis. Žuvo Gorkio lageryje 1941 11 21.

Štai kiek suspėta padaryti Mažeikiuose per pusę 1940 sovietų valdymo metų! Pilnu tempu buvo ruošiamasi ateinančių 1941 m. trėmimams ir areštams. Pavyko įgyvendinti tik 1941 m. birželio 14 d. trėmimą. Numatytus tolesnius trėmimus ir areštus sutrukdė karas su Vokietija.

2015.03.

Lietuvai atidavė viską

Atkelta iš 10 p.

kariškį į diplomatinės pareigas. Brazilijoje kūrėsi Lietuvos atstovybės Pietų Amerikai su rezidencija Rio de Žaneire. 1930 m. liepos 2 d. naujai paskirto konsulo šeima išvyksta į paskyrimo vietą. Jų laukia Lietuvai ne plėsti dirvonai. Iš pradžių prisistatymai ir priėmimai, iškart pasineriant į lietuvių emigracinius reikalus. Pasaulinė krizė netruko paliesti ir Lietuvą. Tūkstančiai lietuvių emigrantų vergavo ir šaukėsi pagalbos iš kavos plantacijų. Ir čia T. Daukantas jiems skubėjo į pagalbą. Pagalba buvo gana efektyvi, nes dalis lietuvių pradėjo kurtis miestuose, laimingiausi net sugrįžo į namus. Diplomato tarnyba iškėlė vis naujas

užduotis. Tarpvalstybinis bendradarbiavimas augo. Pasirašomos tarpvalstybinės sutartys su Brazilija, Argentina, Urugvajumi, tame tarpe ir prekybinės. Lietuva eksportuoja anapus Atlanto medieną ir jas gaminius pieno produktus. Net 80 metų Lietuvai prireikė atstatymui sutarčių dar Daukanto pasirašytų. Plečiant diplomatinius ryšius su Pietų Amerikos valstybėmis, Brazilijos ir Argentinos konsulatai, 1932 m. metais buvo sujungti įsteigiant pasiuntinybę su rezidencija Buenos Airėse. Tuo metu Argentinoje daugiausia susikaupia lietuvių emigrantų. Keliaudamas po Pietų Ameriką domisi tenykšte gyventojų buitimi, tradicijomis, stebi šių šalių egzotiškų šalių

florą ir fauną, nepalieka be dėmesio tenykščių tėvynainių gyvenimo. Tobulai bendrauja su vietiniais gyvena jais iš pačių ir portugalų kalbomis. Čia susilaukia antrosios dukters Dainos Viktorijos. Augant emigrantų srautų, T. Daukantas susirūpino ir lietuviškomis mokyklomis. Visų lietuvių pasididžiavimu tampa Maironio mokyklų populiarinimas. O tų mokyklų ir tautinių organizacijų pastoviai daugėja. Ne viskas pasiuntinio darbe džiugino Kauną. Tolerantiški T. Daukanto su lenkų diplomatais veiksmai erzino tenykščius viršininkus. Gauta Ministerijos direktyva, tiesiog tokį bendradarbiavimą draudė. Nors nieko intriguojančio nerasta, bet tai buvo signalas pasiuntiniui ruoštis namo.

Dar pasiuntiniu dirbdamas T. Daukantas apibendrino savo patirtį knygoje „Kelio į Vilnių beiėskant“. Knygoje užfiksuota įdomių

minčių, kurių aktualumas neprarastas ir dabar: svyravimas ir blaškymasis visuomet pragaištingas. Nereikia stengtis sukti ratą atgal. Knyga išleista 1934 metais Buenos Airėse, pasirašė Dalyvos slapyvardžiu.

1935 m. rugpjūtį, užbaigęs savo diplomatinę tarnybą, jau Kaune vėl dabar Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojas. Įdomios jo paskaitos patraukė daugelio akademinio jaunimo dėmesį. Tačiau Klaipėda, jūreivystės Lietuvoje vystymas niekada jo neapleido, tuo labiau, kad poreikiai tam stebėtinam išaugo. Klaipėdoje T. Daukantui atiteko ypač svarbios Jūrų inspektorius pareigos. Jas eidamas, galėjo užsiimti visuomenine veikla su jaunimu. Ypač daug laiko atiduoda spaudai. Straipsniai originalūs, o kartais net tiesmukiški, kad neatitinka cenzūros reikalavimų, o jo leidžiamas

Nukelta į 13 p.

Kai kurios pastabos dėl Gegužinės parapijos (Kaišiadorių vyskupija) įkūrimo ir pirmosios bažnyčios pastatymo istorijos

Pranciškus Zinkevičius, Kaišiadorys

Esu gimęs Gegužinės parapijoje, gal dėl to mane ypač jaudina ir kursto vaizduotę pasikeitimai mano tolimųjų protėvių – šio krašto žmonių gyvenime, kai jų, dar pagonių, samonėje buvo pasėti naujojo tikėjimo daigai ir sėkla sūdygo; senasis ir naujasis tikėjimai persipynė, ilgai nui vyrauti ėmė katalikų tikėjimas...

Parapijos įkūrimas ir pirmosios bažnyčios pastatymas, suprantama, yra esminiai šio virsmo žyminiai...

Spausdinti ir elektroninėje erdvėje skelbiami tekstai, pasigilinus, nekėlė pasitikėjimo... Leidausi į tyrinėjimus, kurių rezultatą pateikiu jūsų dėmesiui.

Apie ketinimą tyrinėti prasitariau Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleriui kun. Gediminui Tamošiūnui, susilaukiau jo pritarimo. Apie tyrinėjimus užsiminiau ir Kaišiadorių rajono savivaldybės Palomenės seniūnijos (šios seniūnijos teritorijoje randasi Gegužinė) seniūnui Alvydui Kazlauskui, išgirdau jo supratimą...

Ypač noriu pabrėžti tą netiesioginę pagalbą, moralinę ir dokumentais, kurios esu susilaukęs iš pripažinto ir žymiausio to krašto tyrėjo – kraštotyrininko Antano Paulausko, kuriam jaučiu pagarbą ir dėkingumą.

Netiesiogiai patarimais prisidėjo ir meno istorikas Povilas Spurgevičius, tyrinėjęs šio krašto istoriją – dėkoju istorikui P. Spurgevičiui.

Gegužinės parapijos ir pirmosios bažnyčios istorija prasideda paskutiniajame 15 a. dešimtmetyje, t. y. tame šimtmetyje, kada įvyko Žalgirio mūšis, kada Lietuvos valdovu buvo Vytautas Didysis!..

Pirmasis žinomas dokumentas, kuris įvardija Gegužinės parapijos įkūrėją ir Gegužinės pirmosios bažnyčios statytojus, yra 1530 m. gegužės 2 d. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau: LDK) didiko Grigaliaus Grigalaičio Astiko fundacija Gegužinės bažnyčiai¹

Cituuoju šį itin svarbų dokumentą:

„Viešpaties vardan amen. Nors Gegužinėje švč. Marijos Ėmimo į dangų² bažnyčia mano tėvų buvo funduota didžiai gerbiamo Vilniaus vyskupo Adalberto Taboro leidimu, vis dėlto pasirodė, kad jų buvo visai menkai dotuota ar nustatyta lėšų tos bažnyčios išlaikymui³. Dėl to atsitiko taip, kad dvasininkai dėl skurdo nustojo toje bažnyčioje vykdyti dvasines apeigas. Dėl to aš, Grigalius Grigaliaus s. Astikas, šviesaus atminimo velionio kilniojo Grigaliaus, Trakų vaivados, teisėtas sūnis ir paveldėtojas, uoliai užsidedęs noru atnaujinti apleistas apeigas minėtoje bažnyčioje, nutariau atverti dosnias rankas minėtosios bažnyčios skurdui panaikinti suteikdamas dotaciją⁴...“ (Darbinis Mintauto Čiurinsko vertimas iš lotynų kalbos).

Cituoto dokumento tekstas įvardina:

1. Gegužinės parapijos ikūrėjas buvo Vilniaus vyskupas Adalbertas Taboras (vyskupavęs 1492 – 1507 m.)⁵

2. Gegužinės pirmosios bažnyčios statytojas buvo Grigaliaus Grigalaičio Astiko tėvas, LDK didikas Grigalius Stanislovaitis Astikas, Trakų vaivada, Ponų Tarybos narys ir jo žmona, fundatoriaus mama.

Grigalius Stanislovaitis Astikas – palikuonis Lietuvos kilmingos šeimos, davusios dvi Lietuvos didikų dinastijas: Astikų ir Radvilų⁶, gyvenęs apytikriai nuo 1470 m. iki 1519 m.⁷, buvo du kartus vedęs: pirmoji jo žmona, su kuria susilaukė keturių vaikų (vardiję pagal gimimų eiliškumą): dukros Elžbietos⁸ ir 3 sūnų – Stanislovo, Jurgio ir Grigaliaus, buvo kunigaikštystė Aleksandra, Petro Svirskio ir Elenos Daugirdaitės Svirskienės dukra⁹, su kuria santuokoje gyveno iki Aleksandro mirties apie 1517 m. pabaigą¹⁰.

Antroji jo žmona, su kuria jis, sprendžiant iš LM skelbiamų dokumentų, gyveno gal tik kelis mėnesius, iki Grigaliaus Stanislovaičio Astiko mirties (iki 1519 m. vasario mėnesio), buvo LDK didiko Stanislovo Glebavičiaus dukra Elžbieta¹¹, LDK didiko Jono Sapiegos antroji žmona - našlė (Jonas Sapiega mirė iki 1517 m. gruodžio 4 d.¹²). Taigi Grigalius Stanislovaitis Astikas ir Elžbieta Sapiegienė maždaug tuo pat metu, 1517 m. pabaigoje, tapo našliais...

Tokiu būdu nustatėme, kad pirmosios Gegužinės bažnyčios statytojai buvo didikas Grigalius Stanislovaitis Astikas ir jo žmona kunigaikštystė Aleksandra Svirskytė Astikienė, kurių vienas sūnų buvo 1530 m. Gegužinės bažnyčios fundatorius Grigalius Grigalaitis Astikas¹³.

Kuriais metais buvo įkurta Gegužinės parapija ir pastatyta pirmoji Gegužinės bažnyčia?

Norint atsakyti į šį klausimą, reikia susipažinti su Grigaliaus Stanislovaičio Astiko, Trakų vaivados, kai kuriais biografijos faktais paskutiniajame 15 a. dešimtmetyje.

1511 m. rugsėjo 20 d. Privilegija¹⁴ Lietuvos didysis kunigaikštis (toliau: Ldk) Žygimantas Senasis patvirtina savo pirmtako ir brolio Ldk Aleksandro (1492 – 1506) Privilegiją („... privilegiją mūsų maloningojo karaliaus Aleksandro mums pateiktą mūsų ponas Grigalius ir prašė, kad mūsų brolio privilegiją mes patvirtintume mūsų privilegijoje...“), kuria Ldk Aleksandras Grigaliui Stanislovaičiui Astikui, jo žmonai ir jų vaikams dovanoja Gegužinės dvarą, Perelozų dvarelį etc., kuriuos perėmė iš bevaikio kilmingojo pono Stanislovo Mardoso.

Beje, 1498 04 07 Grigalius Stanislovaitis Astikas Ldk Aleksandrui skundžiasi Kauno bajorais,

Rolando Gustaičio nuotr.

kurie užgrobė jo Gegužinės dvaro žmones¹⁵, taigi, Ldk Aleksandro Privilegija suteikta buvo anksčiau.

Grigalius Stanislovaitis Astikas buvo Ldk Aleksandrui artimas didikas.

Lenkų istorikas prof. Krzysztof Pietkiewicz, vienas žymiausių Ldk Aleksandro viešpatavimo tyrėjas, nurodo, kad 1494 m., ruošiantis Ldk Aleksandro santuokai su Maskvos didžiojo kunigaikščio (toliau: Mdk) Ivano III dukra Elena, buvo įkurta Ldk dvaro maršalkos tarnyba, o pirmuoju dvaro maršalka tapo Grigalius Stanislovaitis Astikas. Tokiu būdu Ldk Aleksandras didiką Grigalių Stanislovaitį Astiką priartino prie savęs.

Tas pats istorikas Krzysztof Pietkiewicz, remdamasis LM Varšuvos kopijomis, nurodo, kad Grigalius Stanislovaitis Astikas Gegužinę gavo 1494 m.¹⁶

Nieko nuostabaus, tuo metu Grigalius Stanislovaitis Astikas buvo vienas artimiausių Ldk Aleksandrui didikų ir, kaip matyti iš LM dokumentų, ant jo galvos visoje LDK dovanos liejosi kaip iš gausybės rago.

Ir taip Grigalius S. Astikas su žmona Aleksandra pasirodė Gegužinėje. Kokį kraštą, kokius žmones rado jie, abu tikintieji – katalikai? Vietiniai žmonės buvo girdeję ir, gal jau susidūrę su naujuoju tikėjimu, bet dar pagonys, o aplinkui – nėra bažnyčių; artimiausia buvo Upninkuose, kitos už daugelio daugelio kilometrų: Trakuose, Kernavėje, Širvintose, Rumšiškėse¹⁷ – tiesiog pagonybės sala.

LDK didikų šeima, tikintieji, valdė didžiulius turtus: žemę, miškus, vandenį, pagaliau žmones, taigi turintys didžiulį galimybių, atvyko į pagonių kraštą ir, suprantama, nori „gelbėti žmonių sielas“ – tokia dažna fundacijų intencija nurodo istorikas Mečišlovas Jučas, daug tyrinėjęs bažnyčių atsiradimą Lietuvoje¹⁸.

Tokiu būdu intencija ir resursai statyti bažnyčią buvo.

Tuo metu Vilniaus vyskupu buvo Adalbertas Taboras, vyskupavęs 1492–1507 m., beje, lietuvis. Tad ir buvo kreiptasi į vyskupą dėl parapijos įkūrimo, taigi, ir leidimo statyti pirmąją bažnyčią (parapijos įkūrimas buvo vyskupo prerogatyva).

Dar vienas akcentas Grigaliaus Stanislovaičio Astiko biografijoje: 1500 m. liepos 14 d., prie Vedrošo, mūšyje su MDK kariuomene jis pateko į rusų nelaisvę¹⁹ ir, išbuvęs ten devynerius metus²⁰, grįžo 1509 m.

Tokiu būdu, sugretinę faktus: Astikai Gegužinę gavo 1494 m., Grigaliaus S. Astikas 1500 m. liepos 14 d. pateko į ilgą nelaisvę, iš kurios grįžęs 1509 m., gyvųjų tarpe nerado nei Vilniaus vyskupo A. Taboro, kaip žinome, leidusio statyti 1-ąją Gegužinės bažnyčią, nei Ldk Aleksandro - suvokiame, kad Gegužinės parapija įkurta ir pirmoji Gegužinės bažnyčia pastatyta turėjo būti laikotarpyje 1494–1500 m.

Vilniaus vyskupijos archyvas dėl 1655–1661 m. kataklizmų (Maskvos DK invazija ir LDK okupacija) ir dėl vėlesnių archyvo saugotojų neapdairumo, buvo dalinai prarastas²¹, gal dėl to iki šiol nėra rasta dokumentų, nurodančių žodžiu ar raštu buvo duotas leidimas statyti pirmąją Gegužinės bažnyčią ir todėl literatūroje, nurodant parapijos įkūrimo datą, remiamasi mums žinoma Grigaliaus Grigalaičio Astiko 1530 m. fundacija Gegužinės bažnyčiai, nurodant parapijos įkūrimą chronologinėse ribose, kuomet vyskupavo A. Taboras, t. y. 1492–1507 m.²²

Tačiau mes šiame tyrinėjime jau susiauriname tas chronologines parapijos įkūrimo ir pirmosios bažnyčios pastatymo ribas: 1494–1500 m.

Tos pat nuomonės yra ir kai kurie autoritetingi lenkų istorikai – Gegužinės bažnyčia pastatyta iki 1500 m.²³

Bažnyčių vizitacijų ataskaitose, inventoriuose, šiaip literatūroje, dabar ir elektroninėje erdvėje, dažnai nurodoma, kad Benigna Radvilaitė Astikienė 1520 m. fundavo, tarsi, ikūrė pirmąją Gegužinės bažnyčią.

Verta panagrinėti šiuos tvirtinimus. Kaip matome, pirmosios bažnyčios fundacijos datą (mūsų atveju: 1520 m.) kai kas laiko ir tos bažnyčios įkūrimo data.

Istorikai, tyrinėję bažnyčių fundacijas ir

bažnyčių pastatymą, apdairiai nurodo, kad pirmosios fundacijos datą su pirmosios bažnyčios pastatymo data galima tapatinti tik tada, jei yra tai patvirtinantys dokumentai²⁴.

1783 m. rugpjūčio 13 d. Gegužinės bažnyčios Inventoriuje²⁵ yra perpasakotas visų trijų (1520, 1530 ir 1587 m.) fundacijų Gegužinės pirmajai bažnyčiai turinys: nei vienoje iš jų nekalbama (visų pirma mums rūpimoje 1520 m. fundacijoje) apie bažnyčios pastatymą, bet išvardijamos tos materialinės ir finansinės gėrybės, kurios skiriamos bažnyčios poreikiams: žemė, vandenys, miškas, dešimtinė, grynėji pinigai, pagaliau – žmonės...

Galima suprasti, kodėl Inventoriaus sudarytojas galėjo detalai perpasakoti tų fundacijų turinį – tuo metu visi trys fundaciniai dokumentai (jų išrašai) buvo Gegužinės bažnyčioje; 1784 m. rugsėjo 2 d. sudarytas Gegužinės parapijos dokumentų sąrašas tai ir atspindi²⁶.

Reikia pastebėti, kad 1520 m. fundacija vadinama Benignos Radvilaitės Astikienės, Polocko vaivadienės, fundacija.

Tačiau LM ir kituose tekstuose, kurie remiasi šiuo pirminiu šaltiniu, nėra tokios Benignos Radvilaitės Astikienės, Polocko vaivadienės, bet yra Jadvyga Radvilaitė Astikienė, Polocko vaivadienė²⁷. Vardas Benigna, galėjo būti antrasis Jadvygos vardas.

Kunigaikštystė Jadvyga Radvilaitė yra ypač įtakingo LDK didiko Mikalojaus Mikalojaus s. Radvilos, Vilniaus vaivados, LDK kanclerio, Ponų Tarybos nario, nuo 1518 m. šv. Romos imperijos kunigaikščio, dukra ir didiko Grigaliaus Stanislovaičio Astiko, Trakų vaivados, marti bei vyriausiojo jo sūnaus Stanislovo Grigalaičio Astiko, Polocko vaivados, žmona²⁸.

O štai kokiomis aplinkybėmis Jadvyga Radvilaitė Astikienė atsirado Gegužinėje.

Gegužinės dvaro savininkas Grigalius Stanislovaitis Astikas mirė, kaip žinome, 1519 m. sausio – vasario mėn. Pagal to meto teisę Gegužinės dvaras teko jo vyriausiajam sūnui Stanislovui Grigalaičiui Astikui. Stanislovas Grigalaitis Astikas 1519 m. tapo Polocko vaivada (ne anksčiau kovo mėn.)²⁹, o tais pačiais metais iki rugsėjo 9 d. buvo jau miręs³⁰. Taigi 1519 m. gal tik pusmečio laikotarpyje, buvo palaidoti Jadvygos uošvis ir vyras.

Po vyro mirties Gegužinės dvaras perėjo Jadvygos Radvilaitės Astikienės žinion³¹, tuo pačiu Jadvyga tapo ir Gegužinės bažnyčios globėja (tokia buvo teisė ir tradicija). Suprantama, kad po tiekos netekčių, globėjos žvilgsnis nukrypo ir į globjamos bažnyčios padėtį – matyt, bažnyčiai reikėjo paramos; taip gimė 1520 m. fundacija Gegužinės bažnyčiai.

Šios fundacijos originalas nežinomas, o jo kopijų iki II pasaulinio karo buvo vadinamoje Tiškevičiaus dokumentų kolekcijoje, kuri radosi Varšuvoje, tačiau po karo to dokumentų rinkinio likimas nežinomas³², tačiau Fundacijos aktas yra įtrauktas į Vilniaus katedros ir Vilniaus diecezijos bažnyčių 1507–1522 metų dokumentų sąrašą³³. Irašas trumpas, todėl tekstą pateiksiu pilnai:

„119. Mušniki 10 III 1520

Jadwiga Radziwiłłówna, wdowa po Stanisławie Ōścikowiczu, wojewodzie polockim, uposaża kościół parafialny w majątku Giegużyn, który jej przypadł po śmierci męża

Or. brak. Kap. 1. Tyszk. k. 17' – 18' “.

Vertimas:

Musninkai, 1520 03 10

Jadvyga Radvilaitė, Stanislovo Astiko, Polocko vaivados, našlė, aprūpina parapinę bažnyčią, esančią Gegužinės dvare, kuris jai teko po vyro mirties (paryškinta autoriaus).

O šios fundacijos turinys, mes tai jau žinome, perpasakotas 1783 m. rugpjūčio 13 d. Gegužinės bažnyčios inventoriuje, dalinai - ir kituose dokumentuose.

Jau 1522 m. Jadvyga teisiiasi su savo dieviešiais (vyro broliais) dėl velionio vyro palikimo persikirstymo.³⁴

1530 m. Gegužinės dvaras jau Jadvygos dieverio Grigo Stanislovaičio Astiko, Trakų vaivados, sūnaus Grigo Grigalaičio Astiko žinioje (1530 m. fundacija Gegužinės bažnyčiai), o jam mirus (1557 m.), Gegužinės dvaro savininke ir bažnyčios globėja tampa jo našlė kunigaikštystė Nastazija Zaslaukaitė Astikienė³⁵...

1587 m. Gegužinės dvaras, po buvusio

Trakų vaivados kunigaikščio Stepono Zbarackio valdymo, jau priklauso LDK didikui Jonui Glebavičiui, Trakų vaivada, tais metais jis funduoja Gegužinės bažnyčią³⁶.

Būtina pažymėti šio didiko dvasios taurumą, jo dosnumą ir rūpestį globojamai Gegužinės bažnyčiai (sulyginkime: ankstesnieji fundatoriai bažnyčiai skyrė apie 6–2 valakus žemės, o J. Glebavičius skyrė 17 valakų).

Ši J. Glebavičiaus fundacija, nors ir ne visa apimtimi vykdoma, leido Gegužinės bažnyčiai išgyventi ir skleistis po to sekusiais neramiais šimtmečiais, kuomet dvaras ėjo iš vieno rankų į kitas.

Šios fundacijos veikimas, kaip ir kitų analogiškų Lietuvoje, buvo carinės Rusijos administracijos sustabdytas po 1840 metų.

Dabartinė, penktoji Gegužinės bažnyčia ir klebonija (prie Neries upės) stovi J. Glebavičiaus kažkada funduotoje žemėje.

Žinoma, kad pirmoji Gegužinės bažnyčia buvo sudeginta 1655 m. Tuo metu (Lietuvos DK nelaimės: Maskvos DK invazijos ir LDK okupacijos metu) po Zaporožės kazokų atamano Bogdano Chmelnickio sukilimo, Lietuvos DK suautojo rusai, švedai, Zaporožės kazokai ir jiems talkininkavę totoriai; tai jie, Zaporožės kazokai ir totoriai, sudegino daug bažnyčių Lietuvoje, jų tarpe ir Gegužinės bažnyčią³⁷.

Dar 1674 m. (19 metų po sudeginimo) Gegužinėje tebuvo tik laikina, parapijiečių pastatyta, bažnytelė (szopa – šopa, kitaip – pašiūrė, vadinama). Pamaldos beveik nevyko, kunigas geriantis, prarasta bažnytinė taurė³⁸...

Vyskupija ėmėsi radikalių priemonių ir neužilgo Gegužinės bažnyčioje atsirado kunigas Povilas Talocka; gyvenimas Gegužinės bažnyčioje atgijo...

Išvados:

1. Gegužinės parapija įkurta Vilniaus vyskupo Adalberto Taboro 1494 - 1500 m. laikotarpiu.

2. Gegužinės pirmoji bažnyčia pastatyta LDK didiko Grigaliaus Stanislovaičio Astiko ir jo žmonos kunigaikštystės Aleksandro Svirskytės Astikienės 1494 - 1500 m. laikotarpiu.

Pripažinus čia pateiktas išvadas, derėtų galvoti apie Gegužinės parapijos įkūrimo ir Gegužinės bažnyčios pastatymo įamžinimą, gal akmenyje. Tai būtų paminklas ir mūsų tolimiesiems protėviams, šio krašto gyventojams: pagonims ir katalikams.

Bet tai jau sekantis etapas.

¹ Nuorašas: VUB, f. 57, b. 53, Nr. 44, L160-161., nuorašas: MAB, f.43, b.204, Nr.211, L175-176, G. G. Astiko kopija: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3281, l. 1, 2.

² Titulas skiriasi nuo dabartinio: Viešpaties Apreiškimo švč. Mergelei Marijai titulu.

³ Grigalius Grigalaitis Astikas ignoruoja 1520 m. kovo 10 d. Jadvygos Radvilaitės Astikienės, Polocko vaivadienės, fundaciją Gegužinės bažnyčiai.

⁴ Priedama šio dokumento nuskenuota kopija.

⁵ Ks. Jan Kurczewski, Biskupstwo Wileńskie, Wilno, 1912, p. 31 – 33.

⁶ Polski Słownik Biograficzny (toliau: PSB), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 608 – 610.

⁷ Lietuvos Metrika (toliau: LM), 11, p. 79, 86.

⁸ LM, 14, p. 307.

⁹ PSB, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 609 – 610. Jan Tęgowski. Radowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku, Wrocław, 2011, p. 65, 103 – 104.

¹⁰ LM, 9, p. 374 – 375.

¹¹ PSB, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 609 – 610.

¹² LM, 9, p. 379.

¹³ PSB, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 610 – 611.

¹⁴ LM, 25, p. 169 – 171.

¹⁵ LM, 6, p. 171 – 172.

¹⁶ Krzysztof Pietkiewicz, Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka, Poznań, 1995, p. 97.

¹⁷ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, Lietuvos katalikų bažnyčios (žinynas), Vilnius, 1993.

¹⁸ Mečišlovas Jučas, Lietuvos parapijų fundacijos XV – XVIII a. // Lietuvos katalikų mokslo akademijos Metraštinis XXV, Vilnius, 2004, p. 84.

¹⁹ PSB, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 609 – 610.

²⁰ LM, 8, p. 348 – 349.

²¹ Józef Maroszek, Waldemar F. Wilczewski, Archiwa kapituły i kurii diecezjalnej wileńskiej, dzieje i współczesne miejsca przechowywania w zbiorach litewskich i polskich // Białostocczyzna 4/1998, Białostoc, 1998, p. 3 – 4.

²² Ks. Jan Fijałek i Władysław Semkowicz, Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej, Kraków, 1948, t. 1, p. 727.

²³ Krzysztof Pietkiewicz, Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka, Poznań, 1995, p. 157.

²⁴ Mečišlovas Jučas, Lietuvos parapijų fundacijos XV – XVIII a. // Lietuvos katalikų mokslo akademijos Metraštinis XXV, Vilnius, 2004, p. 82. Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, Lietuvos katalikų bažnyčios (žinynas), Vilnius, 1993, p.10 – 11.

²⁵ LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3362, l. 46 – 47.

²⁶ Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m. // Lietuvos istorijos šaltiniai, t. VI, Vilnius, 2001, p. 565, 567.

²⁷ LM, 1, p. 98. LM, 224, p. 191 – 192. LM, 11, p. 111 – 112.

²⁸ PSB, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, t. XXIV/3, 1979, p. 610 – 611. LM, b. 224, p. 191 – 192. LM, 14, p. 252 – 253.

²⁹ LM, 11, p. 80 – 81.

³⁰ LM, 11, p. 96 – 97.

³¹ LM, 11, p. 111 – 112.

³² Grzegorz Błaszczyk, Regesty Dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507–1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza // Lituanos – Slavica Posnaniensia, Poznań, 2003, p. 249.

³³ Ten pat, p. 267.

³⁴ LM, 11, p. 111 – 112.

³⁵ LM, 251, p. 145.

³⁶ LVIA, f. 294, ap. 1, b. 3281, l. 13 – 14.

³⁷ Ks. Win. Przyłogowski, Żywoty Biskupów wileńskich, Petersburg, 1860, t. 1, p. 140 – 162.

³⁸ Viktoras Petkus, Vilniaus vyskupai Lietuvos istorijoje, Vilnius, 2002, p. 414 – 424.

³⁹ Ks. Jan Kurczewski, Stan kościołow parafialnych w diecezji wileńskiej po najsucniej nieprzyjacielom 1655–1661 // Litwa: Rus, Wilno, 1912, t. 3, s. 3, s. 205.

Pro memoria

Vaclovas ALIULIS

Amžinybėn iškeliavo kunigas jubilias Vaclovas ALIULIS MIC (1921–1944–2015)

„Daug ką patyriau, daug kur buvau ir daug ką mačiau – ir viskas buvo m a l o n ė.“
(Kun. V. Aliulis, „Vieno žasiaganio istorija“, 145 p.)

Kunigas jubilias
VACLOVAS ALIULIS MIC
1921–1944–2015

2015 m. gegužės 26 d. Marijampolės ligoninėje mirė kunigas jubilias Vaclovas Aliulis MIC. Kunigas marijonas buvo pagrindinės kunigų seminarijos dėstytojas, aktyvus Sąjūdžio veikėjas, ateitininkas, Naujojo Testamento lietuviškojo vertimo redaktorius, liturginių tekstų vertėjas, rašytojas, dvasios vadovas.

Gimė 1921 m. kovo 14 d. Krekštėnų kaime, Alytaus r. Nuo 1937 m. – vienuolis marijonas. 1940 m. baigė Marijampolės marijonų gimnaziją. 1945 m. baigė Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją ir Teologijos fakultetą, įgijo teologijos licenciato laipsnį. 1944 m. birželio 11 d. išventintas kunigu. Nuo 1991 m. – Lietuvos katalikų mokslų akademijos narys.

1945–1946 m. – Varėnos Šv. arkangelo Mykolo parapijos vikaras, 1946–1948 m. – Marijampolės Šv. Vincento Pauliečio bažnyčios administratorius, nuo 1948 m. darbavosi Vilniaus arkivyskupijos parapijose: 1948 m. – Šv. Ignoto vikaras, 1948–1949 m. – Vilniaus Šv. Dvasios vikaras, 1949 m. – Druskininkų Švč. M. Marijos Škaplierinės, 1949–1951 m. – Paringio Švč. Jėzaus Širdies, 1951–1954 m. – Palūšės Šv. Juozapo, 1954–1959 m. – Strūnaičio Šv. apaštalų Petro ir Povilo administratorius, 1959–1962 m. – Lentvario Viešpaties Apreiškimo Švč. M. Marijai administratorius, Trakų dekanas, 1962–1967 m. – Švenčionių Visų Šventųjų parapijos klebonas, Švenčionių dekanas, 1967–1970 m. – Vilniaus Šv. Kryžiaus Atradimo (Kalvarijos) klebonas, 1974–1978 m. – Turgelių Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų klebonas, Turgelių dekanas, 1978–1993 m. – Vilniaus Šv. apaštalų Petro ir Povilo, Vilniaus Šv. Mikalojaus, Dievo Apvaizdos parapijų vikaras, Vilniaus Šv. vyskupo Stanislovo ir šv. Vladislovo (Arkikatedra bazilika) talkininkas.

1965–1979 m. – Lietuvos Vyskupų Konferencijos Liturgijos ir bažnytinės muzikos komisijos sekretorius, 1980–1990 m. – jos pirmininkas. 1970–1974 m. – Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos vicerektorius, atleistas sovietinės valdžios nurodymu. 1980–1989 m. – moterų vienuolių teologijos ir katechetikos slaptų kursų vienas iš vadovų, parengė daugumą vadovėlių. Dėstė slaptoje kunigų seminarijoje, kuri

parengė apie dvidešimt kunigų Lietuvai ir Ukrainai.

Prasidėjus Atgimimui, aktyviai įsitraukė į visuomeninę veiklą, organizavo katalikišką spaudą, rašė teologinius, publicistinius straipsnius. 1988–1991 m. – Sąjūdžio Seimo Tarybos narys. 1988–1992 m. – vienas iš Katalikų blaivybės sąjūdžio organizatorių, Lietuvos Biblijos Draugijos steigėjų, 1992–1995 m. ir nuo 1999 m. – jos prezidentas. 1989 m. įkūrė žurnalą „Katalikų pasaulis“, iki 1991 m. – jo vyr. redaktorius. 1990–1993 m. – leidyklos „Katalikų pasaulis“ direktorius. 1989–1992 m. –Lietuvos ateitininkų federacijos dvasios vadas. 1964–1967 m. ir 1976–1991 m. Lietuvos marijonų provincijolas, 1991–1993 m. – viceprovincijolas, 1993–1999 m. – marijonų vienuolijos generalinis vikaras, 1993–1996 m. – Romos marijonų vienuolyno, 1999–2014 m. – Vilniaus marijonų vienuolyno vyresnysis ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo bažnyčios rezidentas. Paskutiniu metu gyveno Marijampolės Švč. Mergelės Marijos globos namuose.

Tėvas Vaclovas Aliulis MIC buvo uolus vienuolis ir Kristaus Vynuogyno tarnas, mylėtas žmonių, pats juos mylėjęs ir mokęs mylėti. Švč. Mergelei Marijai užtariant, pavedame Viešpačiui mūsų mylimo kunigo sielą.

Kunigas Vaclovas Aliulis MIC bus pašarvotas Vilniaus Arkikatedroje bazilikoje (lankymas gegužės 27 d. 7–22 val., 28 d. nuo 7 val.), laidotuvių šv. Mišios – Vilniaus Arkikatedroje ketvirtadienį, gegužės 28 d., 11 val. Po šv. Mišių velionis išlydimas į Alytaus r. Santaikos Kristaus Karaliaus bažnyčią, kurioje 15 val. aukojamos šv. Mišios. Po jų – laidotuvės Santaikos kapinėse.

Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolija
Vilniaus arkivyskupijos kurija

Šaltinis: www.katalikai.lt

In memoriam.

Romaldui SAMAVIČIUI atminti.

Eidamas 65-uosius metus gegužės 8 d. mirė Romaldas Samavičius - istorikas, pedagogas, istorijos mokytojas ekspertas. 1968 m. Romaldas baigė Raguvos vidurinę mokyklą. 1975 m. - istorijos studijas Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Istorijos fakultete ir įgijo istorijos ir visuomenės mokslų mokytojo specialybę.

Baigęs studijas Romaldas pradėjo dirbti Pedagogikos mokslinio tyrimo institute. Vėliau dirbo Kultūros darbuotojų tobulinimosi institute, Vilniaus politechnikume, Kultūros paveldo centre, Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo institute. Pamažu ėmė domėtis Lietuvos kultūros problemomis ir įstojo į Vilniaus Universiteto aspirantūrą. Ją neakivaizdiniu būdu baigė 1991 m. Mokslinis darbas visuomet buvo Romaldo akiratyje. Kultūros klausimais yra paskelbęs straipsnių mokslinėje spaudoje. Viena iš Romaldo domėjimosi sričių buvo Lietuvos vietovių istorija. Didelį dėmesį skyrė gimtosios Raguvos istorijai. 1997 m. ir 1998 m. buvo vienas straipsnių rinkinio „Raguvos praeitis“ II ir III dalies sudarytojų. Didžiausią paminklą savo kraštui Romaldas pastatė redaguodamas Lietuvos valsčių serijos monografiją „Raguva“. Šioje monografijoje buvo išspausdinta 15 jo straipsnių, skirtų Raguvos valsčiaus mokykloms, šio krašto istorikams bei įžymiesiems žmonėms. Ne mažesni dėmesį Romaldas skyrė ir Vilniaus miesto istorijai. 1980-1982 m. jis lankė Vilniaus gidų kursus, kuriuos baigė, tačiau ekskursijų vadovu nedirbo. 1999 m. jis buvo individualiosios programos Vilniaus miesto istorija (Vilnius:Leidybos centras, 1999m.) bendraautorius. Romaldas buvo vienas iš sudarytojų ir rengiant pagal šią programą du leidinius - Vilniaus miesto istorijos skaitinius (Vilnius:Vilniaus knyga, 2001m.) bei Vilniaus miesto istorijos dokumentus (Vilnius:Vilniaus knyga, 2003m.).

Jis taip pat buvo serijos Atmintinos lietuvių tautos šventės ir dienos leidinių Vasario 16-oji Lietuvos Valstybės atkūrimo diena (Vilnius: Žaltvykslė, 2007m.) bei Kovo

11-oji Lietuvos Valstybės Nepriklausomybės atkūrimo diena (Vilnius:Žaltvykslė, 2008) vienas iš sudarytojų. Romaldas iš viso yra paskelbęs virš 50 įvairios apimtys straipsnių.

Romaldas taip pat visą gyvenimą turėjo didesnę ar mažesnę pedagoginę krūvį. Jis istoriją dėstė Vilniaus politechnikume bei Kultūros darbuotojų tobulinimosi institute. Vėliau, atkūrus Nepriklausomybę, dirbo įvairiose Vilniaus miesto mokyklose. Sukaupia pedagoginę patirtis buvo įvertinta - 1996 m.vyriausioji pedagogų atestacinė komisija suteikė istorijos mokytojų Romaldui Samavičiui istorijos mokytojo eksperto kvalifikacijos kategoriją. Romaldas dirbo įvairiose Vilniaus miesto mokyklose—Mykolo Biržiškos gimnazijoje, Viršuliškių vidurinėje mokykloje, Vilniaus Martyno Mažvydo progimnazijoje ir kt.

Įvairių mokyklų mokiniams Romaldas įsiminė kaip gerai išmanatis istoriją, ramus, visuomet susitvardantis, išlaikantis taktą santykiuose su mokiniais, mokytojas. Mokytojas labai pagarbiai elgėsi su mokiniais, niekada neleido būti sau familiariu, kiekvieną mokinį visuomet su didžiausiu dėmesiu ir pagarba išklausydavo. Jo pamokos skatino mokinius mąstyti ir būti atsakingais už savo mokymąsi. Romaldas santykiuose su kolegomis buvo visuomet ramus, žinantis savo vertę mokytojas.

Romaldas buvo Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos narys. Ilgą laiką jis buvo asociacijos tarybos narys. Jo domėjimosi objektas buvo istorijos mokymo metodika. Kaip asociacijos tarybos atstovas jis buvo ir „Vorutos“ laikraščio redkolegijos narys.

Lietuvos pedagogų bendruomenė neteko kultūros istoriko, gero, mylinčio ir gerbiančio mokinius pedagogo.

Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos tarybos vardu
Eugenijus MANELIS, Lietuvos istorijos mokytojų asociacijos garbės pirmininkas.

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis - Penktadienis 8.30 - 17.00
Šeštadienis 8.30 - 16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +37065615021

In memoriam

Leokadijai Gruzdytei

(1929 09 23 – 2015 06 01)

Į Amžinybę išlydime mokytoją, nenuilstančią lietuviybės puoselėtoją, kartu paprastą, nuoširdų bei itin rūpestingą žmogų. Jos gyvenimas – kilnumo bei pasiaukojimo pavyzdys mums, esantiems Šiapus.

Leokadija Gruzdytė gimė 1929 metų rugsėjo 23 dieną lenkų okupuotame Vilniaus krašte, Žirmūnų valsčiaus Plikių kaime. Vidutinių ūkininkų keturių vaikų šeimoje (savo brolių ir seserų vaikais labai rūpinosi, padėjo jiems siekti mokslo). Mokėsi lenkiškoje pradžios mokykloje, vėliau Eišiškių progimnazijoje, Trakų mokytojų seminarijoje, studijavo rusų kalbą ir literatūrą Vilniaus

pedagoginiame institute. Pedagoginį darbą pradėjo Eišiškėse. Ten dirbdama, ji nuolat lankė Baltarusijoje esančias Pelesos, Dubinių, Padzitivio rusiškas mokyklas, kuriose palaike glaudų ryšį su lietuvių kalbos mokytojais. Tokia veikla susidomėjo Eišiškių saugumas, todėl dėl tardymų bei verbavimų mokytoja paliko Vilniaus kraštą. 1962 metais pradėjo dirbti Išlaužo mokykloje, dėstė rusų kalbą bei

literatūrą, ją „pagardindama“ V.Kudirkos, J.Basanavičiaus kūryba ar Lietuvos istorijos momentais. Ir čia Leokadija Gruzdytė toliau rūpinosi lietuvių: parūpindavo vadovėlių Suvalkų krašto, Šalčininkų lietuviškos mokykloms, rinko aukas, globojo vaikus, kurie, baigę vidurines mokyklas Baltarusijoje ir Šalčininkų rajone, sėkmingai tęsdavo mokslus Lietuvos aukštesiose mokyklose. Ši maža ūgio, smulkaus sudėjimo moteris ir toliau pasižymėjo begaline drąsa: apie aštunto dešimtmečio vidurį Antanas Patackas mokytojai atveždavo „LKBK“, „Aušrą“, „Alma Mater“ ir kitus pagrindinius leidinius. Ji juos skaitė ir platino patikimiems mokytojams Išlauže, Prienuose, Veiveriuose, Kaune, Vilniuje, Druskininkuose. Be to, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, aktyviai įsijungė į „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus veiklą. Rūpinimasis savo gimtojo krašto žmonėmis

Jai išliko svarbus: Pelesoje, Gervėčiuose veikia lietuviškos mokyklos, įkurtos Leokadijos Gruzdytės dėka.

Už nuopelnus Lietuvai mokytoja yra apdovanota Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu, saugomu Išlaužo pagrindinės mokyklos muziejuje.

Gyvybės siūlas nutrūko einant 86 - uosius...

„O Lietuva, dėl tavo laisvės ir garbės, skausme širdis, kovoj ranka nesudrebės,“ – mokytojos gyvenimo credo, kuriuo ji pradėdavo dažną savo pamoką. Lai jis mus visus suvienija sunkiąjį netekties valandą. O Leokadijos Gruzdytės šviesus atminimas lai amžinai išlieka Ją pažinojusių žmonių atmintyje.

Išlaužo pagrindinės mokyklos buvę bendradarbiai

Kitas numeris išeis birželio 27 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	
	© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks: (8 528) 5 12 66, „Tėlėz“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Laiskams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt
		Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskā (buhalterė, tel. 8 603 11 117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych, Martynas Buivys (internetas).	